Edgar Snow

Den långa revolutionen

1972

Originaltitel: *The Long Revolution.* Översättning: Olof Hoffsten

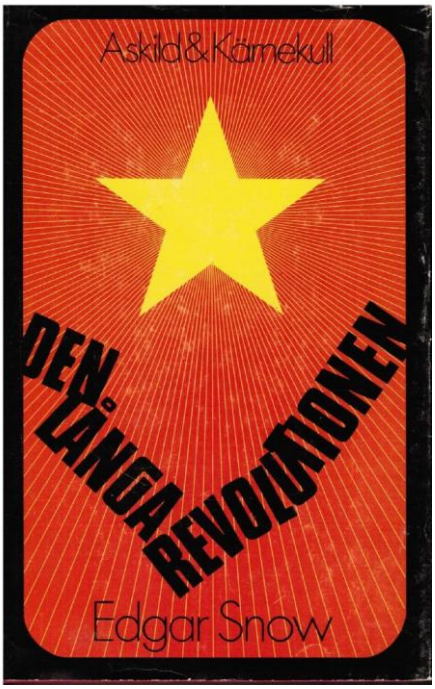

Detta är ett viktigt historiskt dokument. Förutom att Snow samtalade med Mao och Zhou Enlai under den pågående kulturrevolutionen, spelade han en viktig roll för närmandet mellan USA och Kina, som kulminerade i Nixons Kina-besök i februari 1972.

Baksidestext:

Edgar Snow gjorde ett av århundradets största journalistiska scoop när han som förste västerländske journalist kunde intervjua och följa Mao Tse-tung under kommunisternas revolutionära kamp i Kina 1936.

Betydelsen av denna prestation insågs inte till fullo förrän efter den kommunistiska segern 1949. Hans intryck från denna resa finns samlade i boken *Röd stjärna över Kina* som blivit en av de viktigaste källorna till kunskap om dagens Kina.

Snow har senare gjort flera resor till Kina och genom sina kontakter med Mao och Chou En-lai har han som ingen annan journalist kunnat följa den nya statens utveckling. Medan det officiella USA inte låtsats om Kinas existens, har Snow i böcker och tidningar beskrivit denna märkliga stat och bidragit till ökad förståelse för landet.

I *Den långa revolutionen* skildras det kinesiska samhället av 1971, regimen, folket och levnadsförhållandena. Snow har framför allt genom sina intervjuer med de kinesiska ledarna här kunnat ge bakgrunden till den maktkamp som låg bakom kulturrevolutionen. Mao Tse-tung redovisar också för Snow sin syn på personkulten och dess betydelse som religionssubstitut.

Snow gjorde även vid denna resa sensation då han vid hemkomsten kunde meddela USA:s regering att president Nixon var välkommen till Kina. Detta historiska möte fick Edgar Snow dock inte uppleva själv. Han avled i Schweiz endast några dagar före Nixons ankomst till Kina.

Innehåll

Ett annorlunda land 1
1. Möte vid T'ien An Men 1
2. En vink av premiärminister Chou 2
3. Kulturrevolutionens huvudinnehåll 5
4. Medborgare Wangs yttre 10
Sjukvård och födelsekontroll 14
1. Abort med akupunktur 14
2. Vad är akupunktur? 15
3. Sex och befolkningsstatistik 19
4. Några speciella situationer 23
5. ”Tag i första hand hänsyn till landsbygdsområdena” 24
Den stora proletära kulturrevolutionen 29
1. Kultens avkylning 29
2. Kulturen 32
3. Komplott med hjälp av propaganda 37
4. Öppen kamp 40
Armén, partiet och folket 45
1. En militärdiktatur? 45
2. ”Att tjäna folket” 48
3. Armén som byggmästare 51
4. Alice i Nanniwan 54
5. Armén och folket 59
Fem folkkommuner 64
1. Första början 64
2. En sentimental resa 65
3. De rika och de fattiga 67
4. En blick tillbaka – och framåt 68
En kväll med premiärministern 70
Chou En-lai och den öppna dörren 70
Frukost med ordföranden 76
Ett samtal med Mao Tse-tung 76
Nixons kurs mot Förbjudna staden 80
En styrkeposition 80
Bilagor 86
I. Från söder om bergen till norr om haven 86
II. Samtal med Chou En-lai 102
III. Resolutioner antagna vid Kinas kommunistiska partis centralkommittés elfte plenarsammanträde. – Kulturrevolutionens sextonpunktersprogram 110
IV. Kinas kommunistiska partis stadga 116

Ett annorlunda land

1. Möte vid T'ien An Men

Det var en fulländad oktoberdag i Peking för firandet av tjugoettårsdagen av Folkrepublikens grundande. Där jag intet ont anande satt på den till trängsel fyllda tribunen vid T'ien An Men (Den himmelska fridens port) kände jag ett ryck i min rockärm, vände mig om och såg premiärminister Chou En-lai där. Han förde snabbt mig och min hustru, Lois, fram till ordförande Mao, där vi under några minuter intog våra platser i centrum av Kinas fjärdedel (eller är det en femtedel?) av mänskligheten. Ingenting de kinesiska ledarna gör sker oavsiktligt. Något betydelsefullt höll på att hända, men vad var det?

På andra sidan det stora torget, som rymmer en halv miljon människor, förkunnade ett väldigt plakat, med tecken som kunde läsas på ett kvarters avstånd, ett utdrag ur Mao Tse-tungs uttalande den 20 maj 1970. Anledningen var då tillkännagivandet av Kinas starka stöd av prins Sihanouks motstånd mot Lon Nols statskupp och mot Lon Nols amerikanska bundsförvanter i Kambodja, samt av de indokinesiska folkens nyligen bildade antiamerikanska allians. För att framhäva detta stod prins Sihanouk där också, på ordförandens andra sida. Prinsen log – han ler gärna – och på min hustrus yttrande att vi inte var de enda amerikaner som motsatte oss invasionen av Kambodja gav han ett varmhjärtat svar: ”Det amerikanska folket är våra vänner!”

”Världens folk”, löd Maos maning, ”förena er för att besegra de amerikanska angriparna och deras springande hundar (*tsou-kou*) !”

I den kinesiska propagandans slagord betyder springande hundar servila medbrottslingar.

När vårt läktarfotografi senare publicerades av *Folkets Dagblad*, den dag ordföranden fyllde sjuttiosju år, beskrevs jag såsom en ”vänlig amerikan”. I övre högra hörnet, där Maos Tanke för dagen står, fanns en ruta som inramade orden: ”Världens folk, också det amerikanska folket, är alla våra vänner.”

Ordförande Mao gör sig möda att skilja folk och deras regeringar och politik åt. Om det behövdes någon symbol för det, var jag glad att vara den: det vill säga att representera de många amerikaner som motsätter sig den väpnade invasionen och förstörelsen av Vietnam och andra indokinesiska länder. Stod jag där för att ta emot en hyllning av krigsmotståndarna i Förenta staterna, de som äntligen satte stopp för vad general Matthew Ridgway profetiskt hade kallat ”ett tragiskt misstag”? Ja, så var det – men också något annat och mera ...

Utländska tidningsankor hade beskrivit Maos hand som förlamad och dold i rockärmen, men jag lade märke till att hans handslag var lika kraftigt som någonsin förr. Han hade blivit av med en del övervikt och verkade spänstigare än när jag senaste gången sett honom, 1965 – vid ett tillfälle, det insåg jag nu, då han hade fattat det kanske viktigaste och djärvaste beslutet under sitt liv som revolutionär ledare. Det beslutet var att rensa ut sin av partiet valde efterträdare, Liu Shao-ch'i, vice ordförande i KKP (Kinas kommunistiska parti) och folkrepublikens president, tillsammans med andra partimedlemmar ”i ledande ställning som slår in på den kapitalistiska vägen” och alla *deras* springande hundar – måltavlor för Den stora proletära kulturrevolutionen.

Mao talade helt kort om det medan vi såg de fyndiga festtågsvagnarna och *tableaux vivants* dra förbi. Vilken organisation! Och vilka färger och dräktvariationer i motsats

till de tråkiga vardagskläder som bärs av både arbetare och intellektuella! De flesta av Kinas folkminoriteter deltog, cirka fyrtiosju stycken, som talar över tjugo olika språk och utgör fem eller sex procent av den totala befolkningen – nu mellan 750 och 800 miljoner. Dagens tema var produktion och beredskap: blå och grå uniformer fanns överallt, men man såg få vapen utom i händerna på tonårsmilisen, bland dem flickor med håret uppbundet i hästsvans.

Varje levande tavla överträffade de andra i förhärligandet av Maos arbete, grundsatser och direktiv, sådana de tillämpades i folkkommunerna, fabrikerna, det kulturella och militära livet. Allra mest effektfullt: en bergskedja genomborrad av tunnlar och med broar som bar upp ett snabbt körande modelltåg representerande fullbordandet av den sista länken av en järnväg, som nu förenade det avlägsna kinesiska Turkestan med sydgränsen till Vietnam. Inom synhåll fanns alltid statyer och byster, en del av dem mycket stora, som föreställde den rakryggade gestalten bredvid mig, ledare för och initiativtagare till den andra eller kulturella befrielsen, den som syftade till att återge revolutionen dess renhet och att mot det målet dra med sig massorna som aldrig förr.

”Mao Chuhsi wan-sui! Mao Chuhsi wansui wansui! Mao Chuhsi wansui wansui wansui!” ”Ordförande Mao tio tusen gånger tio tusen gånger tio tusen år!” skallade talkören där nere, där tårar fyllde mångas ögon, och inte bara bland ungdomarna.

”Hur ser ni på det här?” kunde jag inte låta bli att fråga, medan jag vinkade åt de dyrkande förbipasserande. ”Hur *känns* det?”

Mao gjorde en grimas, skakade på huvudet och sade att det var bättre, men han var inte nöjd. På vad sätt? Innan han hann svara avbröts vi av nykomlingar. Först några veckor senare, under ett långvarigt samtal, kunde jag upprepa frågan – och då talade han fullständigt fritt ur hjärtat om ”obehaget” med personkulten. Men jag upptäckte att hans tankar den där oktoberdagen inte hade gällt bilderna och flaggorna och blommorna, varmed människors händer och huvuden gav liv åt Maocitat. Han tänkte på problemen att återuppbygga partiet och den statliga överbyggnaden, på att återvinna den produktionsrytm som hade gått förlorad under den kulturella omvälvningen, på att påskynda det vietnamesiska krigets slut och på att utvidga Kinas kontakter med omvärlden. Tänkte han också på en eventuell dialog med Richard Nixon?

Vi hade ett slags uppror i Förenta staterna nu, eller hur? frågade han mig. Han var imponerad av den amerikanska motståndsrörelsen mot kriget – som han hade prisat i uttalandet den 20 maj – och han ville höra mera om dess politiska betydelse. Vi skulle snart träffas igen, sade han.

2. En vink av premiärminister Chou

Jag hade bott och arbetat i Kina under det första nationalist-kommunistiska inbördeskriget och under en del av andra världskriget. (Som korrespondent: se *Journey to the Beginning*, New York 1957.) Slutligen blev jag i tillfälle att återvända dit 1960, liksom på nytt 1964-65 och nu år 1970. Lois Wheeler, min hustru som är skådespelerska, hade aldrig förr varit i Kina, trots att hon hade erbjudits ett visum tillsammans med mig. Men vid de tidigare tillfällena hade vårt amerikanska utrikesdepartement vägrat att ”giltigförklara” hennes pass för resa till Kina, något som inte ansågs ”ligga i nationens intresse”. Den här gången kom hon utan att invänta Washingtons tillstånd.

Mina egna ”giltigförklaringar” 1960 och 1965 hade lämnats först efter påtryckningar på hög nivå från mina förläggare i Washington. På samma nivå hade mina därpå följande rapporter givetvis lämnats helt utan avseende. Men redogörelsen för ett årtiondes förlorade bemödanden att tränga igenom den politiska taktikens upphöjda

sfärer med en smula nyttig information – och möjligheten att ”börja om på nytt med Kina”, som John Kennedy uttryckte det i sitt presidenttillträdestal 1963 och snabbt glömde, för att i stället som president göra en helomvändning och leda oss in i Vietnams djungler – den har lämnats på annat håll. (Se *Red China Today: The Other Side of the River*, New York 1962.)

Nu fanns Lois här vid min sida, en av de mycket få amerikanska kvinnor som någonsin kommit in i Folkrepubliken, med ett par pigga och observanta bruna ögon att bistå mina egna. Vi nådde Peking i början av augusti, kom till det som stadens invånare kallar Tigerhettan – nu för tiden en smula mildrad av skuggan av myriader träd och skogsodlingar i omgivningarna.

Knappast några utlänningar, inte ens bland sedan länge bofasta sympatisörer, hade fått tillåtelse att resa utanför Peking sedan i början av kulturrevolutionen. (Ett undantag var min äldste utländske vän i Kina, nyzeeländaren Rewi Alley, som eventuellt är den mest bereste mannen i kinesisk historia. Han skall snart publicera en bok som handlar om hans färder under kulturrevolutionen.) Tidigare rutinmässiga turistattraktioner – Stora muren, Minggravarna, bergen i väster, till och med de stora museerna och palatsen i Peking – hade varit stängda för besökare. När jag började följa de gamla vägarna till sådana platser tillsammans med Lois hade diplomater och på platsen boende utlänningar goda skäl att hoppas – och de fick rätt – att ”den värsta spänningen” nu var nästan förbi.

Vi tillbringade en hel vecka vid två universitet som jag tidigare lärt känna mycket väl – Yenching, där jag en gång föreläste, och Tsing Hua i dess närhet, en välkänd teknisk högskola. Där hörde vi förstahandsskildringar av den kulturella kampens och universitetsomvälvningens år, med berättelsen om Röda gardet och dess följder. Vi såg moderna och på landsbygden belägna sjukhus, en lokomotivfabrik, ett stålverk, och vi hörde talas om andra sidor av kulturrevolutionen. Vi flög till provinsen Shensi, och från dess huvudstad Sian fortsatte vi till Yenan, den berömda gerillahuvudstaden under krigstiden. Västerut sedan till Pao An – de första utlänningar som kom dit sedan 1945 – och långt in bland bergen, där jag 1936 för första gången träffade Mao Tse-tung, då en jagad ”röd bandit”. (Se *Röd stjärna över Kina*) Vi såg en statlig gård som sköttes av armen och en politisk uppfostringsanstalt, där en förutvarande ordförande i Sians partikommitté visade oss de svingårdar han nu hade hand om. Och tillbaka till Sian och Peking, och en massa teater och en massa samtal med gamla vänner under goda måltider, och så vidare till nordväst, ovanför Stora muren.

Mera industri, en skola för dövstumma som drevs av arméns akupunkturspecialister, det stora stålverket i Anshan – och så långt ner i söder för att se handelsmässan i Kanton. Upp igen till östkusten och den teplanterade provinsen Chekiang, vidare till Shanghai och Yangtse-kiangs nedre lopp, och flera folkkommuner och vänliga människor.

Totalt besökte jag elva kommuner under ett halvår, innan jag lämnade Kina i februari, vilket tillhopa blir trettiotre kommuner – i den kinesiska kompassens samtliga väderstreck där jag har välkomnats under det senaste årtiondet. Nu var jorden överallt grön, mera planerad, bättre terrasserad, tätt planterad med träd, mera lik den trädgård Mao utlovade för flera år sedan. Och överallt lockade vi fram skaror som häpnade inför åsynen av de första västerlänningar som setts på många år. Det var, givetvis, fortfarande några månader före pingpongdiplomatin.

Och pingpong gällde det när jag först välkomnades åter av premiärminister Chou En-lai.

Det var den 18 augusti. Vi hade inbjudits att närvara vid en bordtennismatch mellan nordkoreanska och kinesiska lag, men jag hade tackat nej på grund av en tidigare middagsbjudning. Just när vi höll på att äta stekt anka ringde min vän Yao Wei (som jag hade delat många tidigare äventyr med) och sade helt enkelt: ”Gör dig redo för en färd.” Det betydde en kommendering: jag gissade att den kunde komma från premiärministern, och så förhöll det sig också. Vi träffade honom i bordtennisstadion – en vacker ny byggnad med plats för 18 000 åskådare – där han presiderade vid matchen tillsammans med den åttioårige vice ordföranden i Folkrepubliken Tung Pi-wu, prins Sihanouk och hans förtjusande gemål, generalstabschefen Huang Yung-sheng, vice premiärminister Li Hsien-nien och en mängd andra notabiliteter.

Strax efter vår ankomst lämnade premiärminister Chou sin plats och en stund senare kallades jag ner till ett av mottagningsrummen, där han väntade mig. Den sjuttiotvåårige Chou, lika kvicktänkt som någonsin, med lätta stänk av silver i håret, klädd i en sommartröja och gråa byxor, sandaler och vita strumpor, hälsade mig hjärtligt, diskuterade mina resplaner och kom snart in på politiska frågor. (Budbärare lämnade honom hela tiden uppgifter om ställningen i spelet, så att han skulle kunna vara närvarande i slutomgången. De här turnéerna når sin höjdpunkt när kinesiska ledare och deras gäster går ner på golvet för att skaka hand med, gratulera och fotograferas tillsammans med lagen.)

Premiärministern ställde många frågor rörande Förenta staterna, vilket kom mig att undra om han trodde att våra inhemska ekonomiska och politiska problem var så kritiska nu, att de skulle ”utesluta nya stora amerikanska militära initiativ i Asien”. Han överlät åt mig själv att ge ett svar på det men påminde mig om att Kina var utsatt för ett andra hot i norr en miljon man sovjetiska trupper mobiliserade längs gränserna.

”Om Kina eftersträvade en avspänning”, frågade jag, ”skulle då möjligheterna till underhandlingar vara bättre med Ryssland än med Förenta staterna?”

”Jag har frågat mig själv samma sak”, svarade han.

Då det nu hade kommit bordtennissiffror som antydde att matcherna befann sig i slutskedet, sade premiärministern att vi skulle tala om min sista fråga vid vårt nästa sammanträffande. Vi drack ur vårt kaffe och gick upp för att skaka hand med vinnare och förlorare.

Jag träffade premiärministern helt kort den 1 oktober, då han sade att amerikanerna hade or git att man på nytt skulle ta upp kinesisk-amerikanska överläggningar men att Kina inte var intresserat. Senare under samma månad lämnade jag in några frågor till honom, och den 5 november, efter min återkomst till Peking, gav han mig fyra timmar med omväxlande samtal och intervju i det imponerande Fukienrummet i Folkets stora hus. Premiärministern hade som vanligt viktiga saker att säga – men hans mest spännande yttranden gällde ett eventuellt kinesiskt-amerikanskt möte i Peking.

Vad Kinas villkor angick började de fortfarande med kravet att Förenta staterna skulle avlägsna sina vapen och fartyg från ön Taiwan (Formosa). Ordförande Mao hade 1960 tillåtit mig att direkt citera bara några meningar ur vårt samtal, men bland dem var dessa: ”Vi vill bevara världsfreden. Vi önskar inte krig. Vi anser att krig inte bör tillgripas som ett medel att lösa tvister nationer emellan. Men inte bara Kina, utan i lika hög grad Förenta staterna bär ansvaret för att bevara freden.” Han tillade: ”*Taiwan är Kinas angelägenhet. Vi kommer att vidhålla det.”*

Nu upprepade Chou vad också han tydligt och klart hade sagt mig 1960 och 1965. ”Taiwan är Kinas inre angelägenhet” (och problemet måste lösas av kineserna själva).

”Förenta staternas väpnade aggression där är en annan fråga, en internationell fråga, och vi är beredda att underhandla om *den*”, sade Chou.

Han kom nu med en del nyheter. Han erinrade om att president Nixon när han tillträdde sitt ämbete 1969 hade förkunnat att han förordade en avspänning, och att han ville förhandla med Kina. Vidare *hade Nixon meddelat Peking att diskussionerna kunde föras i Kina, om Warszawa inte var en lämplig plats. Peking hade svarat: Det är utmärkt. Nixon kunde själv komma dit eller skicka ett sändebud för att diskutera Taiwanfrågan.*

Det kom emellertid inte något svar från Nixon. Så inträffade den kambodjanska invasionen i mars 1970. Kineserna drog den slutsatsen att Nixon inte borde tas på allvar.

”Står dörren alltjämt öppen?” frågade jag.

Dörren är öppen, men det beror på om Förenta staterna menar allvar när de talar om Taiwanfrågan.” Allt annat, tillade han, var ”bisaker” när det gällde Peking och Washington.

Det var slutet på den delen av samtalet. Av andra kommentarer framstod det klart för mig att kineserna såg Nixons ”fredsinitiativ” som en list. De bevakade noga inte bara hans manövrer i Sydostasien utan också åtgärder för att bygga upp den japanska militärmakten såsom förvaltare för att överta framskjutna amerikanska ”försvarsställningar” i Ostasien, och likaså som spelöppningar för en eventuell uppgörelse med Ryssland på Kinas bekostnad.

Premiärministern hade talat öppet, och det var inte alltid fullt klart var intervjun slutade och det ännu inte publicerbara samtalet tog vid. Jag lämnade för korrigering in en lång skrivelse grundad på mina anteckningar. Det dröjde en vecka innan det kom klarsignal. Den officiella versionen uteslöt alla hänvisningar till de ovan kursiverade orden. Under den veckan hade president Yahya Khan anlänt från Pakistan. Som det nu är allmänt bekant hade han med sig ett personligt brev från president Nixon, som direkt tog upp frågan om dennes besök i Peking. Det skulle föregås av ett sändebud (Henry Kissinger), med befogenhet ”att diskutera Taiwanfrågan”.

Efter ytterligare några veckor fick jag veta, av ordförande Mao, att Nixons sändebud kanske snart skulle vara på väg. Jag frågade mig varför man hade anförtrott mig sådana kunskaper. Jag erinrade mig att jag 1936 hade fört med mig, och bevarat när jag i hemlighet kom till och lämnade de röda baserna i nordvästra Kina, vetskapen om att Chiang Kai-sheks biträdande överbefälhavare, Chang Hsüeh-liang, hade träffat en hemlig överenskommelse med de röda att samarbeta med dem för att tvinga sin chef att göra slut på inbördeskriget och bilda en gemensam front mot Japan. Det fanns goda skäl, också då, att jag skulle få de uppgifterna.

3. Kulturrevolutionens huvudinnehåll

Jag har nämnt ordförande Maos stora intresse för problemet att återuppbygga partiet och den statliga överbyggnaden. Varför behövde de omorganiseras? Den korta frågan kräver långa svar, som berörs senare, men här kan det vara av värde att antyda några av orsakerna till Den stora proletära kulturrevolutionen, som fick den verkan att tillfälligt upplösa KKP, om inte rent av själva regeringen.

De omfattande utrensningarna började i mitten av år 1966, ledda av Mao, och pågick till april 1969, när den nionde partikongressen valde en ny centralkommitté, bestående av en kärna av överlevande urceller förstärkta med ”nytt blod”. I november 1970 talade Chou En-lai om för mig att omkring 95 procent av de förutvarande partimed-

lemmarna då hade tagits till nåder. De tillhörde åter partiet, men de hade inte nödvändigtvis återfått sina ämbeten. Många väntade på ”befrielse” efter fullbordandet av ”kamp –självkritik –omvandling”, de tre stadierna i formeln för försoning. (I början av år 1966 påstods partimedlemmarna utgöra cirka tjugo miljoner, och 80 procent av dem hade anslutit sig efter 1949.)

Ett av Maos syften var att ”förenkla den administrativa apparaten” och att ”avskaffa dubbelarbete”. I provinsernas och städernas centrala delar fann jag inskränkningarna tämligen drastiska, men i huvudstaden var reduceringen av centralregeringens överbyggnad speciellt hård. I början av år 1971 talade premiärminister Chou om för mig att han biträddes av endast två vice premiärministrar, medan det tidigare hade funnits sju.

”Förut fanns det nittio departement direkt under centralregeringens kontroll”, sade han. Nu kommer det bara att bli tjugosex. De sköts för närvarande samtliga av revolutionsutskott, och i varje utskott utgör partikärnan ledningen. Tidigare utgjordes förvaltningspersonalen i centralregeringen av över 60 000 personer. Nu är det ungefär 10 000.”

Vart hade de avsatta partikadrerna tagit vägen? Cirka 80 procent av dem från Peking skickades till landsbygdscentra kallade maj-skolor, ett namn som härrörde från ett direktiv av Mao den agen år 1968. I de skolorna förenades omskolning i socialism och Mao Tse-tungs tänkande med självförsörjande arbete på kommungårdar, ofta skötsel av nyuppodlad jord. Att förvisas till kommunskolarna var inte bara att som ett straff utan innebar, framhöll man, att fortsätta en förnyad fostran inom partiet. I framtiden skulle *alla* utom de högsta kadrerna med jämna mellanrum ”förvisas” för att undergå ideologiska kontroller, som ett slags rutinmässig politisk terapi.

”De dugligaste av de förutvarande kadrerna i städerna skall resa eller har redan rest för att förstärka ledningen på olika (provinsiella) platser”, sade Chou. ”Många behövs för att hjälpa till att sköta industrier och institutioner som tidigare stod under centralregeringens departements kontroll men som nu håller på att överföras till lokal styrelse. Bland andra var många över sextio år gamla och skulle snart pensioneras. Några kommer att välja att bo tillsammans med sina familjer i kommunerna.” Det skulle finnas arbete för alla.

En sådan decentraliseringspolitik återspeglade också intensifierade regionala och lokala försörjningsmål inte bara i fråga om livsmedel, utan också beträffande industrialiseringen, delvis grundande sig på ökad elektrisk kraft på landsbygden. Organiserade förflyttningar i stor skala fortsatte: utbildade stadsungdomar och vuxna som skulle få nya anställningar i de inre områdenas städer och kommuner. Enbart i Shanghai närmade sig utflyttningen sedan 1965 en miljon människor. Uppskattningar av det totala antalet, omfattande många av studenternas Röda gardesavdelningar som först satte i gång kulturrevolutionen, belöpte sig till många miljoner förflyttade.

Men sådana reformer av överbyggnaden var bara en sida av den nationella omvälvningen. Maos huvudsyfte var varken mer eller mindre än att proletarisera partitänkandet och, därutöver, att driva proletariatet till att verkligen självt överta makten samt att när så skedde skapa en ny kultur, befriad från det feodala och borgerliga arvets dominans.

Det var för ingenting mindre än det målet som Mao Tse-tung medvetet riskerade att ödelägga det parti som han, mer än någon annan, hade byggt upp. Till en början var det Maos avsikt att avlägsna ”bara en handfull” från makten. Men i sin svepande rörelse samlade den handen in många högre veteranledare och några av Maos äldsta

kamrater. Framför allt omfattade utrensningen Liu Shao-ch'i, som 1959 hade efterträtt Mao som statens titulära överhuvud. Varför och hur skedde det?

Mao hade varit partiets egentlige chef sedan 1935 och dess officielle ordförande sedan 1943, när så Liu 1956 blev Maos förste ställföreträdare. Men 1964 hade Mao förlorat effektiv kontroll över en stor del av den partihierarki som etablerats av hans olika ”efterträdare”, och likaså över den statliga förvaltningsapparaten. År 1965 lyckades Mao inte förmå den partikontrollerade pressen att publicera ett synnerligen viktigt dokument, som syftade till att sätta i gång Den stora proletära kulturrevolutionen – det berättade han för mig 1970. Han måste låta offentliggöra det i broschyrform i Shanghai. Det ”viktiga dokumentet” var en lång kritik av ett skådespel av Wu Han med titeln *Hai Jui avskedad från tjänsten*, ett allegoriskt angrepp på Mao Tse-tung för att denne hade försäkrat sig om att försvarsminister P'eng Teh-huai avskedats och ersatts av Lin Piao, vid det plenarmöte inom partiet som hölls i Lushan 1959. Liu Shao-ch'i, P'eng Chen, borgmästaren i Peking, Lu Ting-yi, chefen för partiets propagandabyrå, och Chou Yang, Lus ställföreträdare, hörde till dem som motsatte sig publiceringen.

Det var Liu Shao-ch'i och hans bundsförvanter i centralkommittén som skötte överbyggnaden, fackföreningarna, partiskolorna, de kommunistiska ungdomsförbunden, som dirigerade miljoner partikadrer och byråkrater, allt i Maos namn. Förmodligen betraktade sig de flesta kadrer som lojala maoister. Det verkade som om Liu och hans likasinnade kamrater, allra helst efter den ekonomiska krisen 1959-61, tolererade Mao-kulten i teorin och ringaktade Maos tänkande i praktiken. De hade en benägenhet att sätta ekonomin före människan, att mana till ansträngningar genom materiella incitament i första hand och genom nit och hänförelse i andra hand, att driva på produktionen utan klasskamp, att göra reklam för teknologin genom att förlita sig på ”experter”, att låta ekonomin ta befälet över politiken för att tjäna teknologin och att gynna staden på landsbygdens bekostnad. De önskade en utökad statlig kredit (och statsskuld) hellre än stora språng framåt och ideologisk tro på kapitalbildning genom hårt kollektivt arbete.

Detta var de anklagelser som framlades av kulturrevolutionen.

Krisen mellan Mao och Liu hade skärpts också före konflikten rörande valet av Lin Piao till P'eng Teh-huais efterträdare 1959. Det var Maos första öppna drag i den kamp han förutsåg med den allt mäktigare, till städerna koncentrerade byråkrati som Liu stod i spetsen för. Lin Piao var Maos trognaste vapenbroder och vice ordförande i partiutskottet för militära frågor, i vilket Mao hade behållit ordförandeskapet alltsedan 1935. Fastän Liu kunde vara statsöverhuvud och behärska de icke-militära kadrerna också medan Mao förblev partiets ordförande, var Folkets befrielsearmé (FBA) trumfkortet i varje kraftmätning. Med Lin Piao som befälhavare verkade det kortet att sitta tryggt i Maos hand. Men Mao lät händelserna bestämma utgången, och tydligen gav han inte slutgiltigt upp hoppet att förmå Liu att sätta i gång utrensningen av dennes egna anhängare förrän betydligt senare än många antog.

”När bestämde ni er slutligen för att Liu måste försvinna?” frågade jag honom under vårt samtal i december 1970.

Han svarade att beslutet fattades i januari 1965. Vid den tidpunkten hade han för politbyrån lagt fram ett program för den stundande kulturrevolutionen. Det programmet var en produkt av den socialistiska utbildningsrörelse, som genomfördes i första hand inom armén under Lin Piaos ledning, spred sig till landsbygdskommunerna och sedan hade tynat i städerna. Den första punkten i det socialistiska utbildningsprogrammet hade särskilt fördömt och krävt avskedanden av ”dem inom partiet med auktoritet

som har slagit in på den kapitalistiska vägen". Nu skulle detta bli den första punkten i den nya kampanjen, kulturrevolutionen. Liu hade ivrigt motsatt sig denna första punkt redan under mötet, sade Mao.

"Var det alltså i januari 1965, den månad jag senast träffade er, som beslutet fattades att starta kulturrevolutionen?"

Ordföranden sade att efter oktober 1965, när kritiken och förkastandet av *Hai Jui avskedad från tjänsten* framfördes, hade händelserna utvecklats mycket snabbt.

Politbyrån hade tidigare (1964) upprättat en kulturell revolutionsgrupp under ledning av Pekings borgmästare P'eng Chen, sekreterare i Pekings mäktiga partikommitté och beskyddare av Wu Han. I februari 1966 hade P'eng sökt skydda Wu Han och andra författare som hade publicerat allegoriska angrepp på Mao och maoismen. P'eng Chen försökte få deras verk kritiserade enbart såsom "akademiska" felsteg, inte som politiska. P'eng hade inte rådgjort med andra medlemmar av sin kommitté, inte heller med Mao själv. Han utstöttes definitivt den 16 maj 1966.

Den dagen, sade Mao, samlades en utvidgad session av politbyrån för att göra utkastet till Stora proletära kulturrevolutionens strategi. I augusti 1966 sammankallades centralkommittén till sitt elfte plenarmöte och antog revolutionens och dess åtföljande utrensnings sextonpunktsprogram (bilaga III).

"Motsatte sig Liu Shao-ch'i sextonpunktsbeslutet?" frågade jag.

Han var mycket tvetydig beträffande det vid plenarmötet, sade Mao, men i själva verket var han fullständigt emot det. Vid den tiden hade han (Mao) redan satt upp sitt ta-tzu-pao, plakat med stora skrifttecken. (Stora papperslakan med slagord eller budskap skrivna av folket och särskilt av studenterna, fästa på väggar, träd, på varje iögonenfallande tillgänglig plats, blev ett viktigt informationsmedel som användes av rödgardister och andra för att angripa partiledare och pressen, som vägrade att publicera dem.) Liu blev bestört.

"Det var ert plakat, 'Bombardera högkvarteret'? Och Liu visste att *han* var högkvarteret?"

Ja, vid den tidpunkten hade Mao förlorat kontrollen över makten inom partiet, makten över propagandaarbetet, makten över de provinsiella och lokala kommittéerna, till och med makten över Pekings partikommitté. Det var därför han hade sagt (till mig, i januari 1967) att det inte fanns någon "dyrkan av individen" – personkult – att tala om ännu så länge, men att det behövdes en sådan.

Mao började öppet åberopa sin enorma personliga prestige och popularitet, han använde dem som ett huvudvapen i sin kamp för att återvinna full auktoritet över den revolutionära maktens inriktning.

Nu, 1970, existerade det inte något sådant behov, och "kulten" skulle frysas ner, sade han. Hans försvar var behovet att inspirera hela nationen med eldigheten och idealen från Yenantiden (1937-47), när Mao hade skrivit sina främsta verk och när hans ledarskap hade gjort hans revolutionära anhängare beredda på den slutliga segern.

Nu måste det bli "politiken som förde befälet" – Maos läror – överallt. Det fanns inte något spelrum för irrlärighet och partisplittring, om nationen som befann sig i fara skulle överleva det dubbla hotet av krig mot Förenta staternas imperialism och/eller Sovjetunionens "sociala imperialism". Det innebar självförtröstan på "folkkrigets" strategi och taktik. Det betydde ytterligare decentralisering, att egga massorna till initiativ och förnyelse, att sända ut stadsbor för att lära av bönderna och vice versa, prioritering av böndernas behov – de som utgjorde 70 till 80 procent av befolkningen

–, kapital som skapades av arbete och kollektivt investerades av bönderna själva, och utplånandet av alla kvarvarande borgerliga inflytanden under ledning av armén, ”folkets stora skola”.

Med ett ord, Mao krävde att de proletära efterföljarna i maktpositionerna på nytt skulle uppleva hans egen generations revolutionära livserfarenheter och dra de logiska slutsatserna av dem.

Följaktligen utgjordes det första problemet av Maos övertygelse att partiet hade slagit in på den revisionistiska (sovjetiska) vägen till kapitalism – att det skapade en ny klass, en elit av byråkratiska makthavare, ett mandarinväsen av kadrer skilda från kroppsarbetet och folket. Det fanns ett därmed nära förknippat problem. Det uppstod till följd av Lius strävan som stöddes av P'eng Chen och andra, enligt ordförande Maos yttranden till mig – efter en kompromiss i det kinesisk-sovjetiska dödläget.

Kina hotades 1965 av invasion, till följd av Förenta staternas bombanfall mot Vietnam, nära den kinesiska gränsen. Liu ville sända en kinesisk delegation till Sovjetunionens tjugotredje partikongress för att återuppliva den kinesisk-sovjetiska alliansen. Mao vägrade bestämt att dras in i en beroendeställning, som i Korea, och ett eventuellt dubbelspel. I stället höll han fast vid en hållning av fullständigt förlitande på ett folkets försvarskrig – medan man fortsatte att konstruera atombomben – och kraftigt stöd åt men inte intervention i Vietnam.

Maos linje verkade vanvettigt kättersk, när man såg den mot bakgrunden av den traditionella kinesiska strategin för att avvärja hot om utländsk aggression. *Yi yi chih yi* – använd barbarer till att bekämpa barbarer – var en urgammal grundregel i Kina, som kan jämföras med det romerska rikets och dess efterföljares princip *divide et impera*, söndra och härska. Traditionsbundna kineser och västerländska pekingologer som var förtrogna med kinesisk historia påstod att Mao hade blivit rubbad. En svagare makt som bedrev en politik ägnad att ena dess fiender och framkalla ett ”tvåfronts-krig”? En internationell propagandaoffensiv som innebar ”hemsökelse av båda deras hus”? Men Mao visste vad han gjorde. Det större hotet var det inre, inte det yttre. Att kompromissa med någon av supermakterna kunde då bara leda till splittring på hemmafronten. Ett beslutsamt oberoende och enat Kina kunde rida ut varje storm. Ett Kina som var sönderslitet i det inre av fraktioner som sökte utnyttja fördelarna av en allians med Ryssland kunde inte hålla stånd.

Det fanns många underordnade problem och speciella politiska motsättningar, men de båda ovannämnda var grundväsentliga. Nu sades det att Liu och Mao alltid hade företrätt ”två linjer” ända från början, när båda blev kommunister 1921. Utan tvivel fanns det ”två linjer”. Enligt Maos eget sätt att uttrycka saken var det också ett fall av ”icke-antagonistiska motsättningar som (undan för undan) höll på att bli antagonistiska” under de fyrtiofem år partiet hade hyst dem båda. En personlig maktkamp? Subjektiva faktorer kan inte helt och hållet skiljas från objektiv politisk verklighet, men det kunde råda föga tvivel om att kampen mellan Mao och Liu huvudsakligen gällde oförenliga meningsskiljaktigheter rörande de medel och mål som berörde själva den stora kinesiska revolutionens öde – däribland givetvis också personkultens roll.

Mycket har skrivits om de händelser som följde efter besluten i augusti 1966: upplösningen av partikommittéerna och partibiorganisationer som ungkommunisterna och fackföreningarna, stängningen av skolor (många hade stängts tidigare) och lössläppandet av miljoner ungdomar som inte tillhörde partiet för att bilda detachement av Röda gardet och ge sig i kast med att störta partieliten, den allmänna kampen om makt åt nya ledare och de väpnade styrkornas slutliga ingripande. I denna inledande förklaring räcker det att konstatera, att Maos seger – med arméns bistånd – var så

fullständig, att vice ord- föranden och försvarsministern LM Piao kunde förkunna, vid den nionde partikongressen 1969 (som utnämnde honom till Maos författningsenlige efterträdare), att ”vem som än motsätter sig ordförande Mao Tse-tungs tänkande, vid vilken tidpunkt eller under vilka omständigheter som helst, kommer att dömas och straffas av hela partiet och hela landet”.

Maos tänkande hade 1970 genomsyrat hela nationen med dessa mål: att påskynda utplånandet av skillnaderna mellan stad och landsbygd; att verka i riktning mot en större likställdhet i fråga om materiell och kulturell standard och möjligheter för arbetaren, bonden, soldaten, kadern och teknikern –experten; att inlemma verkstads- och studiearbete i allas utbildning och livserfarenhet; att krossa allt borgerligt tänkande och särskilt dess återstoder bland intellektuella och ämbetsmän; att proletarisera de högre studierna genom att förena studerande och arbetare och att kombinera kroppsarbete med klassrumsteori; att föra ut hälsovård och medicinsk behandling till massorna på landsbygden; att öva alla i vapnens bruk och lära av armen; att skapa en av en enda klass bestående generation av mångsidiga, välutbildade ungdomar, inspirerade av idealen att tjäna folket och hängivna en ”världsåskådning” som såg fram emot människans slutgiltiga befrielse från svält, snikenhet, okunnighet, krig och kapitalism.

Allt detta? Ja, och mycket mera. Jag omskriver bara ord som hördes inte endast från ämbetsmän och maoistiska aktivister (en ”aktivist” är den som av sin grupp erkänns såsom en person som inte bara studerar och känner till Maos tänkande, utan som ”tillämpar det på ett levande sätt”), utan också från alla dem som ”härdades” av Maos tänkande när de tvingades att precisera vad kulturrevolutionen egentligen gällde och gäller.

Å, vägen är lång och vägen är svår, och den måste tillryggaläggas i etapper. Det kommer att bli flera kulturrevolutioner i framtiden. När man äter en måltid, som Mao säger, tar man en munsbit i taget – och man måste ha tid på sig att smaka på var och en innan man tar itu med nästa.

Under tiden, hur tedde sig livet för den del av befolkningen som inte tillhörde partiet – det överväldigande flertalet av alla vuxna – två år efter den nionde partikongressen, som sade att segern hade vunnits i Den stora proletära kulturrevolutionen?

4. Medborgare Wangs yttre

Medborgare Wang, vår man på gatan, hade varken skördat triumfer eller ära sedan 1965. ”Ordförande Mao är alltid med oss”, sjöng några små barn för mig i en fabriks lekskola, utrustad med sitt eget luftskyddsrum – något nytt. Både de och deras föräldrar sade att de älskade Mao, och det tycktes finnas föga anledning att betvivla att de flesta verkligen menade det. Men med undantag för de Maomärken som alla bar påminde medborgarnas yttre utseende starkt om de människor jag hade sett före kulturrevolutionen.

Klädseln var mera enhetlig: blåa och gråa jackor och byxor, vintertid stoppade med bomull, för både män och kvinnor, med en större inblandning av arme- eller miliskaki och blekt marinblått. Soldaterna kunde inte skiljas från de civila, med undantag för deras mössor med den röda stjärnan och kragsnibbarna med de röda banden. Många kvinnor bar ljusare och bättre kläder hemma, där nästan alla hade stuvat undan ett eller ett par plagg av siden eller ylle för speciella tillfällen, men gatumodet var nu proletärt.

”Vänta ett tag”, sade en gammal vän, ”så får du se större variation. Titta bara på de där kvinnorna, de bär ett nytt slags huvuddukar, med starkare färger. Det betyder att

en period av avkoppling är i antågande.” Som gäst i ett kinesiskt hem med fackutbildade människor lade jag märke till att hustrurna hängde med näsan över brokigt tryckta tyger som lagts ut på ett bord. De studerade uppmärksamt en modejournal – från Japan, tänka sig det!

I städerna var det nu svårare att se skillnaden mellan en intellektuell och en bonde eller arbetare. De intellektuella hade förts ner åtskilliga pinnhål och var mycket noga med sitt uppgående i massan. Eftersom så gott som alla barn nu går i skola, hade fem år åstadkommit flera läs- och skrivkunniga. I städernas Kina är det svårt att hitta en hsia-tzu (en blind, som kineserna kallar den som inte kan läsa eller skriva) under femtio års ålder. Folk verkar mera rättframma och värdiga i sitt uppträdande, och de bemöter varandra med artighet och en ny brist på klassmedvetande. I nya fabriker fann jag att arbetarna nu nästan alla gått i mellanskolan (läroverket).

Tjugo års trädplantering hade förskönat både städerna och byarna, och en allmän förändring av jorden livade upp det urgamla landskapets ansikte. Det såg nytvättat ut. Kina var påtagligt mycket rikare än någonsin tidigare, men inte i fråga om privat välmåga.

Medborgare Wang är nu välnärd, frisk, har tillräckligt med kläder, är fullt sysselsatt med arbetsuppgifter, Mao-kurser och tekniska studier under sin sex dagar långa arbetsvecka. På sin fridag – i allmänhet en söndag men ofta en vardag; de lediga dagarna sprids ut för att undvika stockningar i trafiken – kopplar han av med familjen eller spelar kanske bordtennis, eller simmar sommartid i en damm eller flod eller sjö eller i havet – och simning är fortfarande en ny sport i Kina. På vintern händer det att han gör sällskap med några vandrare ut på landsbygden. Han kan också åta sig att gräva gropar och tillverka tegel till luftskyddsrum – och då arbeta bredvid en läkare eller en lärare.

Wang tillhör en grupp, som alla gör. I staden accepterar han skolning av sin partitrogna distriktskommitté, som svarar för barntillsyn, hälsovård och föreningskontroll, lösandet av tvister, socialvård, omhändertagandet av åldringar och handikappade. I kommunerna delas sådana uppgifter upp på by- eller produktionslagsnivå.

Vi kan ju inte veta vad medborgare Wang tänker, men om denne man har några bekymmer, inbegriper de uppenbarligen inte stigande livsmedelspriser, sjukvårdskostnader eller skatter. Priserna har varit stabila eller fallande under mer än ett årtionde, och det finns ingen inflation eller svarta börs. Wang betalar ingen personlig inkomstskatt. De statliga intäkter som härrör från arbetets överskottsvärde är dolda i form av priskontroll på den statsstyrda marknaden, vilket håller konsumtionen inom den planerade behovsramen. Medborgare Wang lever på en mycket knapp budget men slipper de banklån, skulder och den fruktan för svält och tiggeri som plågade hans föräldrar.

Hans kulturella liv omfattar tillgång till parker, lekplatser, museer, föreläsningar, konserter, radio, television och teater, mot en mycket ringa avgift eller ingen alls. År 1970 inskränkte sig hans val av böcker till läroböcker och Maos verk. Han äger kanske en långvågsradio eller kan köpa delar till och själv bygga en kortvågsapparat. I sällsynta fall har han en TV. ”Burken” är jämförelsevis dyrare än i utlandet, och TV-apparater ägs vanligen kollektivt av en grupp eller institution. Alla program är liksom teatern kraftigt späckade med politisk propaganda. Det råder stor efterfrågan på biljetter till teater- och idrottsevenemang, och i praktiken kan man få dem bara genom sin grupp (fastän ett fåtal platser säljs i biljettkontoret). Det är gott om biografer, och det är billigt att gå på bio, men programmen erbjuder föga variation.

De väggplakat vår vän läser innehåller Maos direktiv och uppmaningar. Tidningarna, som vanligen ögnas igenom på offentliga anslagstavlor, meddelar bara partilinjens nyheter. Nyheter från utlandet är knapphändiga och omsorgsfullt utvalda. Man läser ingenting som rubbar uppfattningen att Kina, trots att landet alltjämt är efterblivet i många avseenden, politiskt har rätt i allt. Å andra sidan besväras herr Wang inte av mordhistorier, affärsfluktuationer, pornografi, rasupplopp, skilsmässoskandaler, knarkligor, rån, kommersialiserad sex, sadism och masochism, klassavund gentemot de rika. Det finns inte längre några rika. Det finns också mycket få korrumperade ämbetsmän, tjuvar eller andra parasiter. Trots att det alltjämt existerar klassfiender, bär de huvudsakligen ansvaret för missförhållanden utomlands.

Kort sagt, Kina är en sannskyldig dypöl av moral, som något kvickhuvud har sagt före mig.

I allt som nämnts här ovan är det föga nytt förutom mera av samma slag, och inte heller har lönerna förändrats stort, med undantag för små ökningar på de lägre och mellannivåerna och vissa minskningar inom toppskiktet. Högre arméofficerare gick exempelvis nyligen med på en trettioprocentig frivillig nedskärning av sin lön, det fick jag höra av en general jag träffade i Hangchow. Högre ämbetsmän likaså. (Mao Tse-tung minskade enligt vad som meddelats sin lön med 20 procent.) Över lärlingsnivån belöpte sig fabrikslönerna till mellan 100 och 250 kronor i månaden (= 48 till 122 yuan; den officiella växelkursen är 0,516 yuan för i svensk krona, eller i yuan motsvarar ungefär 2 kronor) beroende på ålder, rang och erfarenhet, medan ett fåtal specialister kan få en lägre generalslön på omkring 500 kronor. En ledare i toppen eller en trestjärnig general tjänar cirka 750 kronor i månaden, men om han inte har några som är beroende av honom händer det att han återlämnar en stor del av den lönen till staten. Böndernas inkomster varierar mycket, och kontantlönerna är mycket lägre än stadsarbetarnas, men naturainkomster och förmåner vid sidan av gör kommuninvånaren mera jämställd än tidigare med arbetaren i staden.

I ett dussin stora städer jag besökte och i många landsortsstäder och kommuncentra såg jag konsumtionsvaror salubjudna till något under 1965 års priser, men av bättre kvalitet. Några stickprov, per kilo i värde motsvarande kronor: grönsaker i överflöd och rikt säsongurval, 10 till 20 öre; ris av bästa kvalitet, 80 eller 90 öre; vetemjöl, 50 till 60 öre; potatis och sötpotatis, 20 öre; lamm-, fläsk- och oxkött, 2 till 4 kronor; konfekt och karameller, 3 till 8 kronor.

Tidigare fick relativt få kineser någonsin smaka fisk; nu säljs den vida omkring, också i det inre av landet, till ett pris av 2 till 4 kronor per kilo. Mjölk kostar 50 öre för drygt en liter; öl i krona flaskan; läskedrycker 25 till 50 öre; glasspinnar och strutar, 10 till 20 öre stycket; vin (torrt vitt eller rosé) 2:50 kronor per butelj; gin 2:75; ägg 1:50 per dussin. I en livsmedelsbutik för utlänningar i Peking kan man köpa matspecialiteter till något högre priser, däribland utmärkt rysk kaviar för omkring 25 kronor kilot.

Gatukök erbjuder en dagens rätt bestående av ångkokt veterulle, inlagda grönsaker, korv och soppa för 20 till 30 öre. En kraftigare måltid i en fabriksmatsal kostar 50 till 75 öre. De flesta kineser bär bomullsskor med filtsulor, som kostar 5 till 15 kronor; läderskor är prissatta från 30 till 50 kronor; skor av syntetiskt material 10 till 15 kronor. Bomullsskjortor kostar 10 till 15 kronor. Konfektionskläder för spädbarn kostar 10 till 20 kronor; en bra pälshatt 25 kronor; fodrade överrockar av fårskinn, läder eller tyg 100 till 200 kronor; dropptorkande blus och byxor 30 till 50 kronor.

Spannmålsprodukter, matolja och bomullsvaror är fortfarande ransonerade. Beroende på utfört arbete varierar den individuella spannmålsransonen mellan 13,5 och 20 kilo per månad; när andra livsmedel nu finns i överflöd är det mer än tillräckligt. Kina är

ledande i världen i fråga om produktion av bomullstyger, och den utgör en väldig post i Kinas utrikeshandel och utländska valutaintäkter. Bomullstyger inom Kina är därför ransonerade, med en tilldelning på cirka sex meter per person, inklusive spädbarn. Syntetmaterial och ylletyger är icke ransonerade och ivrigt efterfrågade. Matoljeransonerna är större än den genomsnittliga familjen behöver. Med dessa undantag är konsumtionsvaror icke ransonerade.

Det finns inte längre privatägda bilar, men busstrafiken inom och mellan städerna har förbättrats – fastän bussarna fortfarande är till trängsel fyllda. Tågen i Kina hör till världens bästa. Biljettpriserna på de kollektiva kommunikationsmedlen är låga.

Vår man på gatan (eller i bygränden) har förmodligen åtminstone en cykel i sin familj, till ett pris av 175 till 225 kronor. Hans hyra (underhållskostnad) är 5 till 10 kronor per rum och månad. Bostadsförhållandena varierar mycket, men i stort sett har de förbättrats. På landsbygden äger bönderna sina egna hus, skattefritt. Industriarbetares sjukvårdsavgifter betalas av deras organisationer, och så är också fallet i kommunerna. Mediciner betingar en bråkdel av priserna i västerlandet. P-piller distribueras fritt via organisationer.

Därutöver kan folkets livsföring helt förstås endast genom ytterligare studium av kulturrevolutionen. Dess resultat är särskilt djupgående inom de organisatoriska och politiska förändringarna i fabrikerna, inom lägre och högre utbildning, i jordbrukskommunerna, inom hälsovården, i kulturell verksamhet av alla slag och inom försvarsmakten. Tjänstgöring i armén, flottan och flygvapnet är den ojämförligt mest eftertraktade karriären bland ungdomen, och mycket få aspiranter antas. En ny inställning bland Maos ungdomliga efterföljare – i enlighet med satsen ”glöm det egna jaget: tjäna folket” – kommer allra mest dramatiskt till synes i den medicinska vetenskapens utbredning och omsorger från staden till landsbygden.

Sjukvård och födelsekontroll

1. Abort med akupunktur

Vi befinner oss på ett litet sjukhus för att se en ny användning av akupunkturen. Vi har ledsagats dit av doktor Lin Chiao-ch'ih, en gammal god vän till mig. En abort utförs på en leende patient. Hon är fabriksarbeterska, tjugoåtta år gammal och inte bedövad med annat än två nålar, som smärtfritt stuckits in i hennes örsnibbar.

Dr Lin Chiao-ch'ih var den första kvinnliga kinesiska gynekolog som tog sin examen i England. Hon praktiserade sedan som underläkare i Chicago. Som pionjär för modern medicinsk yrkesutövning i Kina har dr Lin utbildat gynekologer och obstetriker i ett halvsekel. Hon bekänner sig alltjämt till kristendomen och tror på Gud – ett ämne som hon då och då grälar om med sin vän Chou En-lai. Hon talar en flytande och utsökt engelska. Själv ursäktar hon sig för den och kallar den ”rostig”.

”Jag började som barnläkare”, säger hon, ”men jag stod inte ut med att se småbarn dö. Därför bytte jag om till att hjälpa dem till livet.”

Dr Lin, närmare sextionio år gammal och över pensionsåldern, mycket liten, var lika livlig som någonsin, spröd i kroppen och stark i anden. Hon är aktiv medlem av Kinas medicinska akademi och lärare vid ett universitet i Peking, vidare ägnar hon fyra till sex timmar varje dag åt sin avdelning inom det som förut hette *Union Medical College* i Peking. Det var en gång Kinas främsta sjukhus och medicinska utbildningsanstalt, byggt med stöd av Rockefeller Foundation för över femtio år sedan. Efter kulturrevolutionen är dess officiella namn *Fan-ti I-yuan*, Antiimperialistiska sjukhuset. Cirka 60 procent av dess läkare, sköterskor och övrig personal är kvinnor. På den obstetriska och gynekologiska avdelningen är procenttalet go. De studerande vid Antiimperialistiska medicinska högskolan är tämligen jämnt fördelade på båda könen.

Patienten ler vänligt när hon ger mig tillåtelse att fotografera henne under operationen. Hon är gravid sedan tio veckor. Ett litet rör av rostfritt stål, försett med en utvidgare nummer 8, är fäst vid en slang som leder till en behållare och vidare till en tryckluftsanordning och en elektrisk pump. Ett tryck som ungefär motsvarar ett tag med en cykelpump är tillräckligt för vakuumavlägsnandet. På landsbygden kan apparaturen drivas med fotkraft. Den här abortmetoden är nu allmänt tillämpad också på landsbygdskommunernas sjukhus.

”Den är enkel, praktiskt taget smärtfri, det förekommer ingen blödning och inga svåra efterverkningar”, förklarar dr Lin.

Medan operationen pågår får jag av patienten höra att hon har två barn och inte vill ha ännu ett. Två barn är den rekommenderade gränsen, och den rätta giftasåldern är tjugosex år för kvinnor och tjugoåtta för män. Ju senare desto bättre. Det ”rekommenderade” antalet och den ”rätta” åldern är fortfarande långt ifrån allmänt praktiserade, men samhället, särskilt stadssamhället, ser nu ogillande på åsidosättandet av dem. Otaliga äktenskap ingicks vid yngre ålder under kulturrevolutionen, och folk på landsbygden gifter sig ofta när de är tjugo till tjugofem år gamla utan att utsätta sig för ”bestraffning” eller tvångsskilsmässa, som det har uppgetts utomlands.

”Känner ni någon smärta?” frågar jag på kinesiska. Patienten ler och skakar på huvudet. Hon tillämpar Mao Tse-tungs tänkande, säger hon. ”Frukta varken lidande eller död”, kanske. Inom mindre än tio minuter får hon lämna operationsbordet.

Jag var inte helt övertygad, utan jag återvände några dagar senare för att bevittna en ny abort, på en ung kvinna på tjugonio år. Hon arbetar på en fabrik för elektriska artiklar och har ett sexårigt barn. Hon har förut använt pessar man skall nu övergå till

p-piller. Återigen utgör akupunktur bedövningen. Hon är precis lika gladlynt som den förra patienten och hon tycks vara omedveten om att någonting överhuvudtaget sker, till dess att hon förvånad får veta att allt är klart. Hon sätter sig upp och pratar en liten stund.

”Jag är nu berättigad till två veckors betald semester”, säger hon, ”men jag vill återgå till arbetet redan i eftermiddag. Jag mår utmärkt. Fabriken behöver mig, och vi måste alla hjälpa till att fylla vår kvot före den utsatta tiden.” Dr Lin säger åt henne att ligga en halvtimme, och sedan kan hon gå tillbaka till sitt arbete.

Aborter utförs avgiftsfritt och på begäran enbart av modern. Experiment med preventivpiller inleddes 1964. Sedan dess har 21-dagarspillret, först framställt i Kina, i allt högre grad ersatt intrauterina preventivmedel och andra åtgärder. Det tas med början på menstruationens tredje dag. Alla medicinska organisationer, rörliga enheter och arméns och kommunernas läkarlag distribuerar födelsekontrollpropaganda och pillren utan avgift. För närvarande överstiger efterfrågan produktionen.

Det är alldeles tydligt att aborter inte uppmuntras i Kina, såsom ett surrogat för preventivmedel. De är vanligen en sista utväg för mödrar med ett eller flera barn, som inte har fått eller lyckats rätt använda preventivmedel. Eftersom det inte existerar något sådant som oäkta börd i Kina – båda föräldrarna är gemensamt och lika ansvariga för barnets vård – är abort normalt inte ett sätt att undgå den ogifta moderns roll. Några förstföderskor söker faktiskt att få abort utförd, men i regel övertalas de att avstå, om det inte föreligger risk för moderns hälsa.

Experiment med akupunktur som bedövningsmedel vid abortoperationer började 1968 och metoden används nu allmänt, talade dr Lin om för mig. Akupunktur används också vid barnafödsel. (Cirka 90 procent av alla förlossningar i Kina sker utan någon form av bedövning, men i svåra fall tillgriper man akupunktur eller andra anestetiska medel.) Men metodens styrkta framgång – viktig särskilt i landsbygdsområden där det är ont om utbildade anestesiologer – hade ännu inte blivit officiellt förkunnad. Till min stora förtret uppmanade mig ordföranden i Antiimperialistiska sjukhusets revolutionära kommitté att inte publicera fotografier av eller skriva om det jag bevittnat. Några dagar senare blev jag av premiärminister Chou En-lai tillfrågad om mitt besök. Han sade att han i några veckor hade haft en redogörelse för den här användningen av akupunktur liggande på sitt skrivbord, i avvaktan på officiellt godkännande. Nu var han övertygad, sade han, och frisläppte personligen en rapport om mitt sjukhusbesök för publicering. Jag kunde inte föreställa mig att president Nixon eller premiärminister Kosygin skulle ha tid med en sådan detalj i ansvarsbördan. Hur kunde en enda man få tid till det? Chou är åtminstone åtskilliga.

2. Vad är akupunktur?

När jag bodde i det för-revolutionära Kina försökte jag aldrig på allvar förstå akupunktur och *moxibustion*. (”Moxibustion” Bärleds från en förvrängning av Kantonordet *mongsa*, avseende kinesisk malört – *Artemisia moxa*. Moxabladen läggs i en mjuk ullig massa och används till terapeutisk bränning på huden. Det är en del av en urgammal empirisk vetenskap, liknande den bränningsterapi som alltjämt påstås praktiseras i vissa delar av Europa.) Jag betraktade den erfarenhetsmässiga traditionella kinesiska medicinen som i stort sett kvacksalveri, vilket de flesta utlänningar gjorde. Vid mitt första återbesök i Kina, 1960, fann jag att den förtjänade större uppmärksamhet. Jag fick veta att sedan år 1958 alla i Västerlandet utbildade läkare måste ägna åtminstone sex månader åt studiet av den traditionella läkekonsten, som har en 2 200 år gammal skriftlig historia och omfattar tusentals volymer, recept, detaljer rörande sjukdomar och deras behandling.

Jag har ofta talat med kinesiska och utländska läkare om akupunktur, men den bästa korta sammanfattning av metoden jag har stött på är alltjämt en rapport från år 1961 av dr William Y. Chen, en kirurgiöverläkare i Förenta staternas hälsovårdsdepartement. I sin allmänna översikt, grundad på personlig kunskap om Kina, en granskning av uppgifter från utländska läkare som nyligen varit där och en analys av forskningen i specialiserade kinesiska medicinska tidskrifter (tjugofem av ”större betydelse”), gjorde dr Chen detta uttalande om akupunkturen:

”Den traditionella kinesiska medicinen är en empirisk läkekonst som grundar sig på 4 000 års praktisk erfarenhet. Dess enkla uppfattning av hälsa och sjukdom är den funktionella kroppsliga harmoni eller disharmoni som råder mellan två krafter, *Yin* (den negativa) och *Yang* (den positiva). Anatomiskt och fysiologiskt har den folkliga kinesiska läkekonsten praktiskt taget ingenting att erbjuda. Ändå är de väldiga volymerna om örter och droger och avhandlingarna som redogör för iakttagelser av sjukdomar värdefulla. Resultaten av användningen av dessa droger och tillämpningen av botemedel som akupunktur, moxibustion, massage och andningsterapi har sitt empiriska värde ...

Akupunktur ... består av att man sticker in varma och kalla nålar i kroppen på vissa punkter. Nålarna kan vara antingen fina eller grova, korta eller långa (från 3 cm till 24 cm) ... När nålarna punkterar och stimulerar olika vävnader eller organ på skilda djup förorsakar de fysiologiska reaktioner och får på det sättet botande effekt.”

Man krävde nu av akupunkturisterna att de skulle lära sig aseptisk teknik och grundläggande anatomiska och naturvetenskapliga rön, under kurser liknande dem som anordnades för ”underordnade läkare”. De var samtliga knutna till sjukhus, som nu så gott som alla hade akupunkturspecialister. Många av dem använde elektriskt laddade lågspänningsnålar. Behandlingen förenades ibland med radioterapi. Dr Chen fortsatte:

”Hypotesen är att stimulansen från punkturerna leds från de perifera nerverna till hjärnbarken och lämnar patologisk retning i hjärnan. En dylik förklaring tycks överensstämma med Pavlovs teori om betingade reflexer.

Akupunkturen har allmänt använts vid praktiskt taget alla sjukdomstillstånd, från kirurgiska ingrepp som blindtarmsoperationer till kroniska sjukdomar som diabetes. Man tror att den ger de bästa resultaten vid sjukdomar i nervsystemet eller av neuritisk natur. Goda resultat har rapporterats från behandlingen av ansiktsparalysi, artrit och eksem. En rysk läkare meddelade att hans långvariga tillstånd av svår artrit hade förbättrats mycket genom akupunktur. En läkare från Indien som reste till Kina och studerade akupunktur 1958 hyste till en början vissa tvivel rörande dess värde. Emellertid trodde han senare att föreningen av traditionell och västerländsk medicin redan hade åstadkommit anmärkningsvärt goda resultat. Han behandlades också framgångsrikt med akupunktur för sin akuta sinusit.”

Jag har själv träffat patienter på sjukhus i Peking och andra städer, som med traditionella kinesiska medel behandlades för blindtarmsinflammation, eksem, reumatism, migrän, bronkit och olika former av neurasteni. I Hankow träffade jag en patient som hade kommit medvetslös till sjukhuset, med vad västerländskt utbildade läkare diagnostiserade som akut appendicit. Efter behandling med empirisk medicin och akupunktur skrevs han ut som botad.

Kinesisk örtmedicin och akupunktur samarbetar, och örtdoktorerna är ofta också nålarnas män. Det är svårt att översätta den folkliga kinesiska medicinska terminologin, men begreppen yin-yang såsom ”motsägelser” är grundläggande. Kroppen är en

organisk helhet; sjukdom orsakas av den bristande jämvikten mellan olika organ eller deras förlängningar, och botemedlet består i att återställa balansen och harmonin. Det sker genom att dämpa ”motverkande krafter” inom åtta huvudsakliga spänningslinjer: *yin –yang* (negativ –positiv), *piao –li* (yttre –inre), *leng –jeh* (varm –kall) och *hsü –shih* (ihålig –massiv).

I den fullständiga vägledningen till akupunktur är kroppen kartlagd enligt de principerna och enligt ”livskrafternas” harmoni dem emellan. I normala fall råder det ”motsägelser” av icke-antagonistisk natur i ett jämviktsläge. När ”splittring” (sjukdom) uppträder har ett organ eller en uppsättning funktioner överansträngts, överstimulerats, skadats eller på annat sätt störts. Läkarens uppgift är att återställa balansen genom att undanröja orsaken till antagonismen eller kongestionen.

”Sjukdomar har inre och yttre orsaker”, fick jag höra vid ett tidigare besök på Anti-imperialistiska sjukhuset, när det fortfarande kallades Pekings sjukhus. Den som talade var den biträdande föreståndaren, dr Hsu Hung-t'u. Han sade: ”Hjärnans högre nervsystem påverkar givetvis det allmänna tillståndet i organismen. Det vi kallar *nich'u chung-kuan* (vrede-i-ett-tillstånd-av-våldsamhet-bränner) – den allmänna föreställningen, inte en exakt översättning! – kan ge upphov till organiska smärtor och skador på andra håll. En patient kan komma hit och klaga över smärtor som en västerländsk diagnos skulle visa vara hypertoni, men som en kinesisk läkare kanske behandlar genom en kombination av medicin och akupunktur.

En läkare av den västerländska skolan frågar ofta bara efter de medicinska symtomen och sjukdomsförloppet. En kinesisk läkare ser på personen som en helhet, underkastad både yttre och inre spänningar. Han vill veta något om vederbörandes familj, hans förhållande till föräldrarna, om han tycker om sin hustru, hur han har det i sitt arbete, vilka personliga agg han hyser, om han bor i staden eller kommer söder- eller norrifrån. Allt det där hör till diagnosen.”

”Söder eller norr? Gör det någon skillnad?”

”Ja, vissa mediciner som är 'varma' för en nordbo ger personen söderifrån en 'kall' reaktion.”

”En utfrågning av det slaget måste väl också snudda vid patientens politiska uppfattning, förmodar jag?”

”Naturligtvis – konflikter av alla slag diskuteras.”

Av detta och senare följande samtal tycks det stå klart att den traditionelle kinesiske patologen också var något av en analytiker och psykiater, och att akupunktur ofta användes som chockterapi. Jag vet inte, om sjukdomar orsakade av olöst stress och ängslan är vanligare i det nutida Kina än i Förenta staternas frenetiska konkurrenssystem. Dr Chen, som jag förut har citerat, meddelade att förekomsten av hypertoni – vad nu det kan bevisa – var ungefär densamma i båda länderna.

Jag har inte tillgång till någon statistik rörande neurasteniska sjukdomar i Kina, men antalet fall jag stött på i kropps- och mentalsjukhus förefaller mycket stort. De inre spänningar som orsakas av de sociala påfrestningarna i det samhällssystem kommunisterna söker skapa är uppenbarligen svåra, utloppen för dem är få, och det är inte förvånande att efterfrågan på konsultationer hos kinesiska terapeuter är stor.

”Endast tiden kan avgöra, om kommunisterna kommer att lyckas i sin ambitiösa strävan att införliva den traditionella läkekonsten med modern vetenskaplig medicin”, slutade dr Chen. ”Men vad än resultatet blir, förtjänar dess utveckling vår ständiga uppmärksamhet.”

Aldous Huxley, den bortgångne brittiske romanförfattaren som hyste en glödande tilltro till akupunkturen, meddelade redan 1957 att ”internationella akupunkturkongresser nu sammankallas”, och att flera hundra europeiska läkare gjorde försök att förena ”den västerländska medicinens vetenskap och läkekonst med den kinesiska akupunkturens vetenskap och läkekonst”. Han fortsatte:

”Att en nål som sticks in i den främre ytliga delen av benet strax nedanför knät (på andra håll kan nålarna tränga mycket djupare; kunnigt hanterade tappar de inte något blod) skulle påverka leverns funktion är skenbart otroligt ... I den normalt friska organismen (hävdar kineserna) råder det en ständig energicirkulation. Sjukdom är samtidigt orsaken till och följden av en rubbning av den cirkulationen ... Akupunkturen normaliserar energiflödet och leder det i en ny riktning.”

Enligt kinesiska akupunkturister finns det i lemmarna, bålen och huvudet osynliga ”meridianer”, på något sätt förknippade med kroppens olika organ. Huxley godtar det ”som ett empiriskt faktum”. Han säger vidare:

”På de meridianerna är speciellt känsliga punkter belägna. En nål som sticks in i en av de punkterna påverkar det organs funktion, som har anknytning till den meridian punkten ligger på. Genom att sticka i ett antal omdömesgillt utvalda punkter återställer den skicklige akupunkturisten den normala energicirkulationen och gör patienten frisk.

På nytt är vi frestade att rycka på axlarna och säga att det inte ger någon förnuftig mening. Men så, när vi läser den allra senaste akupunkturkongressens rapporter, får vi veta att experimentatorer, med hjälp av fina elektriska mätinstrument, har kunnat spåra de kinesiska meridianernas bana, och att när en strategisk punkt sticks med en nål relativt stora förändringar av det elektriska tillståndet kan inregistreras.”

Huxley berättade att bland de patologiska symtom ”som de gamla kinesiska metoderna har mycket god verkan på” befinner sig ”olika slags icke önskvärda psykiska tillstånd – vissa depressioner och ångest, till exempel – som försvinner så snart den normala energicirkulationen återställts, då de förmodligen är förknippade med organiska störningar. Resultat som flera år på psykoanalytikerns soffa inte har lyckats åstadkomma kan, i en del fall, uppnås med två eller tre stick med en silvernål.”

Entusiasmen över både akupunkturens och örtläkekonstens terapeutiska nytta kan hållas inom rimliga gränser när man erinrar sig att rent kinesisk medicinsk litteratur knappast inrymde någon kunskap om sådana grundläggande vetenskaper som bakteriologi, mikrobiologi, parasitologi, epidemiologi, endokrinologi, venereologi etc, och endast primitiva föreställningar om aseptik. Den kinesiska medicinska läran var praktiskt taget till ingen nytta när det gällde att förhindra smittkoppor, tyfus, tuberkulos, pest, dysenteri, kolera, stelkramp, kala-azar (tropisk mjältförstoring), malaria, filariasis (en masksjukdom), syfilis och en del andra sjukdomar. Också 1971 är det måhända ännu alltför tidigt för en lekman att säga, om de i Kina som troligen fortsätter att opponera mot föreningen av inhemska och västerländska behandlingsmetoder inte kan få se en del av sina tvivel berättigade.

Fram till mitten av 1960-talet tycktes det mig att vissa läkare jag träffade på sjukhusen var generade över det anseende man tillmätte de gamla metoderna. Många måste åtminstone ha känt sig förnärmade av *tvånget* att studera dem – ungefär som att kräva att alla västerländska läkare skulle lära sig kotknackning. Kulturrevolutionen åtföljdes, i sin påverkan av västerländskt utbildade läkare och med dess kraftigare betonande av att de skulle tränga djupt in i landsbygdens Kina med sina tjänster, av en mera ödmjuk inställning till massornas syn på vad som är verksamt och vad som inte

är det. Akupunkturens effektivitet och nya metoder som utvecklats för dess användning hade 1970 både gjort den populärare och krävt ökat erkännande av dess imponerande resultat.

”Det finns ännu inte någon allmän anatomisk teori att förklara akupunkturen med”, sade dr Lin Chiao-ch'ih när vi diskuterade nya anestetiska metoder vid avlägsnandet av stora buktumörer, inom thoraxkirurgin och till och med vid hjärtoperationer. ”Tusentals av våra vetenskapsmän arbetar på det problemet, och vi väntar oss ett snart 'genombrott' ”, sade hon till slut.

3. Sex och befolkningsstatistik

Den där flyktiga blicken in i en sjukhussal återspeglar en stor förändring inom hälsovården: ökad spridning och ökat bruk av alla praktiska preventivmedel. Men dr Lin och hennes medhjälpare använder betydligt mera tid att hjälpa barn till världen än för att hålla dem därifrån. Det sker genom sådana uppgifter som att hejda livmodercancern för att möjliggöra barnafödsel, och genom att delta i det hela nationen omfattande programmet att ”i första hand fästa avseende vid landsbygden” det som populariserades av kulturrevolutionen.

I stort sett följer man nu fyra principer – Mao Tse-tungs riktlinjer som drogs upp för läkare och hälsovårdsarbetare: 1) sätt förebyggandet först; 2) tillgodose behoven bland arbetare, bönder och soldater på platsen, var de än befinner sig; 3) förena hälsovårdsåtgärderna på landsbygden och i städerna med medicinsk praktik; 4) förena kinesisk traditionell terapi med västerländsk vetenskap.

”Förebyggandet först” innebär betydligt mera än födelsekontroll, men den är nu så fundamental, att den kräver ytterligare diskussion före redogörelsen för andra tillämpningar av termen.

Hur effektivt var det kinesiska p-pillret? Enligt dr Lin och andra specialister var deras 21-dagarspiller helt fritt från biverkningar. Det var hundraprocentigt effektivt om det togs dagligen, men förbiseenden (avsiktliga eller icke) var ”fortfarande alldeles för många”. Under tiden pågick ett synnerligen intensivt forskande efter ett idealiskt en-gång-i-månaden-piller. Experiment hade utförts runt om i hela Kina sedan 1969, sade dr Lin. Enbart i Peking deltog 5 000 personer i ett kontrollprojekt som omfattade medicinsk personal samt arbetare och deras familjer. Det piller att tas en gång i månaden som nu användes experimentellt var fullständigt effektivt, med undantag för cirka två procent, vilkas organismer stöter bort det.

”De två procenten bortstötning inträffar under de första två månaderna”, förklarade dr Lin, ”och därför har vi framställt ett piller som ska motverka biverkningarna illamående och yrsel. Vi håller nu på att avsluta arbetet med ett enda piller för sådana fall, samtidigt ett preventivmedel och ett motgift mot biverkningarna.”

Kina har också kontakt med studier och resultat, speciellt i Japan, av menstruationsframkallande vaginalpiller. ”Och vår experimentgrupp”, sade dr Lin, ”den som vi kallar Familjeplaneringens kämpars grupp, arbetar också med långtidsverkan-de orala preventivmedel. Vi experimenterar med piller som tas en gång var tredje månad, och vi tror att vi nu kan få fram ett piller eller vaccin som är verksamt i omkring ett år.” Prov fortsätter också med kinesiska örtmediciner som preventivmedel för både män och kvinnor (men ingen har ännu kommit på något sätt att använda akupunktur i detta syfte!). Sterilisering av män (efter två barn) förordas, är gratis men inte populär.

Hur omfattande är tillgången på och användningen av preventivmedel? I de provinser jag besökte rapporterades det att p-pillren användes överallt, till och med så långt bort

som i Shensi, men dr Lin sade att tillgången ännu inte hade hunnit ifatt efterfrågan. Det finns i runt tal sjuttio till åttio miljoner kvinnor i fertil ålder, vilket skulle innebära att man behövde producera cirka sjutton miljarder 21-dagarspiller per år. Preventivmedel för män bidrar till att avhjälpa den nuvarande bristen.

Kina behöver också miljarder doser vacciner mot olika smittsamma och epidemiska sjukdomar och är redan nu den absolut största producenten på det området. Ett ”ultramodernt” laboratorium som vi besökte i Peking – och som av en gästande holländsk läkare, J. A. DeHaas, för mig beskrevs som större än någon enskild anläggning i Europa – tillverkade åttio miljoner vaccinenheter om året. Min gamle vän, den i Amerika födde dr George Hatem, talade om för mig att han hade sett över ett dussin laboratorier med ungefär samma kapacitet i andra delar av Kina.

Jag fick officiellt veta att cirka 70 procent av kvinnorna i fruktsam ålder i Peking använder preventivmedel, varav två tredjedelar p-piller. I de landsbygdskommuner som ligger i de tio häradena kring Peking litade nu omkring 40 procent av kvinnorna på pillret.

Ingen riksstatistik rörande befolkningsökningen hade publicerats på över ett årtionde, och de siffror man gav mig på olika platser varierade kraftigt. I Storpeking angavs tillväxttakten officiellt till 1,6 procent år 1969, och i en kommun i närheten av Shanghai uppskattade en tjänsteman den till 3 procent.

Tillväxttakten är i varje fall alltjämt alltför hög för att behaga ordförande Mao. När jag talade med honom om framåtskridandet i allmänhet sade jag, att det gladde mig att finna preventivmedel använda i betydligt större utsträckning nu för tiden. ”Nu protesterar åtminstone ingen mot födelsekontroll.”

Jag hade blivit lurad, sade han. Om en kvinnas första barn ute på landsbygden är en flicka, då vill hon ha en pojke. Om det andra barnet är en flicka, då vill hon på nytt ha en son. Det tredje barnet kommer, åter en flicka, och hon försöker fortfarande få en pojke. Snart finns det nio barn, alla är döttrar, men då är hon fyrtiofem år och har bara att konstatera faktum !

”Ja, men nu är det inte många som motsätter sig – jag menar, unga människor protesterar inte mot födelsekontroll ...?”

Mao sade att de alltjämt sätter värde på mankön och ser ner på kvinnor. Han trodde att det kanske också förhöll sig så i Förenta staterna. Det måste förändras – men det tar tid att ändra på inrotade föreställningar.

Maos skepsis rörande födelsekontroll i familjer ”utan söner”, liksom också de tvivel han gav uttryck för beträffande folkräkningsrapporterna, kom mig att minnas mitt första möte, 1965, med Ch'en Yung-kuei, den mycket omskrivne ledaren för den berömda Ta Chai-brigaden, i en kommun i det bergiga Shansi. Ch'en hade anfört sina 360 människor – 178 arbetsföra vuxna – i det mödosamma utvinnandet av ny fruktbar jord, som med handredskap slets från bergväggarna av lera och sten. De byggde bevattningskanaler, förstärkta med kilometerlånga stenmurar, de planterade fruktträdgårdar, de utkämpade en lång, tillitsfull strid med den motspänstiga naturen, och de segrade. Inom ett decennium hade de ökat spannmålsproduktionen till 7,5 ton per hektar, ett rekord i denna avskräckande trakt. Ch'en var en född ledare, kraftfull, intelligent och alltigenom bonde. Jag frågade honom om ”familjeplanering” i hans kommun. Ordet verkade främmande för honom. Jag sade att jag menade ”födelsekontroll”.

”Jaså, det.” Han skrattade. ”Nej, det behöver vi inte. Vi behöver starka arbetare.”

Jag frågade bonden Ch'en hur många födslar som hade registrerats i hans brigad år 1964. ”Åtta”, svarade han genast. Och hur många dödsfall? ”Vi miste inte någon”, sade han. Inte ens någon farfars far? Han kliade sig i huvudet. Han erinrade sig att en gammal jordägare hade utandats sin sista suck. ”Om man nu kan kalla det ett dödsfall”, tillade han. ”Han hade inte varit arbetsför på många år!”

Det var tämligen vanligt att stöta på bönder, män och kvinnor i slutet av trettio- eller fyrtioårsåldern, som (nu en smula skamset) medgav att de hade fem, sex eller flera barn, de äldre vanligtvis flickor. Den gamla fatalistiska uppfattningen att man för att ett barn skall överleva måste skaffa sig ett halvt dussin eller flera, är likaså svår att göra sig kvitt. (Och jag har träffat massor av äldre människor med just den erfarenheten.) Svärmödrar, far- och morföräldrar bland bönderna fortsätter av gammal vana att mana sina ungdomar till överproduktion av barn.

Premiärminister Chou hade 1964 sagt mig att hans regering hoppades att få se befolkningstillväxten minska till under 2 procent 1970. När jag nu frågade honom om det sade han att ökningen i hela riket år 1966 faktiskt understeg 2 procent. Den sköt i höjden igen under kulturrevolutionen, tillade han, när miljoner rödgardister drog ut på ”långa marscher” och könen umgicks fritt. Många tidiga äktenskap bidrog till att öka födelsetalet. Den villfarelsens period tog slut, med upplösningen av de Röda gardena – tillbaka till skolorna eller till vanligt arbete – och disciplinens återställande. Premiärministern trodde att tillväxttakten åter höll på att minska genom mera omfattande användning av det bekväma nya pillret.

Utlänningar är helt naturligt nyfikna (och det är också kineserna!) på den inverkan pillren kan få, särskilt bland ungdomen, i fråga om de nu rådande strikta inställningarna till sexuella förbindelser. I det för-kommunistiska Kina kunde en ogift kvinna gå miste om sina möjligheter till äktenskap (eller hon kunde bli stenad eller förföljd), om hon sågs promenera på en byväg tillsammans med en man, hur oskyldigt som helst. Samtidigt sålde utarmade familjer sina unga döttrar till konkubinat, prostitution eller slaveri. Allt det hade försvunnit, tidigare ”utlopp” för ungkarlen eller den missnöjde gifte mannen som söker förströelse är stängda, förförelse är en allvarlig sak och våldtäkt ett grovt brott.

Samundervisning är allmänt genomförd, och ogifta unga män och kvinnor arbetar tillsammans i mångt och mycket, men inte i sängen. Om ett ungt par en eller två gånger ger sig ut och cyklar tillsammans, är det tillräckligt för att paret skall betraktas som förlovat. Att bryta en sådan förbindelse medför social vanära, särskilt för den manliga parten. Till och med detta att gå ut och äta lunch under ett träd tillsammans med en pojke, när båda arbetar i samma kommun, kan kompromettera en flicka. Det erfor jag under några timmars samtal, i goda vänners hem, med en tonårig förutvarande rödgardist.

Har ett hemligt ”förlovat” par någonsin sexuellt umgänge med varandra? ”Fall av föräktenskapliga förbindelser är faktiskt sällsynta”, svarade en läkarvän. ”Vad verklig promiskuitet angår, betraktas den som en avvikelse som kräver social bestraffning eller, när den upprepas, omskolning i fängsligt förvar. Utomäktenskapligt könsumgänge är ovanligt, men det förekommer oftare än föräktenskapligt.”

Kineserna känner sig rätt illa berörda av frågor av det här slaget. Men jag hade övertygat mig om min rätt att göra de förfrågningarna när jag 1965 frågade vice föreståndaren för kvinnornas och barnens hälsovårdsförvaltning i Peking om föräktenskaplig avhållsamhet – i ett land där de rekommenderade äktenskapsåldrarna uppsköts till tjugosex år för kvinnor och tjugoåtta för män. Utlänningar fann det mycket svårt att tro, sade jag, att kyskheten kunde vara allmän under sådana förhållanden.

Hon påpekade att kvinnorna nu har produktivt arbete att utföra och samma möjligheter som männen; att det tidigare var en skam, om en flicka inte var gift före tjugo års ålder, medan inställningen nu var den rakt motsatta; och att unga människor fostrades av sin politiska övertygelse och av idealen rörande arbetet för samhället. De levde inte bara för att njuta.

”Allt det där är sant – och så är det också frånvaron av sexstimulans på hundratals olika sätt, så som man ser den i Västerlandet. Men ändå, borde inte en fri kvinna ha friheten att åtminstone lära känna den man hon kanske väljer att gifta sig med?”

”Nåja, så strängt är det inte. Det finns en tidpunkt då en man och kvinna träffar en överenskommelse och börjar lära känna varandra. Vi förnekar inte att föräktenskapligt könsumgänge ibland förekommer, och att det ibland leder till havandeskap, fastän det är sällsynt. Tidigare utförde sådana kvinnor abort på sig själva, eller försökte göra det, men nu händer det sällan, beroende på användningen av preventivmedel och vetskapen om att man har tillgång till fri abort.

Det förekommer mycket få fall av abort bland ogifta mödrar. Med tanke på hur väldig vår befolkning är, är de i själva verket så få att de inte kan utgöra något allvarligt problem. Alltid när en förstföderska söker abort försöker läkaren övertala kvinnan att behålla barnet. Om äktenskap inte erbjuder någon utväg, när det gäller en ogift mor – därför att fadern redan är gift eller för att det är ett dåligt parti politiskt eller på annat sätt – kräver ingen att födseln skall ske. Aborten utförs.”

De ovanstående iakttagelserna bekräftades i stort sett under samtal med dr George Hatem, som har en son och en dotter med sin vackra kinesiska fru. Vad sonen beträffade, som i sex år hade haft ”stadigt sällskap”, övernattade han och hans flicka ofta i föräldrarnas gästrum – en sådan avskildhet är sällsynt i Kina, något som utan tvivel är ännu en anledning till avhållsamhet – men under hela sin föräktenskapliga samvaro hade de inga ”köttsliga förbindelser”. Det är vad George tror. I varje fall gifte de sig nyligen, vid den rätta åldern, och de skaffade sedan snabbt familjen Hatem en sonson.

”Det är så det går till bland ungdomar jag känner”, sade dr Hatem, som dagligen träffar tjogtals patienter. ”Jag vill inte påstå att p-pillren inte kan komma att förändra det här. Allt förändras här. Men just nu är våra ungdomar förmodligen de minst sexinriktade i hela världen.”

Men under alla omständigheter, vare sig sex kommer att ta fart mera öppet eller inte, kommer de gratis utdelade p-pillren och de fria aborterna sannolikt snart, efter många års familjeplaneringspropaganda för att bryta ner bondekonservatismen och den manliga skrytsamheten, att medföra en ökad nedgång i befolkningstillväxttakten. Men Kina är ett jämlikhetssamhälle med ett oändligt antal människor, där framåtskridandets förmåner måste delas av alla, och en motsvarande höjning av levnadsstandarden måste omfatta en väldig del av mänskligheten.

Hur många kineser finns det alltså nu? Den frågan förde under många år utländska demografer synnerligen vilse i deras beräkningar. Deras främsta problem var att de fortsatte att såsom heliga betrakta de siffror som publicerades av Peking 1953, på grundval av det som kallades Kinas ”första moderna folkräkning”. Den då angivna totalsumman var 583 miljoner. 1957 rapporterade en ”provfolkräkning” 646 miljoner. År 1960 uppgav alla kinesiska ämbetsmän jag träffade siffran 650 miljoner. Det fanns ett undantag: politbyråmedlemmen och borgmästaren i Shanghai K'o Ching-shih nämnde ”Kinas 685 miljoner”. Till dess att Peking föredrar att vara mera oförbehållsamt verkar det tillrådligt att anta att befolkningen år 1972, med Taiwan (cirka 14

miljoner), kommer att passera 800-miljonerstrecket. Också en enprocentig tillväxttakt från och med nu skulle innebära över en miljard år 2000. Två procent kunde teoretiskt lägga till ytterligare 250 miljoner vid samma tidpunkt.

Spannmålslagrens överstigande av befolkningstillväxten var nu fullt tillfredsställande. I januari 1971 försåg mig premiärminister Chou med siffrorna för skördeutfallet 1970 – totalt 240 miljoner ton spannmål, och därtill kom 40 miljoner ton i riksreservlager. Den produktionen innebar en ökning med 70 till 80 procent i förhållande till ”prövningarnas år” 1960-63. Kinesiska planerare skulle emellertid vara glada att få ner tillväxttakten till en procent eller mindre. Det är deras mål under det närmaste decenniet av fortgående bemödanden att nå en snabb ökning av graden av nationella besparingar och ökad industriell produktion.

4. Några speciella situationer

Utan tvivel var det inte bara rödgardister och kärlekshistorier som orsakade en uppgång av befolkningstillväxtens siffror under kulturrevolutionen, utan också en kraftig uppryckning inom hela läkaryrket och en splittring inom de existerande kontrollorganen. Universiteten stängdes under närmare tre år, mellanskolorna i två år, förmedicinska och medicinska studier avbröts, personal skingrades, ledningen för sjukhusförvaltningarna kullkastades eller upplöstes och de nya offentliga hälsovårdsorganisationerna bildades långsamt, under arméns överinseende, år 1968.

Man måste vara på sin vakt mot att bli ”lurad” av varje officiell framställning som förbigick – vilket de flesta gjorde det pris som betalades i form av förlorade yrkestimmar i det offentliga hälsovårdsarbetet under den revolutionära tempoförändringen. Man gör klokt i att inte fråga, hur mycket av större tilltro till akupunktur och traditionell terapi som nödvändiggjordes av frånvaron av tallösa medicinska arbetare, utskickade för att ”lära av bönderna”, medan de utförde sin andel av arbetsuppgifter för vilka andra var bättre ägnade. Inga tillfredsställande svar gavs på sådana frågor, och det var ännu inte möjligt för en utomstående att sluta sig till, om fördelarna med den nya inställningen helt uppvägde vissa avigsidor.

Arbetet inom vetenskapen på högre nivå störde till synes inte stort av kulturrevolutionen och en del anmärkningsvärda framsteg gjordes i åtskilliga andra riktningar än kärnfysikens utveckling. I september 1965 hade kinesiska biokemister lyckats framställa biologiskt aktivt protein i form av syntetiskt insulin och blev därmed de första i världen som skapade organiskt liv. Framsteg i fråga om behandlingen av stympade lemmar fortsatte, och 1970 tycktes Kina vara före världen i övrigt på det området. Metoder att transplantera avslitna fingrar, tår, händer, fötter, armar och ben var nu föremål för så omfattande undervisning, att operationer av det slaget ofta utfördes på relativt primitiva landsbygdssjukhus.

Det var på ett stort kommunalt sjukhus i Shanghai jag 1964 hade skakat en hand som hade varit avsliten i över två timmar, innan den plockades upp från verkstadsgolvet och sedan åter fästes vid sin ägares handled, en arbetare som hade förlorat handen i en industriolyckshändelse. Han använde den nu på nytt, med så gott som normal funktion. Nu, 1970, träffade jag på ett litet kommunsjukhus i provinsen Kuangtung en patient som nästan helt hade återfått bruket av sin hand, efter en operation som transplanterade fyra avslitna fingrar.

En annan teknik, där kineserna har nått resultat som påstås vara utan motstycke i väster, är behandlingen av allvarliga brännskador. Många exempel anförs på personer som tillfrisknat efter brännskador av tredje graden på upp till 60 procent av kroppen. Jag såg själv ett sådant fall, och många detaljer i detta tämligen kusliga ämne har

eftertryckligt dokumenterats i en rapport av den engelske neurokirurgen dr Joshua Horn, som undervisade och praktiserade i Kina i över ett årtionde före sin bortgång 1969. (*Away with All Pests!* – London 1969, New York 1970)

Den frågan inställer sig helt naturligt, om olycksfallsfrekvensen är onormalt hög inom den kinesiska industrin. Statistik som lämnats mig i fabriker på olika platser verkade inte att kännetecknas av överdrivet höga siffror, men uppgifter för hela riket hade inte publicerats i den här frågan, som i så många andra, sedan 1960. Under den korta ”Hundra blommornas” period av fri kritik (1957) framfördes många beskyllningar om otillräckliga skyddsåtgärder. Säkerhetsanordningarna hade förbättrats, med ytterligare modernisering, i flera fabriker jag besökte på nytt. En fördel med att förena verkstadsarbete med teoretiska studier från den högre folkskolan, och vidare, var att lära alla att hysa respekt för och noga sköta maskinerna likaväl som att lära sig hur de skulle använda dem.

Medan vi var tillsammans med dr Lin i Peking besökte vi en hel avdelning med kvinnor som var på bättringsvägen efter canceroperationer av en speciell typ, en cancer i livmodern. Denna förfärliga vilda cell går till attack våldsamt och ger snabbt upphov till metastaser i levern och lungorna. ”Tidigare ansågs den vara inoperabel”, sade dr Lin. ”Folk brukade säga, att om du påstår att du har botat choriocarcinoma, då led din patient inte av choriocarcinoma. Nu tillämpar vi en kombinerad behandling, som också omfattar kemoterapi. Vi räddar omkring 6i procent av fallen, också när cancern har spritt sig till bröstet och metastaserat, och i cirka 40 procent av dem räddas livmodern.”

Dr Lin gjorde en paus för att presentera oss för en av hennes kirurgkolleger, Tai Yu-hua, som själv hade blivit botad från choriocarcinoma genom kemoterapi. Hennes livmoder hade räddats, och hon hade sedan fått ett friskt barn. Tårar steg upp i dr Tais ögon när dr Lin förklarade att hennes tillfrisknande delvis berodde på trons helbrägdagörelse – tron på Mao Tsetung. Dr Tais barn fick heta ”Stark Konstitution”. Betydde det god hälsa? Inte alls. Barnet kallades så till ära för den nya konstitution som antogs av nionde partikongressen! (1 Shensi blev jag senare naturligtvis mindre förvånad när jag träffade en bondkvinna, vars två små barn fått namnet ”Antirevisionist” och ”Antiimperialist”). Begär inte att jag skall förklara det: det är Kina – och kulturrevolutionen.

Dr Lin hade frivilligt arbetat som läkare på landsbygden och hade först helt nyligen återvänt från ett halvårs vistelse i en kommun i Hunan, söder om Yangtse-kiang. Där hjälpte hon till att utbilda barnmorskor och ”barfotaläkare”, kallade så därför att de arbetar ute på åkrarna tillsammans med andra bönder. En stor procent av den medicinska personalen i städerna har rest till det inre av landet för att praktisera i jordbrukskommuner och undervisa dessa unga ”barfotaläkare” till arbete på ungefär examinerade sköterskors nivå. Deras utbildning – några av dem sänds till härads- eller stadssjukhus – betalas av deras arbetslag eller brigader, och de förblir medlemmar av kommunen.

Dr Lin fortsatte: ”Bönderna tycker om barfotaläkare, på orten, hellre än att vara beroende av sjukhus. Givetvis behöver vi bådadera, men för mindre åkommor och olyckshändelser är barfotaläkarna lösningen. De är också de främsta förmedlarna av p-piller och undervisning i födelsekontroll.”

5. ”Tag i första hand hänsyn till landsbygdsområdena”

Scenförändring. Vi befinner oss nu på ett annat allmänt sjukhus i Peking. Det har cirka 800 vårdplatser, 13 kliniker, 251 i Västerlandet utbildade läkare, 9 läkare av den

gamla skolan, 254 sköterskor och i i avdelningar. Det tar hand om 2 500 till 3 000 poliklinikpatienter varje dag. Det byggdes och försågs ursprungligen med personal av sovjetryssar, då det var känt under namnet Kinesisk-sovjetiska vänskapens sjukhus. Under kulturrevolutionen döptes det om till *Fan-hsiu I-yuan*, eller Antirevisionistiska sjukhuset, och kallas nu Vänskapssjukhuset. Trots namnbytena bär en klinik fortfarande namnet ”Utländska vänner”.

Vi skall göra en tur genom avdelningarna, men först slår vi oss ner vid ett långt bord tillsammans med Wang Kuang-chou, en representant för den revolutionära kommittén vid Pekings hälsovårdsbyrå; två ”ansvariga personer” (det betyder kommittéchefer) i Folkets befrielsearmés propagandalag på sjukhuset; Chang Wei-shen, en välkänd barnläkare och också en gammal god vän till mig, tidigare vice styresman för sjukhuset och nu kroppsarbetare i en brigad av ”fattiga och tämligen välbärgade bönder” i en avlägsen kommun (här på en kort tjänstledighet) ; samt tio andra medicinska arbetare och revolutionära kommittémedlemmar, bland dem fem kvinnor.

Innan man av den här kommittén får höra talas om förändringar som åstadkommits av kulturrevolutionen kan det vara nyttigt att erinra om det hälsovårdsproblem av förbluffande dimensioner, som togs i arv av Folkrepubliken för tjugo år sedan. Återigen förlitar jag mig på den dokumenterade rapport, som lades fram inför ett symposium av amerikanska läkare av dr William Y. Chen i amerikanska hälsovårdsdepartementet.

”Innan den kommunistiska regimen tog över ...”, skrev han, ”befann sig de medicinska och hälsovårdsorganisationerna ännu i sin linda och långt under nutida standard. Fattigdom och sjukdom var regel.” Fyra miljoner människor dog årligen av ”smittsamma och parasitsjukdomar”, och sextio miljoner människor behövde ”tillgång till daglig behandling”. Problemets omfattning antyddes av dr Chens uppskattning av Kinas behov av vad han ansåg vara ”en minimistandard”: en läkare per 1 500 personer och fem vårdplatser på sjukhus per 1 000 personer.

”Det totala antalet vetenskapligt utbildade läkare (år 1949) beräknades vara endast 1 000; till cirka 500 sjukhus var landet blott i stånd att skaffa fram 500 examinerade läkare per år ...” och det hade summa 71 000 sjukhusbäddar.

”Därför att 84 procent av hela befolkningen i landsbygdsområdena inte hade råd att betala privat läkarvård, troddes den enda omedelbara lösningen av en så tragisk situation vara ett system med statlig (eller socialiserad) läkarvård.” Den uppfattningen hystes av framstående kinesiska läkare så tidigt som 1937, och ”tanken på systemet med häradenas hälsovårdscentraler planerades, utformades och genomfördes huvudsakligen av amerikanskt utbildade läkare. Flera av dem bor fortfarande i Kina och utgör i själva verket Kinas medicinska och hälsovårdsorganisations ryggrad.”

Vårdplatserna på sjukhusen och läkare som var kompetenta enligt västerländska normer blev fyra till fem gånger flera under de första tio åren. Det var långt mindre än dr Chens ”minimikrav”, men han rapporterade ”större framsteg i förbättringen av sanitära förhållanden, hälsovårdsupplysning och förebyggande (arbete) ... Tyfus, remittent feber och andra 'infektionssjukdomar, varom anmälan skall eller bör göras', har man lyckats få kontroll över. Stora förbättringar har likaså ägt rum inom kontrollen av parasitiska sjukdomar ... Miljoner malariapatienter har behandlats, och sjukdomsfrekvensen har tydligen minskat till under treprocentsnivån ...”, och 36 000 000 patienter har kurerats för inälvsmask.

En rapport som förbluffade kännare av det gamla Kina, förmedlad av brittiska läkare som besökte Folkrepubliken bara sju år efter revolutionen, gällde ”det framgångsrika utrotandet av flugor, de skräpfria gatorna och den fanatiska renligheten i hemmen”.

Professor Brian Maegrith, dekanus vid högskolan för tropisk medicin i Liverpool, skildrade byhälsovårdskommittéernas massarbete, gaturenhållningen och hygienen såsom något ”med djupgående verkan på spridningen av mag- och tarminfektioner”. Ett enskilt stycke var särskilt fängslande för var och en som kände till det lantliga Kinas snuskighet i det förflutna:

”Ytterligare en metod för kontroll av (schistosomiasis, en av masklarver orsakad sjukdom), som pågår hela tiden, belyser den grad av allmänt samarbete man uppnått. Till dess att konstgödningsämnen kan tillverkas i tillräckligt stor skala förblir människoexkrementer den billigaste och värdefullaste gödseln. Lyckligtvis lever de farliga schistosomumlarverna inte länge, om de blir kvar i avföringen utan kontakt med vatten. Lagringen gör alltså materialet icke infekterande. Tack vare skicklig propaganda börjar detta väsentliga bevarande av nattens exkrementer nu bli ett ekonomiskt och socialt betydelsefullt faktum. Varje familj har nu sitt eget avträde, en bärbar, i glada färger målad tunna. Varje morgon töms innehållet i stora kommunala keramikbehållare, som förseglas när de är fyllda och får stå kvar så lång tid som krävs för att den ammoniak som bildas skall döda larverna, varefter exkrementerna tryggt kan användas på åkrarna. Hopsamlandet av familjernas nattliga avfall säkerställs genom att betala dem för det i bestämda proportioner, så och så många ören per dag och person, efter ålder. Det systemet används också för kontroll av vattenförorening av fiskare, för varje båt har nu sitt eget hopsamlings-kärl, som betraktas som en inkomstkälla.”

Experter på det gamla Kina var inte de enda som blev förvånade. När jag 1960 frågade den kristet troende dr Lin vad som för henne var det mest oväntade resultatet av revolutionen utbrast hon: ”Flugorna! Jag trodde aldrig att de kunde göra sig kvitt flugorna!”

År 1970 hade alla epidemiska och smittsamma sjukdomar utrotats eller kontrollerats och minskat i frekvens, bland dem också schistosomiasis och spetälska. Könssjukdomarna hade (tro det eller inte) försvunnit i de tjugosex provinserna (och var till och med i Tibet under kontroll) – till den grad att den venereologiska avdelningen vid institutet för hudsjukdomar i Peking stängdes och dr Hatem, dess förutvarande chef, kunde ta en välförtjänt deltidstjänst som klinikföreståndare. Polio, mässling, tyfus förebyggdes med vacciner och hygieniska åtgärder. Endast två fall av dysenteri hade 1969 förekommit bland omkring 900 000 patienter som undersöktes på Antirevisionistiska sjukhuset. För närvarande var de två främsta dödsorsakerna hjärtsjukdomar och cancer.

Vi återgår nu till dr Wang Kuang-chou från hälsovårdsbyrån. Han ansvarar för Pekings speciella förvaltningsområde, med en befolkning på omkring sex miljoner, inklusive tio förstadshäraden med 280 folkkommuner. I det finns sjutton kommunala sjukhus och trettio distriktssjukhus med sammanlagt 29 000 vårdplatser, förutom dem i kommunernas och fabrikernas kliniker. Området har 8 600 examinerade läkare – en ökning på 59 procent sedan 1960, jämte omkring 2 000 läkare av den gamla skolan. För hela riket var inga officiella siffror tillgängliga, men den bästa uppskattning som lämnades var cirka 150 000 examinerade från medicinsk fakultet (sexårig kurs) och omkring 400 000 ”mellanläkare”, med två till fyra års medicinsk utbildning.

Wang Kuang-chou ger oss några fakta rörande nyligen inträffade ”revolutionära förändringar”:

”År 1965 sade ordförande Mao: 'Hälsovårdsdepartementet är härskare i städerna. Fäst i medicinskt och hälsovårdsavseende den största vikten vid landsbygdsområdena.' ” (Män i ledande ställning har för vana att upprepa och citera – det är ren politik.) ”Vi

studerar och tillämpar nu ordförande Maos ord på ett levande sätt. Under de tre senaste åren har 3 600 av våra medicinska och hälsovårdsarbetare i Peking flyttat ut på landsbygden. Vi har organiserat 6 000 medicinska och hälsovårdsarbetare i 430 rörliga hälsovårdsarbetslag, och de har begett sig så långt bort som till Szechuan, Yunnan och Inre Mongoliet. Våra läkare, sköterskor och kadrer utför det arbetet växelvis.

Barfotaläkare i området uppgår till ett antal av 13 000. De är av båda könen, och deras genomsnittsålder är tjugo år. De får tre månaders utbildning vid medicinska läroanstalter eller sjukhusskolor – en förening av västerländsk läkekonst och akupunktur – och återgår sedan under en tid till arbete inom kommunerna, under de lokala sjukhusens överinseende. Sedan kommer de tillbaka för ytterligare tre månaders utbildning. Mindre krämpor behandlas av dem i patientens hem eller på ett brigadsjukhus. De tar de allvarligare fallen till kommunsjukhusen. Endast svåra fall kommer nu till städernas sjukhus."

Alla sjukhus utbildar nu förutom barfotaläkare också Röda medicinska arbetare, knutna till den kringliggande traktens eller fabrikens kliniker, och Folkets befrielsearmés medicinska arbetare. Peking hade 2 164 armén tillhörande medicinska arbetare, som "tjänade folket" vid 335 hjälpstationer i staden. Antirevisionistiska sjukhuset utbildade just nu 41 sådana ungdomar, under tremånadersperioder. Det hade också sänt åtta man av sin personal för att tillsammans med ett arbetslag på femtio personer göra medicinsk tjänst i Guinea.

"Förra året drog nittiosex medicinska arbetare från det här sjukhuset ut på landsbygden för att bosätta sig där och stanna.

Omkring en tredjedel av vår personal avlöser alltid varandra i arbete ute på fältet. De rörliga läkarlagen har följande uppgifter: att tjäna massorna direkt, genom att ge dem profylaktisk och terapeutisk vård och 'sätta förebyggandet i första hand' ; att utbilda lokal medicinsk personal på grundnivå; att främja planerat föräldraskap; att höja de förefintliga tjänsternas och det allmänna hälsovårdsarbetets nivå; att sammanlänka västerländsk och traditionell medicin; att främja det revolutionära socialistiska tänkandet bland de medicinska arbetarna genom att bo i samma hus som arbetarna, bönderna och soldaterna, äta samma mat, arbeta så som de, att studera tillsammans med dem och att kritisera borgerliga vanor."

Kommuner är kollektiv, och av sina egna socialvårdsfonder – till vilka arbetarna bidrar – skaffar de sina medlemmar sjukförsäkring. I staden upprättar sjukhusen sjukförsäkringskontrakt med fabriker och andra organisationer, som tar från sina socialvårdsfonder, likaså med bidrag från staten. Arbetare betalar för maten (i krona till i:50 om dagen), men sjukhusvistelsen är gratis.

Jag vänder mig till Chang Wei-shen, på besök här från landsbygden, en mager, solbränd man som börjar gråna vid tinningarna. Jag har känt honom sedan jag föreläste vid Yenchinguniversitetet i Peking för över trettio år sedan, när han studerade medicin där. Han fortsatte de studierna i Förenta staterna och återvände sedan för att arbeta i Kina. Det är många år sedan vi senast såg varandra. Han talar fortfarande utmärkt engelska.

"Lao Chang", säger jag, "vad var det som förde dig bort från Peking?"

"Jag är en av de nittiosex medicinska arbetare från vårt sjukhus som reste till kommunerna för att stanna där. Nu arbetar jag i en produktionsbrigad som tillhör Tsa Yuis folkkommun, i häradet Ta Hsing. Vi har 800 människor i brigaden."

"Vem sände dig dit?"

”Ingen sände mig. Jag bad att få resa, för att förena mig med bönderna och för att omarbeta min ideologi. Dessförinnan var jag chef för den pediatriska avdelningen här och sjukhusets biträdande styresman. Jag insåg inte att jag var reaktionär före kulturrevolutionen. När jag arbetade tillsammans med rörliga läkarlag begrep jag för första gången hur stort behov bönderna har av medicin och läkare. Jag for ut som kader, för att syssla med kroppsarbete, men bönderna fick veta att jag var läkare, och de kom till mig för att få hjälp.

Till en början kallade de mig 'hsien-sheng' eller 'äldre född' och behandlade mig som en intellektuell. De sade 'tigga' när de bad om behandling. Jag arbetade dag och natt med dem under sådden och skördetiden. Nu kallar de mig 'Lao Chang' (gamle Chang), och vi är jämlikar. Jag trivs mycket bra hos dem och har beslutat att tillbringa mitt återstående liv där. Jag var förut skild från politiken och massorna. Jag kände inte heller till akupunkturen och den traditionella läkekonsten. Nu har jag studerat dem och funnit att de är mycket effektiva i många stycken. Därför har jag lärt mig en hel del. Jag saknar inte längre stadslivet. Jag utbildar unga medicinska arbetare där de behövs. Det är vidsträckta perspektiv ute på landsbygden.”

Och hans familj? Den är kvar i Peking. Han kommer på besök till den en gång i månaden. Kanske kommer han att bli återkallad till staden igen när det nya partiet behöver honom – och när han har utbildat ungdomar till att fortsätta hans arbete inom brigaden. Eller också flyttar kanske hans familj ut på landet, för att förenas med honom.

De här valda styckena av många timmars samtal med läkare, barfotaläkare, sköterskor, patienter och medicinska revolutionära kommittémedlemmar kan åtminstone förmedla något av uppfattningarna och stämningarna inom det offentliga hälsovårdsarbetet i Kina, under en tid då uppmärksamheten har vänts från den privilegierade staden och dess självupptagna yrkesanda till fälten och byarna i det inre av landet. Cirka 70 till 80 procent av folket bor där – människor som har fört de kinesiska kommunisterna till makten.

”Bönderna är samtliga helhjärtade och entusiastiska anhängare av ordförande Mao”, sade Lao Chang. I de elva kommuner vi besökte hörde jag ingenting som motsade det påståendet, men man bör därav inte dra den slutsatsen att de alla har blivit socialistiska mönstermänniskor. Mao hyser inga illusioner att bondesjälen själv ännu är kvitt en ”spontan önskan att bli kapitalist”, som han uttrycker det. Några ord om det, och om andra problem i kommunerna, hör till en senare del.

Den stora proletära kulturrevolutionen

1. Kultens avkylning

Innan man tittar närmare på det samhälle som håller på att träda i dagen ur den nyligen timade inre kampen måste man tränga en smula djupare in i Den stora proletära kulturrevolutionens (SPKR) ursprung och väsen. Det som var komplicerat nog till en början komplicerades och förvirrades sedan av propagandaförvrängningarna i ett våldsamt krig, av vilka allmänheten i första hand hörde segrarnas anklagelser.

Det är svårt nog att reda ut också de för närvarande synliga trådarna i denna fascinerande historia, och kanske kommer vi inte att på många år se alla trådarna eller vara i stånd att avslöja ett klart mönster i det som hände. Hela böcker har redan publicerats om SPKR, och personligen känner jag till ytterligare fem ”definitiva” volymer, som nu är under förberedelse av västerländska forskare. Men ingen bok om Kina av i dag kan undvika att ge sig i kast med ämnet, därför att det alltjämt befinner sig i ett ”tillblivelseskede”. Under den enighet som till synes återställdes på den nionde partikongressen 1969 fortgår en dialektik, som på nytt kan flamma upp i öppen ”kamp mellan två linjer” – enligt partiets talesätt – om kontrollen över revolutionens ledning.

”Alla partimedlemmar och alla människor i vårt land får inte tro att det efter en, två, tre eller fyra stora kulturrevolutioner kommer att råda fred och lugn. De måste alltid vara på sin vakt och aldrig slappna i sin vaksamhet”, sade Mao Tse-tung 1967. (*Folkets Dagblad*, Peking, den 5 maj 1967.) Också sedan ”samhällsklasserna är avskaffade”, förklarade han på annat håll, ”kommer ideologiska och politiska strider ... alltjämt att förekomma. De kommer aldrig att upphöra ... *Bristande jämvikt är allmän, objektiv regel ... Bristande jämvikt är normal och absolut, medan jämvikten är tillfällig och relativ.*” (Kursiverat av förf.)

En nyckel till förståelsen av händelserna från 1966 fram till i dag är den centrala roll som spelades av personkulten av Mao Tse-tung, en faktor som han själv öppet har medgett. I en bemärkelse gällde hela kampen kontrollen av den kulten, och av vilka och framför allt ”för vilka” kulten skulle utnyttjas. Frågan var om kulten skulle bli ett monopol för en partielit, bedriven för dess egna syften och med Mao reducerad till en galjonsfigur på en piedestal, eller om den skulle utnyttjas av Mao Tse-tung och hans hängivna trogna anhängare för att popularisera Maos läror såsom ett medel att ”beväpna folket” med ideologiska vapen, varmed de kunde politiskt motverka och beröva de människor makten, vilka Mao uppfattade som usurpatorer ledda av privilegierade, reaktionära och till och med kontrarevolutionära grupper, som faktiskt var en ”ny klass”.

Känslor, personliga och grupplojaliteter samt rivalitet, individuell och nationell självkänsla identifierad med Maos utstrålning, utgjorde subjektiva faktorer så hopblandade med den objektiva verklighet som inledde den stora schismen, att en del utländska iakttagare slöt sig till att det bara var fråga om ett palatsgräl.

Kanske var det Kinas motsvarighet till allmänna val? I själva verket ställde kulturrevolutionens angrepp på partiet och den statliga överbyggnaden två ordförande – och två utstrålningar – mot varandra, i en nation som bara kunde stödja en president åt gången. Det var det byråkratiska ämbetets prestige, förkroppsligat av Liu Shao-ch'i i hans egenskap av konstitutionellt valt statsöverhuvud, chef för nationella försvarsrådet och mäktig organisatör av partiets administrativa uppbyggnad. Förment i förening med den överbyggnaden men faktiskt i allt större motsättning till den fanns där Mao, hjältegestalten, ideologisk uppfostrare, revolutionens fader, partiets ledare

och de facto de väpnade styrkornas hövding genom sitt inflytande över partiets utskott för militära frågor.

Att en verklig revolution ägde rum framgick tydligt när Maos offensiv ledde till en inre kamp, som orsakade ett partiellt avstannande av arbetet inom många av partiets områden och nära nog en upplösning av den statliga överbyggnaden. Under återuppbyggnadsprocessen blev det nödvändigt att skriva om både partiets stadga och statens författning, att möta verkligheten frimodigt genom att undanröja anspråken på en självständig statlig överbyggnad – anspråk som alltjämt finns i SSR:s Högsta sovjet, som hade utgjort förebild för Kinas Nationella folkkongress – trots påtagliga vittnesbörd om en allestädes närvarande diktatur av ett parti som krävde monopol såsom företrädande proletariatet. (Beträffande partistadgan, se bilaga IV. Utkastet till den nya författningen har ännu ej godkänts av Nationella folkkongressen.)

Jag har nämnt att ordförande Mao bestämde datum för sitt slutgiltiga brytande med Liu Shao-ch'i till januari 1965 men förberedelserna för en sådan eventualitet tog sin början 1959 eller tidigare. Då det var just i januari 1965 jag första gången hade tagit upp frågan om en personkult i Kina med ordföranden, kan skälet till att jag gjorde det ha sitt intresse.

Under hösten 1964 och i början av vintern 1965, när jag åter var i Kina för första gången på fem år, blev jag mycket imponerad av förändringarna till det bättre på så gott som varje plats jag besökte på nytt. De ideologiska sprickorna mellan Kina och Ryssland hade 1959 vidgats till ett svalg, när Chrusjtjov svek sitt löfte att ge Kina en ”provatombomb” och när han sedan, 1960, hemkallade alla sovjetiska tekniska rådgivare och annullerade hundratals kontrakt som var av vital betydelse för Kinas industrialisering. Vissa överdrifter under Det stora språnget framåt och folkkommunernas inledande skede (1958-59), åtföljda av självbedrägeri och misstag, förvärrade dyrbara besvikelser inom produktionen. Dåligt väder utan motstycke och klena skördar bidrog också till förhållanden som närmade sig hungersnöd, fram till år 1963.

Men vid årsskiftet 1964-65 hade ekonomin nästan nått jämvikt på nytt. ”Prövningarnas år” 1959-62 var förbi, det var tämligen gott om livsmedel och väsentliga konsumtionsvaror och tjänster var i större utsträckning tillgängliga. Industrin började ta igen sina förluster, och det kollektiva jordbruket såg ut att fungera väl. Avspänning och optimism var tydligt förhärskande, med undantag för en ökande fruktan för att ett krig med Förenta staterna skulle sprida sig upp från Vietnam.

Landet verkade politiskt enat bakom Mao Tse-tung som aldrig förr.

”Det är bara en sak som förbryllar mig i den här bilden”, sade jag till två gamla vänner, som jag åt middag ensam med strax innan jag lämnade landet. ”Det är det som för mig tycks vara en omåttlig glorifiering av Mao Tse-tung.” Jättestora porträtt av honom hängde nu på gatorna, byster fanns i vartenda rum, det skyltades med hans böcker och fotografier av honom överallt, med utgallring av andra. I det fyra timmar långa revolutionära festspelet med sång och dans, *Östern är röd*, var Mao den ende hjälten. Som höjdpunkt i den föreställningen som, med 2 000 deltagare, gavs till ära för den gästande kung Mohammed Zahir Shah och drottningen av Afghanistan såg jag ett porträtt som kopierats efter ett foto jag själv hade tagit 1936, förstorat till cirka tio meters höjd. Det ingav mig blandade känslor av stolthet över min yrkesskicklighet och ett obehagligt minne av liknande överdrifter i fråga om dyrkan av Josef Stalin under krigsåren i Ryssland.

Porträtt av Liu Shao-ch'i, Chou En-lai, P'eng Chen, Teng Hsiao-p'ing och andra politbyråns ledare kunde emellertid fortfarande beskådas på kontor och institutioner,

och Lius verk fanns till salu överallt. Kulten av den ende mannen var ännu inte allmän, men tendensen var inte att ta miste på.

Mitt värdfolk var fru Kung P'eng (en verkligt ”högt uppsatt” person som dog i 970), med examen från Yenching-universitetet, och hennes make Ch'iao Kuan-hua, då båda biträdande utrikesministrar. Jag fortsatte: ”Omfattningen av de här uppvisningarna är det enda som kommer mig att undra, om ordföranden har fiender här. Säkert vet varenda människa att han är revolutionens främste upphovsman, och lika säkert behöver han personligen inte den här formen av överdrivet smicker. Är det verkligen nödvändigt?”

Kung P'eng log förstående. ”Jag vet att många utlänningar tycker det”, sade hon. ”Låt mig berätta en historia. Under revolutionens tidiga år inträffade något märkligt. När bönderna kom till firandet av den årliga oktoberfesten och gick förbi hedersläktaren gjorde många *k'ou-t'ou* för ordförande Mao. Vi måste placera ut vakter där för att avhålla dem från att kasta sig till jorden. Det tar tid att få folk att förstå, att ordförande Mao inte är en kejsare eller en gud, utan en man som vill att bönderna skall hålla sig raka, som män. Hjälper det dig att förstå vilka överdrifter en del personer brukade göra sig skyldiga till – och vilken stillsam form av vördnad för ordföranden som numera är tillåten?”

Det hjälpte faktiskt att erinra sig Kinas tretusen år av kejsardyrkan, och jag tackade henne. I alla fall frågade jag ordföranden, när jag träffade honom: ”I Sovjetunionen har Kina kritiserats för att omhulda personkult. Finns det någon grund för det?”

Mao svarade att det kanske fanns det. Det påstods att Stalin hade varit centrum för en personkult, och att det inte förekom någon kult alls av Chrusjtjov. Det kinesiska folket, sade kritikerna, hade en del (känslor eller bruk av det slaget). Kanske fanns det goda skäl till en del (mera?). *Förmodligen föll Chrusjtjov,* slutade han, *för att han inte alls var föremål för någon personkult.*

Innebörden var tydlig nog: Mao hade faktiskt vissa fiender. Vid samma tillfälle sade han att 95 procent av folket var för socialismen och att bara 5 procent var motståndare till honom. Vilka var dessa 5 procent? Jag visste inte (och inte heller gjorde de flesta kineser det) att de anfördes av den man som utsetts till Maos efterträdare och att de omfattade omkring halva politbyrån. Vissa vittnesbörd fanns, för dem som visste hur de skulle tolka dem, men politbyråsolidariteten bevakade alltjämt strängt de flesta sprickorna i enigheten och skyddade dem för utomståendes blickar.

Låt mig nu återvända till några yttranden som fälldes av ordföranden när jag träffade honom vid oktoberparaden 1970.

Jag hade kritiserats, sade han, för en del saker jag hade skrivit, men han hade läst utdrag och kunde inte se något skadligt i dem. De väntade inte att alla skulle vara överens med dem i varje fråga, och jag gjorde rätt i att hysa en självständig åsikt. Vad beträffar det jag hade skrivit om den så kallade personkulten, så existerade det en sådan, och varför då inte skriva om den?

När ordföranden inbjöd mig till frukost den 18 december tog han på nytt upp ämnet. Han gillade vetenskapliga forskare (som sysslade med sociala företeelser), sade han: Darwin, Kant, vissa amerikanska vetenskapsmän, särskilt Lewis Henry Morgan, som studerade det primitiva samhället och vars arbeten var mycket uppskattade av Marx och Engels. Morgans forskning rörande irokeserna och stamreligionens uppkomst samt ”behovet att dyrka” gav stöd åt den historiska materialismen och uppfattningarna av klasskampen, sade Mao. Av tidigare samtal med ordföranden kände jag till att han länge hade grubblat över människans längtan efter en tro på Gud eller gudar, eller

deras motsvarigheter, och att han – bortsett från att han delade den marx-engelska ateismen på den punkten hade dragit egna politiska lärdomar av de studierna.

Vilket plågoris! utbrast Mao. Det fanns alltid behov av att bli dyrkad. Om ingen dyrkade mig (Snow), skulle jag då vara lycklig? Om ingen läste mina artiklar och böcker sedan de publicerats, skulle jag då vara belåten? Det måste nödvändigtvis förekomma en viss dyrkan av individen, och det gällde också mig. I mitt land, Förenta staterna, hur kunde varenda guvernör, hur kunde varenda president och varenda minister klara sig utan att en del människor dyrkade dem?

Senare påminde han mig om att han 1965 hade sagt mig att det förekom en viss dyrkan av individen, men att det behövdes lite mera. Vid den tidpunkten hade han inte haft makt över partiet.

Men nu var det annorlunda, sade han. Den (kulten) hade drivits för långt, det förekom en hel del formalism. Till exempel de så kallade ”fyra stora”: det vill säga Stor lärare, Stor ledare, Stor överbefälhavare, Stor rorsman. Vilket plågoris! upprepade han. De skulle samtliga onödiggöras förr eller senare. Bara ordet ”lärare” skulle bibehållas: det vill säga skollärare. Han hade alltid varit skollärare och var det fortfarande. Resten skulle han undanbe sig.

”Ibland undrar jag”, sade jag, ”om de som överdriver är uppriktiga.”

Han sade att de tillhörde tre kategorier. Den första kategorin var uppriktig, den andra kategorin drev med strömmen – därför att alla skrek *Länge leve! (wan sui!)*, och den tredje kategorin var falsk. Jag fick inte låta lura mig av sådant.

2. Kulturen

Men vad var det läraren försökte lära, som inte hade trängt igenom till massorna? Vilket var det viktiga innehållet bortom det formella, bysterna och porträtten som visades upp av det kanske ”hycklande” partipropagandadepartementet, som ordföranden inte längre hade kontroll över?

Fyra stora volymer av *Valda verk av Mao Tse-tung*, en ny volym av *Skrifter i urval* som ännu inte formellt hade publicerats men som cirkulerade inom partiet samt oräkneliga olika uttalanden och rapporter utgjorde grundvalen för lärorna. Men det kortaste svaret är det som gavs när kulturrevolutionen sattes i gång den 8 augusti 1966, av centralkommitténs elfte plenarmöte (åttonde kongressen), som sista punkt i dess sextonpunktsprogram:

”I Den stora proletära kulturrevolutionen är det absolut nödvändigt att hålla Mao Tse-tungs tänkandes stora röda fana högt och att låta den proletära politiken härska ... Mao Tse-tungs tänkande bör tas som vägledning för verksamheten under kulturrevolutionen.

… Partikommittéer på alla nivåer måste studera och tillämpa ordförande Maos skrifter allt mera samvetsgrant och på ett skapande sätt. Särskilt måste de om och om igen studera ordförande Maos skrifter om kulturrevolutionen och om partiets metoder rörande ledarskap, till exempel *Om ny demokrati, Föreläsningar i ett forum i Yenan om litteratur och konst, Om den riktiga behandlingen av motsättningar inom folket, Tal vid Kinas kommunistiska partis rikskonferens om propagandaarbete, Några frågor rörande metoderna för ledningen, Partikommittéernas arbetsmetoder*.”

Att sammanfatta lärarens läror – som omfattar en historisk skiss av partiet och revolutionen – är en mycket svår uppgift. Den utfördes av försvarsminister Lin Piao, som sammanställde *Citat ur ordförande Mao Tse-tungs verk*, den bok som överallt i

världen blivit känd som ”Maos lilla röda”. Lin påbörjade den 1962 genom att i FBA:s tidning, *Chieh-fang-chün Pao* (Befrielsearméns Dagblad) – ett organ som hade förblivit Mao helt troget – publicera ett citat varje dag. År 1964 samlade han de mest övertygande styckena (en del är långa utdrag, några till och med fullständiga) i bekvämt fickboksformat, som var lämpligt för varje soldats packning och som fick alla att lära sig innehållet utantill – för att grundligt indoktrinera armén, för att genomsyra den väldiga bondebefolkningen och slutligen, 1966, låta böckerna översvämma städerna. Bokstavligt talat hundratals miljoner exemplar spreds och uppenbarade sig så småningom på varje betydande språk i hela världen. ”Tre ständigt lästa artiklar” i boken ger ett ganska gott prov på de lärdomar, i deras enklaste form, som Mao försökte inpränta i varje kinesisk själ.

”I folkets tjänst” handlar om en vanlig soldat som ”dog för folket” i en ”värdig död”, och Maos lovtal vid det tillfället (1944), när han inledde bruket att hålla ett minnesmöte för varje kamrat som dog, ”han må vara soldat eller kock”, för att hedra de döda som tjänar – och därmed ”ena hela folket”. (*Tjäna folket*.)

Ett annat lovtal (1939), ”Till minnet av Norman Bethune”, den kanadensiske läkaren som dog i den kinesiska revolutionens tjänst, prisar Bethunes ”ytterliga hängivenhet mot andra ... Varje kommunist måste lära av honom.” Han var en ”högsint och ren” människa och av ”värde för folket”, hans ”anda av internationalism” ett lysande föredöme i fråga om ömsesidigt stöd bland alla proletärer.

En tredje artikel, ”Den narraktige gamle mannen som tog bort bergen”, bygger på en kinesisk fabel och berättar om en bonde som försökte sig på det omöjliga: att tillsammans med sina båda söner gräva bort två berg som stängde vägen för hans hus. Han hånades av visa män men framhärdade och sade att kommande generationer och flera söner i framtiden skulle fortsätta det arbete de hade påbörjat, och till slut skulle de lyckas. Och det gjorde de också, i fabeln – med gudarnas hjälp. Mao liknade de båda bergstopparna vid de dubbla olyckor, som ligger som ”döda vikter” på Kina – feodalismen och imperialismen – medan ”gudarna” var ”massorna” som, ”när de gräver tillsammans med oss”, skall befria Kina från båda plågorna.

”Den narraktige gamle mannen”, som skrevs 1945, inrymmer viktiga politiska lärdomar, bland dem en varning att förbereda sig på den amerikanska imperialismens hjälp åt Chiang Kaishek men att ”dra en gräns” mellan folket i Förenta staterna och dess regering, än i dag ett välbekant tema. (*Självtillit och mödosam kamp*.)

Sådana enkla exempel anslår den ton av fyndig scoutmoral, som alltid har kännetecknat kinesisk kommunistpropaganda för att bekämpa ”gamla vanor, gamla bruk, gamla tankar och gammal kultur” (kinesisk och utländsk borgerlig) rörande familjen och det egna jaget först och gemenskapen sist. Därutöver skulle massutbredningen av en allmänt erkänd dogmatisk metod för objektivt resonerande, använd för att analysera och ”sammanfatta” konkreta problem på ett systematiskt, enhetligt sätt, ernås genom träget studium av de förnämsta av Maos övertygande teoretiska verk, särskilt *Om motsättningar*, *Om praktiken* och *Om den riktiga behandlingen av motsättningar inom folket*.

Om jag kan tyckas ha hamnat långt borta från berättelsen om kulturrevolutionen, är det för att dess ”ursprung” inte kan förstås enbart med hjälp av en kronologisk rekapitulation och utan vissa avstickare för att fatta något av ”arten” hos det ”tänkande” som Maos ledarskap har sökt och söker inskärpa.

Motsatte sig Liu Shao-ch'i alltså sådana dygder och moralpredikningar som exemplifieras av de tre här sammanfattade artiklarna? Förvisso inte. Kraftmätningen mellan

Mao och Liu uppstod därför att partiet under Liu följde en pragmatisk linje, en politik av *yu-ming wu-shih* (att ha namnet utan verkligheten), genom att underlåta att förena Maos ideologi med folkets dagliga liv. Liu strävade att tillfredsställa Mao exakt så mycket att enigheten bevarades, medan han skyddade och förstärkte sin organisation mot inblandning genom att utföra praktiska administrativa uppgifter på ett systematiskt men alldagligt, oinspirerat och byråkratiskt sätt.

Liu och Mao var varandra mycket olika till arbetssätt och temperament. Liu var sju år yngre än Mao, född i Maos provins Hunan. Båda gick på samma seminarium för att bli lärare, men deras uppfattning om undervisning uppvisade stora skillnader. Båda kom från välbärgade bondefamiljer, men Mao gjorde uppror mot sin far, vilket Liu inte gjorde. Båda anslöt sig till partiet 1921, men Liu gjorde det i Moskva (rekryterad från Kina av Komintern), medan Mao blev grundare av det inhemska parti som upprättades i Shanghai.

Liu var inte protysk, men hans unga år i Ryssland påverkade honom. Mao skaffade sig revolutionära erfarenheter genom att rekrytera gerillasoldater bland bönderna. Liu tyckte inte om bondelivet. Han föredrog underjordiskt konspirationsarbete i städerna och var en skicklig organisatör av arbetare och intellektuella. Han hade en benägenhet att se resultat uppstå mindre på grund av hänförelse och uppmuntran än som följd av ansträngningarna inom en yrkesmässigt arbetande mänsklig maskin, en samordnad stab.

Mao ogillade och misstrodde livet i staden, han tillbringade större delen av sitt liv före 1949 som krigförande politiker, föraktade ”experter” och intellektuella som aldrig hade avlossat ett skott eller grävt i jorden, respekterade de fattiga bönder som utgjorde hans bästa soldater, sökte kämpa för och undan städernas korrumperande inverkan rädda de ”nya arbetarna”, som huvudsakligen hämtades ur det lantliga proletariatets led, och han entusiasmerades av väpnad kamp. Han drog till sig ungdomliga lärjungar genom att vädja till deras tro på sig själva, deras idealism och patriotism, liksom han hämtade ämnen för sin poesi ur en blandning av förhärligad historia, klassiska anspelningar på människans kamp att kuva naturen och människan sedd som en gudarnas like.

Vid en tid då Kina befann sig i ett övergångsstadium från ett i första hand jordbrukande till ett främst industriellt samhälle tycktes de båda männen, just på grund av sina olikheter, på ett idealiskt sätt komplettera varandra. I själva verket tycktes det alltjämt vara fallet när Mao, 1958, drog sig tillbaka som folkrepublikens president till förmån för Liu och (påstods det) för att helt kunna ägna sin tid åt partiets angelägenheter. Samma år testamenterade han till partiet det märkliga dokument som heter ”Sextio punkter rörande arbetsmetoder”, där han kommenterade ”De viktiga punkterna om regler och bestämmelser rörande kamrater som arbetar i regionerna.”

För det första började tidpunkten för och sättet att bryta med Ryssland, och skilda uppfattningar i den frågan, rubba rytmen i samspelet mellan Mao och Liu från år 5959 och framöver. Den kinesisk-ryska sjukdomen hade börjat förvärras under konferensen i Moskva 1957. Dess härjningar blev uppenbara för hela världen efter Chrusjtjovs besök i Camp David 1959, sedan han i juni brutit sitt löfte att ge Kina atombomber. I september, samma månad som Chrusjtjov besökte Eisenhower – ett besök som Mao betraktade med stor misstänksamhet avskedades P'eng Teh-huai från sin post som försvarsminister.

Detta följde på centralkommitténs avgörande plenarsammanträde i Lushan, där P'eng hade trotsat Mao och där Mao hade tvingats att satsa all sin prestige i debatten för att vinna klandervoteringen mot P'eng.

Vem var P'eng Teh-huai? Han var inte släkt med Pekings borgmästare P'eng Chen, vars karriär var stadsinriktad. P'eng Teh-huai var en duktig och tilltagsen krigare av bondehärkomst, som hade gått i skola bara två år. Han föddes 1899, i samma härad i provinsen Hunan som Mao, han rymde undan förtrycket i sitt bondehem, blev en hjälplös stackare och så, i början av tonåren, soldat. Han förde 1928 befäl över ett nationalistiskt regemente, ledde då en revolt och gick med sina män över till Maos gerillaförband. Därefter stödde han Mao, som var hans politiske lärare. P'eng gjorde sig skyldig till (och erkände upprepade gånger) många misstag i strid och ideologi, men han blev en duktig taktiker, och Mao litade på honom och tyckte om honom. P'eng hade i första hand Maos förtroende för honom att tacka för att han så snabbt steg i graderna, över andra i armén.

I Korea var P'eng, med undantag för en kort inledande fas då Lin Piao förde befälet, ledare för de kinesiska ”frivilliga”. Som sådan blev han nationalhjälte och befordrades till fältmarskalk, försvarsminister och chef för FBA. Medan han intimt samarbetade med ryssarna i Korea blev han mycket imponerad av den sovjetiska strategin och hjälpen att modernisera Kinas militärindustrier. Han besökte 1959 Ryssland och Östeuropa under en lång resa, då han sammanträffade med Chrusjtjov strax före dennes ”olycksbringande” färd till Camp David. Propagandaangrepp beskyllde honom senare för att ha lämnat ett brev till Chrusjtjov, innehållande kritik av Maos ledarskap, men det brevet har ännu inte företetts.

Höjt över allt tvivel stod att han vid sin återkomst till Kina, för att närvara vid konferensen i Lushan, fräckt angrep partiets misslyckanden under Mao och drog den slutsatsen, att det var Mao som bar skulden för svåra förluster orsakade av Det stora språnget framåt, folkkommunerna, den ”allmänna linjen” och brytningen med Ryssland. Han ifrågasatte också allvarligt de överdrivna anspråk som gjorts på resultaten av kampanjer för stålproduktion på ”bakgårdar”, ett experiment som han försäkrade hade kostat Kina fem miljarder kronor. Bland P'engs sympatisörer befann sig hans egen stabschef, Huang K'eo-ch'eng, och partiets förutvarande generalsekreterare Chang Wen-t'ien, en gammal motståndare till Mao.

När jag 1936 första gången träffade P'eng Teh-huai var han biträdande befälhavare för första rödafrontarmén. Han var burdus, hård, en man med gränslös energi och revolutionär entusiasm men med bristfällig marxistisk utbildning. Han kunde aldrig ha blivit Maos intellektuelle like. 1959 blev han lätt överlistad och erkände, till synes ödmjukt, sina misstag och bad om ursäkt. Mao, som hade ansett P'engs stora förtjänster vara mod och lojalitet mot sin chefs militära strategi och taktik, måste ha upplevt hans avfall som en mycket allvarlig personlig besvikelse. Fastän P'eng uteslöts ur politbyrån, kvarstod han i centralkommittén. Han sade att han skulle dra sig tillbaka ”för att syssla med jordbruk”.

Men tydligen påverkad av Liu Shao-ch'i att framhärda tog sig P'eng 1960-61 tid att resa och att skriva fem ”rapporter om undersökningar ute på fältet”, som faktiskt utgjorde ytterligare opposition mot Maos ledarskap. De skrifterna skickades omkring bland centralkommitténs medlemmar. Vid centralkommitténs tionde plenarmöte, i september 1962, lade P'eng fram ett 80 000 ord långt dokument, som upprepade och i hög grad utökade hans kritik. Den här gången stöddes han förmodligen av Liu Shao-ch'i och partiets generalsekreterare Teng Hsiao-p'ing, som krävde att P'eng skulle ”dömas på nytt och återinsättas i sina befogenheter”.

Man måste hålla två andra fakta i minnet, som det redan i någon mån har hänvisats till. De män i armén som i hemlighet stödde P'eng – ibland kallade ”fackmännen” – förordade åtminstone en tillfällig kompromiss med Ryssland. De ville ha rysk hjälp

för att fullborda den tekniska moderniseringen av armén, däribland tillgång till Bomben. De kunde få det bara genom att inta en underordnad ställning i en allians på icke likvärdiga villkor – som satellitstaterna i Warszawapakten något som Mao oföränderligt motsatte sig. De hade ett annat motiv, som är det andra faktum av betydelse.

Fortsatt rysk vapenhjälp betydde fortsatta nära förbindelser mellan arméns organisatörer och det ryska armébefälet på ”operativ nivå”. Det innebar i sin tur att man skapade en ”yrkesmannaklick” eller grupp i Kina, som var i stånd att utnyttja beroendet av Ryssland för att motsätta sig och begränsa den suveräna makt som utövades i första hand av Mao. De ville ha en armé av yrkesofficerare enligt rysk förebild, befriad från icke-militär produktion och uppgiften att närma armén och folket samt intimt knuten till fackmannabyråkratin. De önskade krossa Maos herravälde över armén och använda sitt ”oberoende” av honom till att hämma eller kontrollera personkulten och till att bestämma den militära politiken.

Att P'eng hade anhängare inom partiets propagandaapparat framstod klart när en populär film, *Vredens våg*, och en roman, *Försvaret av Yenan*, dök upp på femtiotalet, med ett endast lätt beslöjat glorifierande av P'eng och ett motsvarande förringande av Mao. Både filmen och boken skulle grävas upp och nedsvärtas tillsammans med senare litterära alster, exempelvis *Hai Jui avskedad från tjänsten*, när kulturrevolutionen började ”bombardera högkvarteret”, alltså Liu Shao-ch'i. Till hans andel i konflikten kan den här redogörelsen nu återvända.

Före 1962 hade Liu Shao-ch'i aldrig öppet motsatt sig Mao personligen. I Lushan godtog han, om än kallsinnigt, att Lin Piao ersatte P'eng. I sina publicerade artiklar och tal 1959-60 försvarade Liu ståndaktigt Maos högsta ledarskap – och prisade kommunerna, Det stora språnget framåt, och den ”allmänna linjen”. Men i december 1960 hördes ett märkligt anakronistiskt tonfall i ett tal som publicerades under hans besök i Moskva, flera månader efter den avgörande brytningen mellan Mao och Chrusjtjov. I tio offentliggjorda tal som han höll i Ryssland underlät han att bringa Maos ledarskap någon hyllning, utom en enda gång. Då citerade han Mao i ett sammanhang, varav han besynnerligt nog drog den slutsatsen att Mao önskade ”följa ryssarnas väg”. Han tillade: ”Min personliga erfarenhet har också styrkt detta.” Från 1961 till 1966 gjorde Liu endast en enda gång en tillfällig, symbolisk hänvisning till ordförande Mao, under sina resor i Korea, Pakistan, Sydostasien och Indonesien.

Under tiden, 1960 och 1961, hade centralkommittén tvingats att göra en tillfällig reträtt på sin väg till socialismen – någonting i likhet med den nya ekonomiska politiken (NEP) under Lenins dagar. ”Att tjäna jordbruket i första hand” gick nu före den tunga industrin, den egentliga äganderätten till jorden övergick till kommunbyn (kooperativet), familjers äganderätt till hemmen på gårdarna och till små egna jordlotter garanterades, begränsade fria marknader tilläts, medan bonussystemet och andra materiella incitament infördes inom industrin. Det var en tid för pragmatikern (eller opportunisten) och en tendens till liberalism – i Kina kallad ”ekonomism” – då nyrika bönder eftersträvade kulakstatus.

Maos ”tre röda fanor” – folkkommunerna, Det stora språnget framåt och den ”allmänna linjen” (att bygga upp socialismen) – kritiserades av Liu 1962, på partimöten vilkas rapporter givetvis inte offentliggjordes före kulturrevolutionen. Samma år ägde en synnerligen viktig *offentlig* händelse rum som, än en gång, totalt förbisågs av horden av utländska ”Kinaobservatörer”. Partipropagandadepartementet, under politbyråmedlemmen Lu Ting-yus ledning, beordrade att Liu Shao-ch'is bok *Hur man blir en god kommunist* skulle nytryckas i stora upplagor. Den användes flitigt vid

indoktrineringskurser för medlemmar av Kommunistiska ungdomsförbundet, och också för äldre kadrer. Lius böcker *Om inre partikamp* och *Om internationalism och nationalism* var läroböcker av katekeskaraktär som användes på alla nivåer inom partiskolorna före kulturrevolutionen.

3. Komplott med hjälp av propaganda

När *Hur man blir en god kommunist* (dess egentliga titel är *Om kommunisters självuppfostran*) först publicerades i Yenan 1939 utgjorde kommunisterna en liten minoritet bland folket, som sökte att på sin sida få över vankelmodiga intellektuella, småborgare och nationella borgerliga element i Stora fosterländska kriget mot Japan. *Självuppfostran* förringade klasskampen och framhävde betydelsen av disciplin och självkritik, antydde att detta att vara kommunist berodde på en moralisk grundsyn som var och en kunde förvärva. *Hsiu-yang*, eller ”självuppfostran”, inrymde konfucianska lån och antydningar om ”klassharmoni” såsom ett kommunistiskt ideal.

Boken avsåg att passa den enade frontens period och innehöll anakronismer som knappast var lämpliga på 1960-talet, när den proletära diktaturen vunnit seger och Kina tävlade med Ryssland om den ideologiska ledningen av världsrevolutionen. Liu Shao-ch'i gjorde några ändringar och uteslutningar, men konturerna och innehållet förblev desamma. Vad var det för fel med det? I ett viktigt avsnitt, där Liu citerade Lenin, uteslöt han till exempel, sällsamt nog, meningen: ”Proletariatets diktatur innebär en ständigt pågående kamp – blodig och oblodig, våldsam och fredlig, militär och ekonomisk, pedagogisk och administrativ – mot det gamla samhällets traditioner.” Mera gåtfullt var att 1962 års upplaga fortfarande utelämnade de här kursiverade orden i följande mening: ”Samtliga dessa skäl gör *proletariatets diktatur* nödvändig och segern över bourgeoisien omöjlig utan en lång, enveten och hänsynslös kamp på liv och död . . .”

I hela *Självuppfostran*, som i grund och botten var en moraliserande essä som predikade god moral för individuell fullkomning, underlät Liu att förena sitt budskap med Maodoktrinens lärdomar om ”folkets krig” mot feodalism och imperialism, och om väpnad kamp såsom avgörande för proletariatets gripande av makten. Framför allt förbigick han helt betydande verk av Mao Tse-tung från krigstiden och efter kriget, som *Om folkets demokratiska diktatur* och *Om den riktiga behandlingen av motsättningar inom folket*.

Medan de ovannämnda punkterna betonades i den svidande polemik som senare fördes mot Liu, inrymde hans bok andra stycken som antydde stöd åt P'eng Teh-huai och opposition mot ordförande Maos ledarskap. Inom partiet, förklarade Liu: ”... hade vi vissa representanter för en dogmatism som en gång i tiden var ännu värre ... betraktade sig såsom 'Kinas Marx' eller 'Kinas Lenin' och hade fräckheten att begära, att våra partimedlemmar skulle vörda dem så som Marx och Lenin var vördade, stödja dem såsom 'ledarna' och skänka dem lojalitet och hängivenhet ... Och de förkastades i själva verket av våra partimedlemmar. Men kan vi med full tillförsikt säga, att inga sådana människor på nytt kommer att uppenbara sig i vårt parti? Nej, det kan vi inte säga ... Ingen medlem av vårt parti har någon som helst rätt att kräva, att det stora flertalet skall stödja eller behålla honom som ledare.”

I sin ursprungliga utformning syftade Lius kritik klart och tydligt på förutvarande medtävlare till Mao, starka män inom partiet som Wang Ming och Li Li-san, som hade råkat i vanrykte och störtats. Boken innehöll flera andra eventuellt tvetydiga avsnitt. Varför tryckte Liu om dem – när han uteslöt annat föråldrat material – just i augusti 1962, när P'eng spred sin 80 000 ord långa kritik, med Lius vetskap?

Samtidigt lät Liu trycka sin *Självuppfostran* (50 000 ord) på nytt i *Folkets Dagblad* och *Röda Fanan* (det partiteoretiska organet) och gav den därmed stor spridning. Och varför ordnade Lo Jui-ch'ing, stabschef i Folkets befrielsearmé, distribution av Lius bok som undervisningsmaterial i armén just i det ögonblick då Lin Piao, hans överordnade, strävade att sammanföra den ideologiska utbildningen till ett helt genom massanvändning av elementarböcker om Mao Tse-tungs tänkande?

Höll partiet, om inte rent av Mao själv, på att göra Liu prydlig nog att ersätta Maos läror likaväl som Mao själv? Liu tycktes faktiskt bygga upp en revisionistisk skola av rivaliserande propaganda. I varje fall skulle det bli huvudtemat i en kakofoni av ideologiska attacker som sattes i gång mot ”Kinas Chrusjtjov” 1967.

Ytterligare ett avslöjande mänskligt och politiskt tecken. Alltifrån 1961 var Liu och Mao ofta skilda åt, när Mao under långa perioder lämnade Peking – som han hade för vana – för att besöka landsbygden och armén. En del viktiga beslut som fattades vid politbyråns möten och partiets ”arbetskonferenser” förverkligades utan att man rådgjorde med honom. Mao klagade senare över Teng Hsiao-p'ing, centralkommitténs generalsekreterare och medlem av politbyråns ständiga utskott på fem man, på följande sätt: ”Teng Hsiao-p'ing är döv (lomhörd), men vid mötena brukade han sitta långt borta från mig. Under de sex åren sedan 1959 har han inte rapporterat till mig om sitt arbete. Han litar bara på P'eng Chen beträffande sekretariatets arbete.”

Till de viktiga frågor som Teng Hsiao-p'ing kanske underlät att rapportera till Mao var en politik, som på kinesiska förkortas såsom san *tzu-pao* (tre friheter och ett avtal), vilket innebär: ”utvidgningen av jordlotter för privat bruk och av fria marknader, ökningen av små företag med ensamt ansvar för sina egna vinster och förluster, samt fastställandet av produktionskvoter (i kommunerna) grundade på hushållet (enskild företagsamhet)”. Konsekvenserna av detta tenderade att bli en tillämpning av ”ekonomism” och revisionism, och de stred direkt mot Socialistiska utbildningsrörelsen, som till slut undertryckte den politiken såsom en del av de ”fyra rengöringarna”, det vill säga socialistisk korrigering på politikens, ideologins, organisationens och ekonomins områden.

Ekonomin återhämtade sig 1964, och de neopragmatiska kadrerna försökte bevara och utvidga de materiella incitamenten. De bekämpades av Mao, med hjälp av armén, i ett motangrepp som började inom armén och på landsbygden såsom Socialistiska utbildningsrörelsen. Dess program blev senare betydligt radikalare och lades till grund för det kulturrevolutionens manifest i sexton punkter, som tillkännagavs i augusti 1966. Under tiden byggde Lin Piao, med hjälp av Allmänna politiska avdelningen – den härskande partisektionen inom Folkets befrielsearmé – upp en kår på omkring en miljon maoistiska ”aktivister”. De spelade en ledande roll i störtandet av de personer på landsbygden som led av en ”spontan önskan att bli kapitalister”. Tendensen till revisionism hejdades i kommunerna, varvid man utnyttjade de fattiga och mellanböndernas majoritet för att göra slut på bli-rik-snabbt-mentaliteten bland bondeopportunisterna. Nu var det stadens tur.

Varför ”kulturell” revolution? Den kallades så därför att dess inledande stöt sattes in mot (kulturella) propagandaledare inom partiet, som påstods ha slagit in på en borgerlig eller ”kapitalistisk väg” och undergrävt den maoistiska ideologin. I början av 1960-talet hade angrepp på Maos ledarskap i hemlighet inletts inom konsten och i pressen, där det nu allt oftare förekom öppet kritiskt-allegoriska hänsyftningar på ordföranden.

Som främsta ”djävul” och ”monster” utpekades till en början, i slutet av år 1965, Wu Han, en av sex biträdande borgmästare i Peking och en nära vän till borgmästare

P'eng Chen. Den sistnämnde, en produkt av fackföreningarna och Liu Shao-ch'is skyddsling, var den dominerande politbyråmedlemmen i Nordkina. Wu Han var historiker till yrket och en ganska produktiv författare, som specialiserat sig på Mingperioden. Jag hade lärt känna honom som en borgerlig liberal historiker. Han blev aldrig partimedlem men stödde kommunisterna mot Chiang Kai-shek. Nu skrev han ett antal skådespel som prisade hans historiska favoritgestalt Hai Jui, en rättskaffens mönsterbyråkrat under Mingdynastins tid som hade djärvts att kritisera kejsaren och orättmätigt straffades. *Hai Jui bannar kejsaren* var Wus första skådespel, och dess fortsättning, *Hai Jui avskedad från tjänsten*, uppfördes med framgång 1961.

Uppmuntrad av stöd i bakgrunden från mäktiga personer i hierarkin hade Wu – ett ”fogligt verktyg”? – också tillsammans med andra, på ett språk som förde tanken till Aisopos fabler, skrivit en lång rad tidningsuppsatser med titlar som exempelvis *Kvällsprat i Yenshan* och *By med tre familjer*. (I form av dialoger mellan bybor och intellektuella angrep dessa uppsatser indirekt, genom utnyttjande av myter och historiska anekdoter, de ”tre röda fanorna”, eller Maos främsta socialistiska linje.) Wus två närmaste medarbetare var Teng T'o, en kulturell medhjälpare till P'eng Chen, och Liao Mo-sha, P'engs expert på den enade frontens arbete. Trion skrev under en gemensam pseudonym. Deras arbeten kunde inte ha publicerats utan tyst medgivande av Lu Ting-yi, den politbyråmedlem som skötte propagandan, och dennes ställföreträdare Chou Yang, likaså medlem av centralkommittén.

Wu Hans, Teng T'os och Liao Mo-shas sluga förställningskonst lyckades för skarpsynta inre partikretsar inte dölja författarnas dubbla avsikt att återberätta skenbart harmlösa historiska anekdoter och fabler, samtidigt som de hånade och förlöjligade Mao och de ”tre röda fanorna”. Så påstods det senare, trots att ingen enda specialist på Kina, inklusive kineserna, gjorde sådana jämförelser vid tiden för publiceringen. Varför hade Mao inte gjort något för att undertrycka berättelserna medan de hade spunnits vidare från 1961 till 1963?

Vare sig det var Wu Hans förmätna avsikt att faktiskt växla hugg med Mao eller inte, rådde det ingen tvekan om hur en del partiledare tolkade *Hai Jui avskedad från tjänsten*. För dem återspeglade skådespelet ett utmattningskrig mot Maos makt, i hemlighet lett av P'eng Chen. Stod Liu Shao-ch'i helt och fullt bakom P'eng Chen? Han förnekade det senare. ”Stötestenen i fråga om Hai Juis avskedande ligger i själva avskedandet”, skrev Mao 1967. ”Kejsaren Chia Ch'ing avskedade Hai Jui, 1959 gav vi P'eng Teh-huai sparken. P'eng är Hai Jui.” (I ett uttalande beskrivet som självkritik medgav P'eng Teh-huai själv senare att han avsågs vara Hai Jui.) Men Mao sade det först 1967. Det skulle inte ha gått an för honom att själv öppet gå till angrepp 1965. Vem skulle sköta den saken åt honom?

Ett faktum som bidrog till att övertyga Mao om att ingenting mindre än en andra revolution krävdes för att störta några partiledare i toppen, för att säkert föra hela nationen tillbaka på hans revolutionära väg – som han betraktade som den enda vägen – var att han inte kunde finna någon lämplig partimedlem i norr, och inte heller några intellektuella, som kunde avslöja Wu Han, skyddad som denne var av de mäktiga. Han måste vända sig till Shanghai för att hitta sin man: Yao Wen-yuan, en tämligen ung författare som 1957 hade fått beröm av Mao för en skicklig polemik mot borgerliga yttringar inom konsten och journalistiken. Snarare var det Chiang Ch'ing (Mao Tse-tungs tredje hustru) som rådgjorde med Yao Wenyuan, en gammal god vän till henne. Hon var själv år 1965 mycket aktiv i en kamp mot Wu Han och partifolk i Shanghai som var anhängare av Liu, människor som motsatte sig hennes idéer om nya skådespel, operor och baletter med proletärt innehåll, skådespel trogna Maos tankar

om konsten åt massorna, och skådespel som väckte våldsam opposition inom Pekings kulturella propagandaapparat.

Det var Yao Wen-yuan som formulerade kritiken av *Hai Jui* och Wu Han. Den skrevs om elva gånger, sägs det, och den granskades av både Chiang Ch'ing och Mao innan den slutlige publicerades i november i Shanghai – därför, som vi har sett, att Mao till en början inte kunde förmå partipressen i Peking att offentliggöra den.

Yaos artikel anklagade Wu Han för svåra *ideologiska* villfarelser, till exempel att idealisera en feodal personlighet medan han förbigick massornas viktigaste klasskamp mot kejsaren, byråkraterna och godsägarna. Gränsen för Hai Juis ”reformkrav” utgjordes av att återskänka hälften av den jord som tagits i besittning av höga ämbetsmän till de ursprungliga jordägarna, för att därigenom trygga ”systemets” stabilitet. Andra artiklar blev snabbt mera bestämda i sina uttalanden, för att träffa allt högre i motangreppen mot dem som hade hand om propagandaapparaten, personer som ännu inte nämndes vid namn, med undantag för Wu Han.

P'eng Chen, som nu var hårt ansatt, letade efter en utväg för Wu Han, vars dilemma blivit hans eget. Han skulle hållas ansvarig, om Wu och andra nära bundsförvanter förklarades vara ideologiska fiender, i det närmaste kontrarevolutionärer. P'eng Chen var medlem av en grupp på fem personer i ledningen för kulturrevolutionen, en grupp som i hemlighet hade bildats av centralkommittén i oktober 1965. I den gruppens namn skickade P'eng i februari 1966 ett telegram till alla partiavdelningar, som sökte förringa Wu Hans försyndelse till blott och bart ett ”akademiskt” felsteg. Samtidigt visade hans rapport ringaktning för kulturrevolutionens främsta syfte, det som redan klart hade definierats av Mao som avlägsnandet av ”ledande personer i partiet med auktoritet som har slagit in på den kapitalistiska vägen”. I stället krävde P'eng en rörelse begränsad till kritik som skulle handhas ”med gillande av vederbörande ledande (parti) organ”.

Mao framlade anklagelsen att P'engs telegram inte hade setts av andra medlemmar av femmannagruppen, inte heller av Mao själv. Förbittrad sammankallade ordföranden centralkommittén till ett extramöte och fick P'engs rapport fullständigt förkastad. Det var den 16 maj 1966. Centralkommitténs cirkulärtelegram av den 16 maj var så katastrofalt, att det placerade P'eng främst bland ”de representanter för bourgeoisien som har nästlat sig in i partiet, regeringen, armén och olika kulturella kretsar”. Med andra ord, en kontrarevolutionär. Cirkuläret slutade olycksbådande:

”När förutsättningarna väl har mognat kommer de att gripa den politiska makten och förvandla proletariatets diktatur till en bourgeoisiens diktatur. Några av dem har vi redan genomskådat, andra inte. Några hyser vi fortfarande tillit till, och de utbildas som våra efterträdare, personer som Chrusjtjov, till exempel, som alltjämt trycker sig intill oss.”

Alltifrån den stunden var det ”inbördeskrig utan kanoner” – mer eller mindre.

4. Öppen kamp

Från hösten 1965 hade Mao försvunnit ur allmänhetens åsyn, och inte heller avslöjade mötet och kommunikén den 16 maj 1966 hans vistelseort. Båda skulle förbli partihemligheter till följande år. Tydligen var Maos förehavanden kända bara av medlemmarna av den lilla kulturella revolutionsgruppen inom centralkommittén, som hade ersatt P'eng Chens grupp. Det spreds ett intryck av att Mao var sjuk eller konvalescent.

Det är möjligt att jag mig själv ovetande bidrog till det intrycket. I ordförandens intervju med mig i januari 1965 verkade han att inte riktigt vara sitt vanliga kraftfulla jag. Två gånger yttrade han gåtfullt och förbryllande att han ”snart skulle skåda Gud”, och några andra uttalanden antydde en redobogenhet att överlåta framtiden åt hans ”efterträdare”, något som knappast tydde på förberedelser för en snart stundande stor kamp. Senare fick jag i Peking veta att sådana yttranden till mig kan ha varit avsedda att vilseleda hans fiender – att få dem att blotta sig ytterligare medan strategin för en offensiv planerades. Det är emellertid bara en gissning.

I själva verket besökte Mao i hemlighet Shanghai i november och talade med unga och framtida partirebeller som skulle utgöra kulturrevolutionens förtrupp, bland dem Yao Wen-yuan och Chang Ch'un-ch'iao. De skulle snart organisera och leda en revolt för att störta Lius hejdukar, som hade hand om partiet, fackföreningarna och de kulturella institutionerna där. Men långt ifrån att vara någon invalid reste Mao flitigt omkring i Sydkina och utfärdade direktiv. I norr förberedde centralkommitténs grupp en nådastöt åt P'eng och åt ”den partimedlem nr i med auktoritet som slagit in på den kapitalistiska vägen”, än så länge inte offentligt utpekad. Vid centralkommitténs tionde plenarmöte, 1962, sade Mao: ”*För att störta en politisk makt är det alltid nödvändigt att först skapa en allmän opinion, att utföra arbete på det ideologiska området. Det gäller den revolutionära klassen såväl som den kontrarevolutionära klassen.”*

Yao Wen-yuans kritik av Wu Han hade framförts i Shanghais inofficiella press (*Wen Hui Pao – Kvällsnyheterna*) vid en tidpunkt då den officiella partipressen där och i Peking, med undantag för Folkets befrielsearmés organ, alltjämt var undandragen Maos kontroll. I juni 1966 övertog arméns tidning i Peking *Folkets Dagblad*, centralkommitténs officiella språkrör, och *Hung-ch'i*, particentralens teoretiska tidskrift. (”Centralen” betyder partiets centralkommitté, och särskilt politbyråns ständiga utskott, som tjänstgör som dess inre verkställande organ.) Den förkunnade en ”våldsam klasskamp” för att undanröja den ”ondskefulla antipartilinjen” och för att främja proletär ideologi inom utbildning, litteratur, journalistik, teater och andra kulturella verksamhetsgrenar.

Den 3 juni publicerade *Folkets Dagblad* ett ”beslut av centralkommittén” att avskeda tidningens förutvarande redaktionella ledning. Samma beslut förklarade att Pekings partikommitté hade ”omorganiserats” under Li Hsüeh-feng, veteran från Den långa marschen, medlem av politbyrån och minister för den nationella säkerheten. P'eng Chens namn nämndes inte, men alltifrån den tiden var han avlägsnad från alla officiella och partibefattningar. Wu Han och alla P'engs ”akademiska” bundsförvanter följde med honom in i den politiska glömskan. Ett annat uttalande av stor betydelse beordrade att Lu P'ing och P'eng P'ei-yuan skulle avskedas från sina ledande poster vid Pekings universitet. Den partikommitté de stod i spetsen för skulle ”omorganiseras” av ett nytt ”arbetslag”, valt av den nya partikommittén i Peking.

Det stod inte klart hur man kom fram till sådana beslut inom centralkommittén, exakt vilka som var närvarande vid det hemliga mötet den 16 maj. Utvaldes deltagarna i sådana möten omsorgsfullt, eller gav man mötena ”kött på benen” med hjälp av omväxlande civila och militära medlemmar? Om det nu var så, att Mao saknade den nödvändiga majoriteten i centralkommittén för att störta den författningsenligt valde statschefen, eller om han föredrog den utvägen, vände han sig i alla fall till massorna, som inte tillhörde partiet, för att mobilisera och indoktrinera miljoner ungdomar (armén fick instruktioner att ”stödja vänstern”) till att avlägsna viktiga antimaoistiska byråkrater (”revisionister”) som installerat sig i politiska och akademiska maktställningar.

Revolutionen för att genomföra kommunikén av den 16 maj hade i juni brett ut sig överallt och gjorde förberedelser för centralkommitténs elfte plenarmöte, sammankallat i augusti. Skolor stängdes, Röda garden började föra krig för att skaffa sig kontroll över alla kulturella institutioner, och en våg av *tatzu-pao* började täcka nationen med massanklagelser och avslöjanden av ”djävlar”, ”monster” och ”kapitalistiska lärare”.

När stormen tilltog dök Mao Tse-tung dramatiskt upp till ytan igen den 16 juli i Wuhan, den stora industristaden i det centrala Kina, för att simma över Yangtsekiang. Han åtföljdes av 5 000 ”upproriska revolutionärer”, och ett väldigt uppbåd från pressen och televisionen. Den ”enda solen i våra hjärtan”, som baneren kallade honom, var synbarligen vid utmärkt hälsa, fylld av stridslust och redo att helt ta hand om rodret. Han återvände sedan i triumf till Peking.

Det verkade inte som om Liu Shao-ch'i gjorde något planerat, allvarligt försök att anta Maos utmaning i ett allomfattande krig, inte ens som om han, före augusti, helt och fullt insåg att han själv var skottavlan nummer ett. Det tycks vara fullkomligt klart att han syftade till att undergräva Maos makt genom att reducera kulten till en fasad, bakom vilken partiväldet skulle utövas av dem som höll sig till reglerna. Men var inte partiets stadgar tydligt utformade för att förhindra styrelse genom kult av individen, till förmån för kollektivt ledarskap?

”… vårt parti avskyr förgudning av individen .. . Centralkommittén har alltid motsatt sig ... att överdriva ledares roll i industrier och litteratur. Givetvis är kulten av individen en social företeelse med en lång historia, och den kan inte undgå att få vissa återspeglingar i vårt parti och i det offentliga livet. Det är vår uppgift att också i fortsättningen nogsamt observera centralkommitténs motstånd mot upphöjandet och glorifierandet av den enskilde individen.”

Men denne organisationsman, Liu, paragrafryttaren och chefen för det etablerade partiet, denne man som trodde så bergfast på partiets grundlagsenlighet, var förmodligen till sin natur ur stånd att tro på den verkliga omfattningen av Maos djärvhet. Kunde hans avsikt faktiskt vara att bryta sönder själva partiapparaten – för Liu partiets liv – för att genomföra en revolution genom att behärska kulten? All Lius tidigare erfarenhet av Maos korrigeringsmetoder hade inte gjort honom beredd på något så drastiskt.

Vem kunde ha förutsett Röda gardena? Fanns det ett enda ord av stadfästelse av dem i kommunikén den 16 maj? Förvisso inte. De var olagliga, trodde Liu. Vem kunde föreställa sig att partiets grundare skulle uppmana massorna – inte bara de välorganiserade ungkommunisterna, disciplinerade och ”fogliga verktyg” utbildade i enlighet med Lius program för partiuppfostran, utan de bångstyriga folkmassorna som inte tillhörde partiet – att göra uppror mot själva det bestående? I själva verket bröt de upproriska mot så gott som varje bestämmelse i 1965 års partistadga – det dokument som så noga utformats efter den ryska prototypen – som Liu och generalsekreterare Teng Hsiao-p'ing hade arbetat länge och hårt med. Kunde de bryta mot författningens lagar, för att handla olagligt mot nationalkongressens valde president? Allt detta med Maos välvilliga bifall? Hur kunde det vara möjligt?

Inte så att Liu förblev overksam. Alltifrån maj eftersträvade han framför allt att skydda organisationen, som han och Teng med så stor möda hade byggt upp, för Maos farligt nedbrytande förfaringssätt. överallt där jag hörde berättelsen från upprorsdeltagarnas egna läppar var det samma visa. Det gamla gardet försökte möta stormlöpningen i god tid genom att skicka ut hundratals kadrer i ”arbetslag” till skolorna, fabrikerna, institutionerna, för att ”leda” revolutionen in i ofarliga kanaler,

för att förhindra att partiets kärnor och celler upplöstes och för att misskreditera ”bråkmakarna”.

Men Maos kulturrevolutionsgrupp i centralkommittén hade också sina egna kadrer i arbete; i början var de få men mycket beslutsamma. Centralkommittén hade beordrat att alla skolklasser skulle hemförlovas för en revision av läroplanerna. Debatter och öppna angrepp på ledarskapet hörde till ordningen för dagen, uppror rättfärdigades, och likaså plakat med stora tecken som angrep auktoriteten.

Röda gardena uppenbarade sig först i Peita (Pekings universitet), i slutet av maj, och bekämpades omedelbart såsom ”mot partiet” av Lius ”arbetslag”. Exakt vem som satte dem i rörelse vet man inte. Den general jag träffade i Hangchow, mycket förtrogen med Maos hela strategi under kulturrevolutionen, talade om för mig att de var en sak som varken hade planerats eller förutsetts. Men deras möjligheter insågs snabbt av Mao. Uppmuntrade gjorde Röda gardena återigen uppror vid Peita och spred sig på andra håll. De undertrycktes på nytt, och en kamp som böljade fram och tillbaka följde. Så förkunnade Mao i juni att ”Röda gardena är bra”, och nationen fick bevittna en Röda gardenas explosion.

Självkritiska uttalanden som senare tillskrivits Liu Shao-ch'i är måhända inte autentiska men äger en viss isolerad värdighet och brist på överdriven självförnedring som i någon mån gör ett antal avsnitt rimliga. Ett av dem är att Liu under de ”första femtio dagarna” efter den i juni, innan Mao återvände till Peking, inlät sig på intensiva försök, genom sina arbetslag, att genomföra det som han förstod vara kulturrevolutionens mål. Det var först när han blickade tillbaka som han insåg att han hade saboterat revolutionen genom att försöka isolera rebellerna och ”motsätta sig striderna för att driva bort kadrerna”.

”Jag var”, heter det i uttalandet, ”gripen av fruktan för förvirring, ultrademokrati och kontrarevolutionärers resningar.” Men också efter Maos återkomst fortsatte Liu personligen att söka vägleda kadrerna och arbetslagen, därför att han, som han sade, ”före den 5 augusti” ännu ”inte förstod (sitt) misstag i fråga om linje och inriktning” och ”ofta strävade efter att vidmakthålla den gamla ordningen och motarbeta den revolutionära upprorsandan ...”

Och vad var det som hände den 5 augusti? Det var en vecka före centralkommitténs avgörande elfte session, som antog kulturrevolutionens sextonpunktersprogram och degraderade Liu Shao-ch'i från nummer två inom hierarkin till nummer åtta. Och den 5 augusti var den dag Mao Tse-tung utarbetade sitt eget plakat med stora tecken. Dess innehåll – ”Bombardera högkvarteret” –svepte genast fram över hela landet. Strax efteråt satte Mao ett band på sin rockärm och anslöt sig offentligt till Röda gardenas revolutionära rebeller. Från den dagen och till november skulle han, vid Den himmelska fridens port, mönstra inte mindre än elva miljoner ungdomar från hela Kina som deltog i störtandet av den gamla ordningen.

Den 5 augusti insåg Liu äntligen att han *var* ”högkvarteret”, när han i *Folkets Dagblad* läste följande rader av Mao:

Bombardera högkvarteret – mitt plakat med stora tecken.

Under de senaste femtio dagarna eller så omkring har vissa ledande kamrater, från de centrala ner till de lokala nivåerna ... slagit ner proletariatets stora kulturrevolutions framvällande rörelse. De har förvrängt fakta och gjort svart till vitt, inringat de underkuvade revolutionärerna, undertryckt åsikter som skilt sig från deras egna, framtvingat en ren terror och varit mycket nöjda och belåtna.

”Det var ordförande Mao och partiets centralkommitté”, skrev Liu, ”som bad mig att sköta centralkommitténs arbete när ordförande Mao inte är i Peking”, och det var därför Liu råkade i dessa ”femtio dagars” besvärligheter. Hur kunde han veta, utan speciella direktiv, att han förväntades avskaffa sig själv och den partiapparat han stod i spetsen för? Han kunde bara handla som han alltid hade gjort, och som Mao kanske förutsåg att han skulle handla – ”att skydda kadrerna” och att därigenom hamna i en väl förberedd fälla. Kanske hade han inte blivit mindre förvånad än resten av landet när ordföranden uppenbarade sig, i mitten av juli, och lugnt simmade i Yangtse.

Striden var i det närmaste förbi för Lius räkning – om han någonsin hade inlett den, på Maos villkor – men det var först nästa år han till namnet identifierades såsom ”Kinas Chrusjtjov”, i pressen. Och inte förrän hösten 1968 uteslöts han ur centralkommittén och utstöttes ur partiet, i stor onåd.

Under dessa många månader övergick revolutionen från ett stadium till ett annat, då ungdomen raserade den gamla strukturen och gruppen sökte förmå den att gripa makten på varje nivå och skapa något bättre. Det Mao hade trott skulle ta omkring ett år tog när allt kom omkring över tre år. Något som var fullt ut lika förvånande som Maos ledarskap för en folkets revolt mot de maktägande inom det parti han hade byggt upp var den stora apparatens envetna motstånd mot ett så massivt angrepp. Båten var kraftigare byggd än många hade antagit – och det nya fartyget skulle inte fullbordas på en dag.

Som det redan har påpekats är den ovanstående sammanfattningen långt ifrån tillfredsställande som historieskrivning. Den är ofullständig. Vi hör faktiskt ingenting av de besegrade. Den utesluter många viktiga och modifierande fakta: bittra händelser som till exempel den verkan det som skedde fick på gamla revolutionärers liv, splittringen av gamla lojaliteter, som åstadkom stunder av verkligt men begränsat inbördeskrig mellan fraktioner som uppstod inom alla samhällsskikt, också inom armén. Var, exempelvis, finns det plats att passa in Chou Enlai i den här ramen – mannen som så gott som ensam höll samman de förnämsta produktionskrafterna och den administrativa begåvningen medan den stora omsvängningen skakade nationen?

Den frågan kan, som så många andra, bäst besvaras – om det också bara kan ske delvis – genom att föra redogörelsen tillbaka från det nyss förflutna till det närvarande, till det relativa lugnet efter stormen.

Armén, partiet och folket

1. En militärdiktatur?

Hela Kina är en stor skola för Mao Tse-tungs tänkande, och armén är dess rektor. ”Vi är alla förenade med armén”, sade premiärminister Chou En-lai, och han kunde ha tillagt: ”Ar mén förenar oss alla.”

Premiärminister Chou förklarade tålmodigt för mig varför det är vilseledande att utpeka enskilda individer i det återuppbyggda partiet och inom förvaltningen såsom ”militära” och ”icke-militära”. Är inte Mao Tse-tung ”militär”? Såsom fader till armén, vilken han tillsammans med Chu Teh organiserade och ledde i början, är han också på livstid partiets chef. När Mao var folkrepublikens president (till år 1958) förenade han i sin person treenigheten partiet –armén –staten. Som ordförande i partiets militärutskott på livstid har han de facto varit överbefälhavare sedan 1935.

Chou En-lai var själv general med befäl över östra frontens armé i Shensi när jag första gången träffade honom, 1936, i den gamla kinesiska Röda armén – innan den blev Folkets befrielsearmé. Lin Piao bar marskalkstjärnor innan han 1965 avskaffade gradbeteckningarna.

I begynnelsen var ordet, och ordet var partiet. Men ”utan en folkets armé”, sade Mao, ”har folket ingenting”, och inte heller hade partiet något. De växte tillsammans och var beroende av varandra, ”som läpparna och tänderna”, som kineserna säger.

När jag första gången såg Röda arméns gamla baser i nordvästra Kina under inbördeskriget var det vanligen, för en utomstående, omöjligt att skilja partipolitikern och den stridande kommunisten åt. Alla bar samma blå eller grå bomullsuniform (beroende på hur blekt den var), utan några gradbeteckningar, med undantag för ett rött märke på kragsnibben (som fallet är på nytt i dag). De delade samma eller liknande bostäder, åt ungefär samma mat som bönderna och utsatte sig för samma faror och svårigheter, med ytterst ringa materiella förmåner. Kommissarier tjänstgjorde ofta som befälhavare och vice versa, lärde av varandra. Det ägde sin giltighet under hela det antijapanska kriget och under det förnyade inbördeskrig som följde.

När segern var vunnen, 1949, sade Mao Tse-tung: ”Armén är en skola. Våra fältarméer på 100 000 man motsvarar flera tusen universitet och läroverk. Vi måste i första hand lita till armén för att skaffa fram våra kadrer.”

Det hade krävts tjugotvå år av oavbruten väpnad kamp för att skapa den revolutionära ”skolan”. Civila rekryter måste lägga sig till med den erfarenheten på ett ställföreträdande sätt. En stor del av arbetarklassen i städerna var då politiskt svag, med småborgerliga tänkesätt. Det var huvudsakligen de stridande kommunisterna, till största delen av bondehärkomst, som organiserade och indoktrinerade proletära kadrer och därmed totalt omkastade de klassiska marxistiska förväntningarna.

Den stora rekryteringen av partiet som icke utgjordes av soldater skedde snabbt, sedan kommunisterna tagit över det administrativa ansvaret för en nation av kontinental storlek. 1956, när Folkrepubliken Kina bara var sju år gammal, uppgick partimedlemmarna till tio miljoner, av vilka cirka 80 procent hade anslutit sig efter revolutionen. År 1960 fanns det sjutton miljoner, av vilka 70 procent hade anslutit sig efter Koreakriget. Medlemskapet 1965 påstods närma sig arton miljoner, plus omkring trettio miljoner ungkommunister. Till två tredjedelar var partiets medlemmar alltjämt av bondehärkomst, men bland administratörerna förekom många tekniker och intellektuella av borgerligt ursprung. Utom på höga poster utgjorde partiets veteraner en krympande minoritet.

Armén var inte desto mindre fortfarande den ”stora skolan” och den ideologiska plantskolan. Tillsammans med milisen inrymde den en betydligt större koncentration av äldre partikadrer än någon annan enskild gren av statsförvaltningen. Komplicerade historiska omständigheter, hittills endast dunkelt antydda här, hade skapat något mera än en generationsklyfta mellan veteraner som varit med ända sedan Den långa marschen eller tiden i Yenan, på den ena ”fronten”, och de som kom senare, på en annan ”front”. I den relativt trygga och delvis ”socialiserade” basfristad i nordvästra Kina, där Mao utarbetade sina ideologiska anpassningar av marxismen till kinesiska förhållanden, hade upplevelserna av problemen med borgerligt och godsägarinflytande varit minimala i jämförelse med dem i östra Kina, där rekryter utbildades i gerillaområden som med nöd och näppe hölls bakom de japanska linjerna. De senare hade att göra med mera komplicerade klassproblem, som hade sin grund i den av jordägarna dominerade ekonomin på de folkrika stora slätterna och i dalarna som sträckte sig ut till havet.

De ”två fronterna” förenades 1949, men klyftan mellan dem blev aldrig helt utfylld. Liu Shao-ch'i hade varit ledande politbyråkommissarie på östra Kinas slätter och hade stått i spetsen för den underjordiska verksamheten i städerna. Under perioden efter segern blev han partibyråkraten nummer ett, som övervakade organisationen och utbildningen av nya kadrer.

Med tiden kom Liu att personifiera det stadsinriktade partiet, med dess närmare förbindelser med en del ledande intellektuella som var mer eller mindre påverkade av borgerligt västerländskt tänkande, med dem som senare hade anknytning till det sovjetiska tekniska biståndsprogrammet och med en del av arbetarklassen, som i sin tur var påverkad av småborgerliga traditioner. Mao personifierade hela den inhemska revolutionära erfarenhet som var djupt rotad i den väldiga landsbygden, med jämlikhetstraditionerna förverkligade i de väpnade styrkorna och deras nära anknytning till bondebefolkningen.

Ovanstående iakttagelser ger ingen enkel ”formel” för att ”förklara allt” – ingen formel kan göra det – utan antyder blott och bart en förbisedd viktig sida i ett mångfasetterat komplex. Det är speciellt lämpligt att hålla det i minnet när man söker förstå arméns begränsade dominans i kinesiskt liv av i dag.

Det finns övertygande vittnesbörd om att Mao Tse-tung hade hoppats att kunna överbrygga ”klyftan”, helt och hållet utplåna de ovannämnda meningsskiljaktigheterna och förena de ”två fronterna” när han godkände partiets val av Liu Shao-ch'i till sin förste ställföreträdare, 1956, och på nytt när han 1958 steg åt sidan för att låta Liu ta ansvaret såsom statschef. Redan 1959 insåg Mao att klyftan höll på att vidgas snarare än minskas, och att valet av Liu förmodligen var felaktigt. Vi har sett hur händelserna sedan utvecklades till kulturrevolutionen 1966-69.

Vad beträffar Liu och avfällingarna (som Mao såg dem) som förskansat sig i den administrativa byråkratin, var revolutionens främsta mål inte endast en utrensning, utan ett totalt förintande av deras statliga maktkonstruktion. Uppbyggnadsstadiet – frågan ”Till vem” makten skulle överflyttas (så hette en uppsats av Mao Tse-tung, som hans anhängare gjorde ett stort nummer av under kulturrevolutionen) – var ännu svårare. Under det första stadiet, som ”vreds på” av direktiv i kommunikén i augusti 1966, reste sig snabbt miljoner ”gemene män” – kadrer, studenter, arbetare, massor som inte tillhörde partiet – för att ge uttryck åt länge undertryckta klagomål mot några inom partieliten. Avdelningar av partiet och dess perifera organisationer – ungkommunister, fackföreningar, partiskolor – sågs bokstavligen upplösas av

”revolutionära rebeller”, som drevs på av Maos kulturrevolutionära grupp ”i centralen”.

Nya massorganisationer – ledda av Röda garden, arbetarkongresser, partirebeller – grep makten på det lokala planet. Den ”gamla ordningens” ledare slog tillbaka för att återfå kontrollen, med hjälp av ställföreträdande ”rebeller”. Den ena provinskommittén efter den andra upprättades och störtades. Nya ledare dök upp och föll snabbt. Enligt direktiv från ”centralgruppen” blev Shanghai den första staden som bildade ett ”tre-i-ett-förbund” – en revolutionskommitté bestående av ”pålitliga partikadrer”, representanter för de nya massorganisationerna och delegater från armén. Mycket långsamt och stormigt följde andra städer och provinser efter.

På många nivåer lyckades rebellerna inte enas i valet av nya former och ledare; de splittrades i fraktioner, bekämpade varandra, och det rådde i det närmaste anarki. Armén, som av ”centralen” beordrats att inte använda vapen men att ”stödja vänstern” – därmed avsågs sanna rebeller, inte den ”gamla ordningens” marionetter – inskred för att skydda statens egendom. På vissa orter tog rödgardister vapen från milisen och inrättade posteringar, och bland dem befann sig en del personer som senare betecknades som kontrarevolutionärer. Snart härskade en begynnande inbördeskrigssituation.

Arméns allmänna politiska avdelning var den enda beprövade *partiorganisation* som förblev intakt. Mao tvingades 1967 att uppmana den att göra slut på kaos och att, med användande av vapen när så var nödvändigt, ”*stödja industrin, stödja jordbruket, stödja vänsterns breda lager, upprätta militär kontroll och leda den ideologiska och militära utbildningen*”.

Premiärminister Chou berättade för mig att ”hundratusentals förluster i döda och sårade” drabbade armén före och efter det den började använda våld för att avväpna extremisterna, göra slut på fraktionsstriderna och leda alla sektorer i bildandet av revolutionskommittéer. Två miljoner ”maoistiska aktivister” hämtades från armén för att utföra den uppgiften. Ur revolutionskommittéerna skulle så småningom bildas ett renat och ”efterträdande” parti och en nyorganiserad proletär stat.

På det sättet framgick armén Mycket Stor ur kulturrevolutionen, och den skymtade än större i framtiden. Större än partiet? När allt kommer omkring är varje system, feodalt, borgerligt eller socialistiskt, beroende av sina väpnade styrkor för att överleva. Men armén är ett redskap för klassvälde, så som marxisterna ser saken, och den kan inte vara oberoende av de klassintressen som stöder den. ”Politisk makt växer fram ur en gevärspipa”, sade Mao, och armén är en ”ledande beståndsdel” i proletariatets diktatur. Men Mao sade också att ”partiet är herre över geväret och geväret får aldrig tillåtas vara herre över partiet”.

Observera att det är *partiet* som behärskar armén. (Armén kommer att försvinna först när klasskampen slutar, i denna marxistiska utopi, och staten ”skrumpnas bort”.) Det behärskar också den statliga överbyggnaden, som händelserna på senare tid på nytt visade och som det nu öppet medges i den nya partistadgan. När Mao utfärdade direktiv till ”partiets armé” under kulturrevolutionen handlade han som det partiets ordförande, det som kräver fullständig överensstämmelse med det överväldigande flertalets, ”proletariatets” allmänna intressen. I centralen skall partiet föra befäl över alla sina beståndsdelar, och armén kan inte utgöra något undantag. Men när det råder oenighet inom particentralen återspeglas den givetvis också i delade meningar inom arméns ledning.

”Folkets armé” i Kina, som handlar för och under partiet, är en viktig förbindelselänk med massornas liv, som den grundligt söker inlemma sig i när det gäller organisatoriska, propagandistiska, produktions- och tjänsteuppgifter.

Slagordet ”var och en en soldat” – som går tillbaka till partiets tidiga historia – har delvis blivit verklighet. Alla arbetsföra vuxna, män och kvinnor, utgör en del av armén genom allsidig tjänstgöring i milisen. Vad har man för nytta av reserver på flera hundra miljoner miliselever? De gör sig förtrogna med vapen, taktik och terräng; de återupplever revolutionära strider under befäl av veteraner; de lär sig ledarskapets principer, relationerna mellan produktionen och försvaret, sammanförs och ”beväpnar sig med Maos tänkande” och kommer att betrakta armén såsom ett med folket – snarare än som en avskild, icke-producerande, skattekonsumerande professionell elit. Det är åtminstone målet.

”Partiavdelningen är organiserad på kompaniets grund”, sade Mao 1928. ”Detta är ett viktigt skäl till att Röda armén har kunnat genomföra så mödosamma strider utan att gå under.” I dag befinner sig hela folket ”på kompaniets grund”.

Inte bara milisen, utan hela samhället är ”militärt” till sin typ och organisation. Från lekskolorna och vidare uppåt arbetar eleverna i grupper, lag, kompanier och brigader. Det gör också arbetarna i fabriker, institutioner och folkkommuner. Varje stadsgata har sin distriktskommitté, inrättad på liknande sätt. I en hjälpverkstad som drevs av husmödrar och de av arbetarna beroende vid en stor lokomotivfabrik vi besökte hörde jag den medelålders kvinna som var jourhavande tilltalas såsom ”befälhavare” av sina underordnade – som ivrigt var i färd med att tvätta gamla trasor och att laga byxor och skor.

Denna armés förnämsta plikt är ”att tjäna folket”. För att göra det måste den utbreda och tillämpa Mao Tse-tungs tänkande. Lyckligtvis är det inte *Mein Kampf*. Det inrymmer inga läror om rasism, utländska erövringar eller väpnad export av revolutionen. Det rekommenderar däremot stöd åt sociala revolutioner, men inte genom väpnad aggression. I hemlandet undervisar det om befrielse genom förverkligandet av proletär makt – vari ingår ”rätten att göra uppror” mot felaktigt ledarskap – och beredskap mot krig.

I så måtto är Kina militariserat – och det är oroande för många som misstror organisering i grupper. *Hur* den kinesiska armén utnyttjas – ”till att tjäna folket” – är det som gör den fascinerande och unik.

2. ”Att tjäna folket”

Vi befinner oss i en skola för ”dövstumma” barn i Shenyang, huvudstaden i provinsen Liaonin i nordöstra Kina, den som västerlänningar en gång kallade Manchuriet. Skolan drivs av ett medicinskt propagandalag ur FBA, bestående av fem experter på akupunktur. Eleverna kommer hit ur stånd att höra eller tala, men de lider inte av medfödd dövhet. De har förlorat hörseln på grund av mässling, hjärnhinneinflammation, svåra febrar av skilda slag.

Skolans kärna fanns före kulturrevolutionen, får vi höra av Li Chun-shan, som står i spetsen för arméns arbetslag. Eleverna undervisades tidigare i teckenspråk. År 1966, när ordförande Mao tog emot miljoner upproriska rödgardister, skickade den här skolan också en grupp till Peking, där den viftade med den lilla röda boken med Mao-citat.

”När eleverna såg ordförande Mao grät de av glädje”, sade Li, ”men de kunde inte ropa med de övriga. Allt de kunde göra var att stampa med fötterna. När våra

befälhavare såg det uppmanade de oss att observera ordförande Maos direktiv: 'Kinesisk medicin är en stor skattkammare' och 'att tjäna folket'. Vi sjukvårdsarbetare hade redan experimenterat med akupunktur som botemedel för dövhet. Vi inledde mera intensiva experiment på oss själva, sköt nålarna längre än till den gamla 'förbjudna zonen', så djupt som vi stod ut med.

I november 1968 sändes vi för att ta hand om hälsovård och akupunkturutbildning vid den här skolan. Vi lärde personalen metoderna och fick dess stöd. Inom kort kunde många elever höra och tala. Det första de lär sig säga är 'Länge leve ordförande Mao!' På två år hade vi behandlat 582 elever, och över 98 procent har återfått hörseln. Omkring 80 procent läser upp korta citat och kan sjunga 'Östern är röd'. En väsentlig förändring har ägt rum. Man ser inte längre något teckenspråk. Nu hör man sång och högläsning."

Naivt? Man måste se barnens förtjusande ansikten och höra deras gälla röster, hur de anstränger sig. De är mellan nio och tjugo år, varmt klädda och vid god hälsa, deras blickar strålar, de ser på FBA-befälhavare Li som på en gud. Vi bevittnar deras dagliga akupunkturbehandlingar: nålar som sticks in bakom vältvättade öron. "Frukta varken svårigheter eller döden!" ropar en pojke, nära att brista i gråt. "Kom ihåg Den narraktige gamle mannen som tog bort bergen!" gastar en annan.

Vi besöker klassrum, där längre hunna elever deklamerar eller läser högt. Deras arbete här för dem upp på mellanskolenivå. Vi uppmuntrar deras bemödanden med applåder. De lyssnar på den främmande "farbrorn" och "tanten" med obeskrivligt rörande leenden av tillit och hopp. De tar våra händer i sina när vi går mellan bänkraderna. Så ordnar de, med hjälp av orkestern från en mellanskola i närheten, en föreställning med sånger och danser för oss. De följer oss ut till gatan, ler fortfarande och klappar händerna.

"Wo-men-ti Mei-kuo p'eng-yu, tsai-chien", ekar deras gälla farväl när vi lämnar dem. "Kom tillbaka, amerikanska vänner."

Sådana skolor finns nu i många kinesiska större och mindre städer. Jag bad en holländsk läkare och hans fru, ett par jag hade träffat i Peking, att uttala sin mening om dem. De hade båda i flera år arbetat vid en skola för döva i Amsterdam och där använt avancerade europeiska metoder. De skakade på huvudet. "Det är som Lourdes", sade de, "helbrägdagörelse genom tron."

Det må vara att akupunkturen ännu inte har förklarats av den anatomiska teorin, men den är mycket mera än Lourdes, något som ett ökande antal västerländska akupunkturister nu kan intyga.

I en folkkommunby i norra Hopei stannar jag för att fotografera en vacker bondgård av sten. När jag går in finner jag att huset är tomt, så när som på en söt ung kvinna med nålar i armarna och ansiktet och bredvid henne en uniformerad man. Hon är en barfotaläkare som får vidareutbildning i akupunktur av en av FBA:s medicinska arbetare. Utspridda på den breda *k'ang* (en sovplats av upphettade tegelstenar) ser jag stora högar av olika slags gräs, aromatiska örter, torkade rötter och andra ingredienser i den kinesiska farmakopén. Flickans arbetslag har samlat dem uppe på kullarna. På k'ang ligger också hennes förbandslåda med moderna mediciner, däribland p-piller. Också den här bilden återkommer i tusentals byar i Kina.

Vi tillbringar natten i en bondefamiljs hem i Sha Shih Yu, "Sandstensklyftans" brigad, inte långt nedanför Stora muren. Det är ett rent, välbyggt stenhus på tre rum i en by med liknande hem. Huset har breda, synliga bjälkar under ett tegeltak, och framför det ligger en prydlig trädgård med mycket grönsaker och en steninhägnad svinstia (två

djur). Modern som är änka har tre vuxna söner under trettio års ålder; de två hemmavarande är ogifta, så utan några som är beroende av dem ligger deras hushållsinkomster över genomsnittet. Deras rum inrymmer kistor fullproppade med sängutrustning och kläder, och de uppvisar också en klocka, en radio, stora termosflaskor, elektriska glödlampor, cyklar och ett stort porträtt av ordförande Mao.

Ingen son i armén? Änkan, en bastant kvinna med kolsvart hår som själv arbetar ute på åkrarna, såg besvärad ut och rodnade vid min fråga. Fastän hennes söner är friska och starka, har de inte den perfekta syn som krävs enligt arméns bestämmelser. Så lyser hon upp – de är medlemmar av milisen, naturligtvis. Hon visar ett foto av en son som nu är borta från hemmet. Han arbetar med armén, som frivillig, säger hon, på ett nytt damm- och kraftverksprojekt i landet – ”tjänar folket”.

Arbetslag ur armén används som stöttrupper och tar ledningen i krissituationer som översvämningar och hotande epidemier, för att reparera eller förlänga bevattningskanaler och för att undervisa skolbarn. Många är de soldathjältar som framhålles som föredömen när det gäller att göra goda gärningar. Bland dem är Lei Feng den mest välkände. Vad gjorde han med sin avlöning? Använde den för egen räkning? Nej, han sparade sina pengar för att kunna bispringa människor i nöd. Och hans fritid? Fiskade han? Nej, han sydde i knappar åt sina kamrater, han såg till de sjuka – han tjänade andra. ”Sången om Lei Feng” var populär bland rödgardisterna och en effektiv armépropaganda före och under hela kulturrevolutionen.

Vi tillbringar en morgon utanför Shenyang tillsammans med flera hundra män och kvinnor tillhörande milisen. De övar sig i målskjutning. I allmänhet under tjugofem år gamla kommer de från fabriker och skolor för att visa upp sin skicklighet i exercis och i konsten att handskas med granater, gevär, kulsprutor, granatkastare, pansarvärnskanoner, mot simulerade stillastående och rörliga mål, på avstånd upp till 300 meter. Det råder en stämning som på en fridag eller bland en idrottspublik: massor av applåder och leenden överallt.

Av tjänstgörande FBA-officerare får vi veta att milisen är indelad i: 1) den grundläggande ”milisen med vapen”, till tjugofem års ålder, vars medlemmar förvarar och underhåller sina vapen där de arbetar; och 2) ”vanlig milis”, med medlemmar från tjugofem till femtio års ålder och däröver, som omfattar reservister och specialförband. Alla lätta vapen är tillverkade i trakten.

Framför en övertygande imitation av ett byhörn ser vi ett fientligt anfall. Med hjälp av gerillaknep förintar byborna lätt inkräktarna. (Applåder.) Japaner, ryssar, amerikaner? Det är svårt att säga, men främmande djävlar är de förvisso. Därnäst marscherar en familj vid namn Hsü ut: farfar, sextio år gammal, hans fru, femtioåtta, en son, svärdotter och fyra barnbarn. De vuxna arbetar på en lokomotivfabrik. Med kulsprutepistoler och gevär demolerar de sina mål, på 100 meters håll. Men inte den allra yngste. Han är åtta år, klädd i en Liten Röd Soldats uniform. Han visar sig en smula på styva linan, han tar god tid på sig, ligger raklång och får in tre fullträffar med ett vanligt gevär.

”Hai mei-yu ch'iang kao”, säger en officer med ett brett grin. ”Han är inte lika lång som sitt gevär.”

”Ni tycks vänta vissa ovälkomna gäster”, sade jag. ”Från vilket håll?”

”Vi är redo att ta emot dem, varifrån de än kommer.”

Målen var opartiskt märkta: ”Ned med den amerikanska imperialismen!” ”Ned med den sovjetiska sociala imperialismen!” ”Ned med alla slags revisionister!”

3. Armén som byggmästare

Långt in i provinsen Shensi, i nordvästra Kina, ligger den trånga Nanniwandalen, cirka 200 km norr om Sian och 90 km sydost om Yenan, under tio år (1937-47) högkvarter för de kinesiska kommunistiska gerillastyrkorna, då kända som åttonde routearmén. En utmärkt makadamiserad väg förbinder nu Yenan med Nanniwan, som man för några år sedan bara kunde nå efter två dagars färd till fots. Vägen löper genom vilda raviner, kantade med snår av björk, tall, gran och tamarind, ur vilka vår bil då och då skrämde upp en fasan, gasell eller vildget.

”Bra jaktmark”, sade vår vägvisare och värd från Yenanavdelningen av Kinesisk-utländska vänskapsförbundet. ”Våra soldater som slog sig ner i Nanniwan hade inget annat kött än villebrådet när de först kom hit.”

Den odlade dal vi kom fram till var smal men åtskilliga kilometer lång, innesluten av branta skogbevuxna kullar. År 1941, när Yenans basområden var blockerade i söder och väster av nationalistiska trupper och väster- och norrut av japanerna, var Nanniwan ett försöksprojekt som svar på Maos uppmaning till självförsörjning och att ”fullt tillräckliga livsmedel och kläder” skulle produceras genom arméns egen försorg.

”Varje soldat eller civil som tycker om att äta men inte tycker om att arbeta kan inte anses vara en god soldat eller en god medborgare”, sade Mao. ”Det är helt enkelt fel att begära spannmål och pengar av massorna, som Kuomintang gör, utan att på allt sätt försöka hjälpa dem att öka produktionen.”

Arméns 359:e brigad, under befäl huvudsakligen av unga veteraner från Den långa marschen, bröt för att bana väg upp Nanniwans vildmarksdal. Varje soldat var utrustad med gevär, hacka, spade och alla hade tillräckligt mycket utsäde för att räcka en säsong. Som de amerikanska pionjärerna röjde de jord nog för att så en årsgröda. De grävde hålor och byggde skjul för att överleva den bistra vintern, rekryterade några jordlösa bönder att hjälpa dem, tillverkade hackor och plogar av trä, lärde sig att skriva på björknäver, fick en god första skörd, sådde på nytt, skördade tillräckligt för att kunna sälja ett överskott och skaffa sig några husdjur, byggde spinnmaskiner av trä, sydde sina egna yllekläder och utkämpade strider för att hålla en smuggeltrad med nationalistiskt territorium öppen. Efter två vintrars halvsvält blev Nanniwan ett självförsörjande skogssamhälle.

Berättelsen härom förmedlades till oss av en man som själv upplevde det: Chu Shao-ch'ing, en mager, väderbiten hjälte från Den långa marschen som nu hade kommit tillbaka till den dal han hade hjälpt till att röja. Chu hade lämnat Nanniwan 1944, för att utkämpa en lång rad bataljer. Nu, vid femtiotre års ålder, var han chef för 40: de regementet av FBA:s ingenjörskår, och Nanniwan var ett staten tillhörigt jordbruk – ”ägt av hela folket”. I möteslokalen, en i en klunga av kraftiga, enkla envånings tegelbyggnader med tegeltak, förklarade han kort områdets utveckling.

Under den period (1949-52) då jorden fördelades, den efterrevolutionära konsolideringens tid när man rensade ut kontrarevolutionärer, blev Nanniwan ett jordbruk för ”förbättringgenom-arbete”. Kina erkänner inte kategorin ”politiska fångar” – här kända endast som ”kontrarevolutionärer” – men i praktiken bestraffas grova brott som begåtts med politisk motivering hårdare än icke politiska brott. Som fängelsejordbruk stod Nanniwan under allmän uppsikt av Lo Jui-ch'ing, länge chef för de inre säkerhetsstyrkorna och en av de första männen i toppen som föll under kulturrevolutionens utrensningar.

Förbättring-genom-arbete-jordbruket upplöstes tydligen 1965 och blev ett statligt företag, där många förutvarande fångar stannade kvar som bofasta bondefamiljer. Chu

sade att en del ungdomar också rekryterades från trakten. Så, under perioden 1966-68, ”blev Liu Shao-ch'is inflytande här mycket skadligt. Många av ungdomarna rymde för att ansluta sig till Röda gardena på långa färder.”

”Kunde Liu Shao-ch'i utöva inflytande så långt borta ...”, avbröt jag.

I stället för det jag trodde skulle bli en förklaring presenterades jag för en gammal krigare som satt bredvid befälhavaren. Han var vice ordförande i en av gårdsbrigadernas revolutionära kommittéer. Han hette Wang Ming-teh och var en man med genomträngande blick under buskiga ögonbryn i ett väderbitet ansikte. Han såg ut att vara hundra år, men jag märkte senare att han snodde fram över åkrarna pigg som en yngling. Han var sextiosex år, berättade han. Det visade sig att Wang och Chu hade anmält sig till samma regemente i den gamla Röda armén i Hunan 1933, samma dag och i samma grupp, och att de hade varit tillsammans praktiskt taget alltsedan dess.

Wang hade deltagit i hundra strider, och i sitt en smula osammanhängande tal verkade han beredd att skildra varenda en, och han blev speciellt vältalig när han ”erinrade sig bitterheten i det förflutna” rörande Nanniwan. Han påminde mig om kaliforniern i John Steinbecks berättelse ”Folkets ledare”, som hade fört en vagnkolonn över Klippiga bergen och som aldrig kunde hejdas när det ämnet väl kom på tal.

Tiden gick under Wangs ändlösa, fascinerande hågkomster. En redogörelse för hur man med hjälp av gräsväxter lyckades åstadkomma en ”vacker färg” på det hemvävda ylletyget under pionjärdagarna tog en eller ett par timmar att framföra och någonstans på vägen gick min fråga om Liu Shao-ch'i förlorad, så att jag aldrig fick veta hur han hade påverkat situationen på denna avlägsna ort.

Efter de ”svåra åren” 1966-67 hade armén övertagit jordbruket och nu, 1970, hade produktionen förbättrats mycket. Det sattes upp mål som snart skulle föra Nanniwan jämsides

med de höga avkastningarna på de flesta statliga jordbruken, i allmänhet långt över det kommun-kollektiva genomsnittet.

Enligt befälhavare Chu hade Nanniwan nu odlat upp sammanlagt 18 000 hektar med sädesfält, fruktträd och skog. Omkring 30 000 personer stod under hans befäl, med en blandad arbetsstyrka bestående av bondefamiljer som hade bott här länge (bland dem några förutvarande jordägare och fångar), partikadrer, studenter och tidigare röd-gardister, understödda av ett regemente som utgjordes av soldater-arbetare-bönder.

Hela jordbruksproduktionen här tillhörde staten. Verksamheten baserades på ett lönesystem, som i andra statliga företag. Tak över huvudet fick man gratis, och den genomsnittliga lönen var 40 yuan i månaden, vilket är något lägre än den genomsnittliga fabrikslönen för delvis yrkesutbildad arbetskraft men högre än den kontantlön en medlem av en jordbrukskommun får. I Nanniwan måste arbetaren dock betala för sin egen mat, och kostnaden uppgick i medeltal till 12 yuan per månad. Bofasta bondefamiljer som ägde sina egna hus, kök och privata jordlotter betalades mindre i kontanter, på grundval av en arbetspoängberäkning.

Den intressantaste delen av Nanniwan var dess 7 maj-kaderskola för omskolning av högre partifunktionärer. Jag skall beskriva den sedan jag först pekat på några andra arméaktiviteter av ett slag som inte utgör någon vardaglig syn.

Många statsägda jordbruk, kanske alla längs gränsen, har sedan länge stått under någon form av arméövervakning, men den ökade kraftigt under kulturrevolutionen. En statlig gård jag besökt tidigare, i Kiamusze (Chiamasu) inte långt från Sibirien, var mekaniserad till go procent och i själva verket en fabrik som drevs på ren

kontantlönebasis. I jordbrukskommunerna är mekaniseringen mindre än 15 procent, och äganderätten och redovisningen åvilar byborna i teorin, och i betydande utsträckning också i praktiken. Den senaste tillgängliga officiella siffran rörande de statliga jordbrukens areal var 10 miljoner acres (drygt 4 miljoner hektar), eller cirka 4 procent av all odlad jord. I dag kan den siffran vara en halv gång till så stor.

Statliga jordbruk under överinseende av FBA och dess partiledning fanns i varje provins och vid varje gräns. Överallt där 7 maj-skolor röjde ny mark blev den också ”ägd av hela folket”. Längs havskusten och vid vattenleden inne i landet var arméns ingenjörskår i färd med att odla upp ny mark som skulle komma de statliga jordbruken till gagn.

Från Turkestan till den iskalla sibiriska gränsen byggde och koloniserade armén nya samhällen, inlemmade i försvarssystemet. En av svårigheterna att dra bort kinesiska och ryska väpnade styrkor längs deras 8 000 km långa gräns påstods vara att i många områden den kinesiska sidan var tättbefolkad, medan långa sträckor av den rysk-sibiriska och mongoliska gränsen var glest befolkad, utom med trupper. Att hålla en miljon man gränstrupper försörjda, utan mycket bistånd av den lokala produktionen, var för ryssarna betydligt dyrbarare än för de mer eller mindre självförsörjande kinesiska styrkorna, som var inlemmade i de statliga jordbruken. Om de väpnade styrkorna på båda sidor drog sig tillbaka 10 km på vissa platser, skulle det betyda att det var alldeles tomt på den ryska sidan men mängder av nybyggare (eller milismän?) på den kinesiska. Den tanken bekymrade de sovjetiska myndigheterna.

Vilka tillhandahöll nybyggarna, arbetskraften, bortsett från truppstyrkorna själva? Partikadrer utgjorde en ringa procent. Enligt det nya utbildningssystemet tillbringade de som gått ut mellanskolan tre år i kroppsarbete innan de gick vidare till högre utbildning, om de utvaldes härtill av sina grupper och kompanier. Deras skolor bestämde, inom planer som gjorts upp av regionala revolutionskommittéer, hur många studerande som skulle tilldelas universiteten, de väpnade styrkorna, fabrikerna, jordbruken eller gränserna. Sådana ungdomar var lärlingar och försågs bara med mat, kläder och några få yuan som ”fickpengar”. Arméns ingenjörskår utbildade hundratusentals ingen utlänning visste hur många – och förenade dem med yrkesutbildad och icke yrkesutbildad arbetskraft som hämtades från städerna. Många slog sig ner för gott på den plats där de utförde sitt byggnadsarbete.

Armén gav sig i kast med stora skogsodlings- och bostadsprojekt och byggde strategiska fördämningar, kraftverk, broar, tunnlar och vägar. Den spelade en betydande roll i föroreningskontrollen. Under kulturrevolutionen fullbordade FBA:s ingenjörskår den besvärliga järnvägen Chengtu-Kunming, som nu förbinder Vietnam med Turkestan. I Peking byggde man den nya tunnelbanan. I hela Kina hade den uppsikt över kommunikationsnätet. Det omfattande skyddsrumssystemet mot luftangrepp konstruerades under arméns ledning. Sjöofficerare förde befäl över skeppsvarven i Shanghai när jag gästade nya oceanångare som sjösattes där. I landsbygdskommunerna var armén representerad av milisen ner till brigad- och produktionslagsnivå. Och FBA drev givetvis alla militära och kärnkraftsindustrier.

I det organiserade kulturlivet spelade arméofficerare framträdande roller i handhavandet av revolutionskommittéer. I dessa ”tre-grupps-allianser” (”pålitliga partikadrer”, ”delegater från massorganisationer” och ”ansvariga militära representanter”) utgjorde de ”ansvariga” alltid en minoritet, och så gott som alltid fann jag att de fungerade som ordförande. Inte bara universitet och sjukhus indoktrinerades ideologiskt av FBA:s allmänna politiska avdelning. Så var också förhållandet med

revolutionskommittén vid ett balettsällskap vi besökte bakom kulisserna i Sian, liksom vid ett annat i Shanghai.

Ett ställe där jag inte såg en uniformerad man i föreståndarens stol var 7 maj-skolan i Nanniwan.

4. Alice i Nanniwan

Att skriva om 7 maj-skolor när man inte längre är i Kina kommer en att tycka, att allt måste ha skett bakom spegeln. Där på platsen verkade det rimligt och till och med bra, men att förklara det för utomstående? Man erinrar sig Vita drottningens råd till Alice: ”Nig medan du funderar på vad du ska säga. Det spar tid.” Bättre ändå: ”Börja från början och fortsätt tills du kommer till slutet. Och sluta då.”

I ett avseende verkar det för bra för att vara sant: 7 majskolor är förbättringsanstalter för dem som vill förbättras. Under Nanniwans gamla tid med jordbruk för omskolning-genomkroppsarbete kom de intagna dit ofrivilligt: genstäviga jordägare, kontrarevolutionärer och vanliga förbrytare som avtjänade sina straff medan de studerade socialismens texter för att omvandlas till goda medborgare i en outvecklad proletär stat. Vid Nanniwans 7 maj-kaderskola, typisk för många, fanns det partifunktionärer som hade förbundit sig, eller av sina grupper ålagts, att på nytt lära sig meningen med det hela – den socialistiska meningen. De hade blivit ”skilda från produktionen och verkligheten”, och nu strävade de att ”förena sig med massorna” och att ”lära av bönderna och arbetarna”.

I Kina, som överallt annars, är allt som sker logiskt och förklarligt, om vi kan se det i samband med de historiska problem som betingar det politiska sättet att lösa dem. ”Frihet är erkännandet av nödvändigheten”, säger Mao och upprepar Marx ord. I så fall utgör 7 maj-skolorna inget undantag.

De började för att förverkliga ett direktiv utfärdat av ordförande Mao den 7 maj 1968: ”Att stiga ner för att utföra kroppsarbete ger väldiga mängder kadrer ett utmärkt tillfälle att på nytt studera – och det bör göras av alla kadrer med undantag för dem som är gamla, svaga, sjuka eller van-föra.” Tidigare samma år började de revolutionskommittéer, som bildats såsom maktens organ under kulturrevolutionen och som anfördes av armén-inom-partiet, att främja utvandringar av ”väldiga mängder kadrer” till landsbygden för att ”utföra kroppsarbete”. En del av dem var förvaltningschefer vid stora institutioner – universitet, fabriker, direktionsmedlemmar på landet och i städerna – och några var lärare i partiskolorna eller helt enkelt organisationspampar.

Varför en universitetsrektor, till exempel?

Det sades att landets hela intellektuella liv hade glidit tillbaka in i ett gammalt mönster som dominerades av Mencius – ”mästaren Mengs” – traditionella maxim: ”Den som använder sitt förstånd härskar; den som arbetar med sina händer är behärskad.” (Man kan inte göra en sidenbörs av en suggas öra.) Borgerligt utbildade rektorer vid läroverk och universitet gallrade ut de av bönder eller arbetare födda eleverna de som hade ett sämre utgångsläge – genom allt hårdare prov. I stället för att bli kortare och mera praktiskt anknutna till massornas behov utvidgades kurserna till sex och åtta eller flera år vid många av universitetens specialavdelningar.

En amerikansk forskare, John Gardner, skrev i sitt bidrag, ”Utbildad ungdom och olikheter mellan stad och landsbygd”, till ett omsorgsfullt underbyggt symposium om Kina, 1971: ”Ändå var de sociala följderna härav knappast uppmuntrande för någon som önskade bygga upp en radikalt ny samhällsordning, för som Mao såg saken

bidrog universiteten till den sociala skiktningen och utbildade en elit som drevs av självisk ärelystnad.

En av de viktigare följderna av det förnyade betonandet av yrkesandan var en minskning av antalet universitetsstuderande från arbetar- och bondefamiljer, och en motsvarande ökning av dem från högre kadrer och de 'exploaterande klasserna' . . . Sålunda minskade vid Pekings universitet antalet studenter från arbetar- och bondefamiljer från närmare 67 procent 1958 till endast 38 procent 1962, medan antalet studerande med bakgrund i den 'exploaterande klassen' mer än fördubblades. Många av universitetets professorer hyste förakt för de proletära studenterna; de liknade dem vid 'enkla tekoppar som inte låter sig dekoreras prydligt' och kände sig förbittrade över att sådana studenter hade fått tillträde till universitetet med hjälp av (politiska) 'beskyddare'. Av 237 studerande som antogs vid den naturvetenskapliga fakultetens åtta avdelningar avlade bara 45 examen tillsammans med sina ursprungliga kamrater, medan de övriga hade relegerats eller hejdats i sina studier ...

Vid Pekings tekniska högskola var det över 800 av de 919 kadrer och militärer som sänts dit såsom studerande som gallrades ut, och vid Tsinghua 200. Av 108 studenter som förvisades från Pekings handelshögskola härstammade cirka 94 procent från arbetarklassen ... Han Suyin, en välinformerad och gärna sedd gäst i Kina, har skrivit (1967): 'Undersökningar vid universiteten och läroverk i städerna gav en chock. Efter sjutton års socialistiskt Kina kom fortfarande över 40 procent av de studerande från borgerliga, jordägande och kapitalist-familjer, trots att dessa utgjorde endast 5 procent av befolkningen.' ” (John Wilson Lewis, utg.: *The City in Communist China*, Palo Alto, Kalifornien, 1971, ss. 266-67.)

Revolutionen inom utbildningsväsendet är i sig ett synnerligen väsentligt ämne, och en liten glimt av dess vikt och betydelse är här oundgänglig för att förklara 7 maj-skolorna. Nanniwans skolstyrelse omfattade några lärare och utgjordes huvudsakligen av mogna partichefer, som också bar ansvar för utbildningen på ett eller annat sätt.

Liu Yu-sheng presenterade sig som vice ordförande i styrelseutskottet. Han var lång, rakryggad, i trettioårsåldern, solbränd och muskulös. I övrigt var han en typ lätt igenkännlig såsom ”intellektuell” – vilket för många år sedan ofta endast innebar läs- och skrivkunnig men som nu antyder åtminstone mellanskolebakgrund. Liu hade vistats vid skolan alltifrån dess start den 4 oktober två år tidigare. Den hade börjat med 467 personer som hämtats dit från elva organisationer i området kring Sian, huvudstaden i provinsen Shensi.

De kallade sig inte studerande; de var ”7 maj-kämpar”, förklarade herr Liu.

”Vår främsta uppgift är att utbilda äldre ledare inom staden Sians och angränsande härads område. Våra fundamentala principer är: att handla i enlighet med Mao Tse-tungs tänkande, att omstöpa vår syn på världen, att låta kadrerna lära sig av arbetarna och bönderna och att förenas med dem på ett grundläggande sätt, att bedriva massproduktion medan vi studerar och att utföra kroppsarbete medan vi kritiserar den borgerliga åskådningen.

De gamla partiskolorna var skilda från kroppsarbetet, från massorna, från produktionen och verkligheten. Vår skola är också olik de gamla statliga jordbruken, som uteslutande ägnade sig åt produktion. Nu efter två års härdning har vi skaffat fram 414 revolutionära kadrer. Några av dem har återvänt till. staden, men många har slagit sig ner på landsbygden. Några frågor?”

Vem var herr Liu? Han hade själv utexaminerats från skolan och stannat kvar som politisk ledare. Vad gjorde han dessförinnan? ”Ledare för ungdomsarbete i staden” –

något som sannolikt betydde sekreterarskap i kommunistiska ungdomsförbundet. Bredvid honom satt en ganska vacker ung kvinna, Hsü Chiu-feng, som hade varit partiordförande i östra avdelningen Tung Fang Hung (Östern är röd) av kommunen i Sian. Nu var hon medlem av skolans ”första kompani av risodlare”. Hon tycktes också föreståköket, varifrån det nu (med hjälp av ett halvt dussin personer vid bordet) strömmade en rad fat fyllda med färskt fläsk, majskolvar, bakad sötpotatis, saft, mjölk, äggröra, äpplen och ett dussintal andra utsökta produkter från skolans jordbruk.

De hade 920 mu (en mu är 370 m^2) jord, 53 kor, över 300 svin och en massa ankor och kycklingar. Åttahundra *mu* var planterade med ris och annan säd; avkastning 170 000 *catties* (cirka 100 ton) förra året. Fyrtio mu bar grönsaker och fruktträd, 50 potatis, 30 hampa. Det fanns nu 216 arbetsföra ”7 maj-kämpar”, omkring en fjärdedel av dem kvinnor, genomsnittlig ålder trettio till fyrtio år, samt ett fåtal äldre människor, upp till sextioett års ålder. Bland dem sju läkare. Gården verkade nu i det närmaste självförsörjande i fråga om livsmedel, bostäder och bränsle – de hade byggt en liten damm och ett litet kraftverk – men levnadsstandarden var primitiv. ”Kämparna” hade röjt en del ny jord och de byggde hus (och tillverkade möbler) av handbilade timmerstockar, uträttade alla sysslor – med råd av bönder som lånades från det statliga jordbruket – och studerade och diskuterade politik på fritiden under ledning av folk från armén. Inom ett halvt eller ett helt år skulle de kanske uppnå ”Mao-aktivism”. Vad var en aktivist? En person som av sin grupp förklarades vara inte bara en duktio elev, utan också en som ”tillämpade Mao Tse-tungs tänkande på ett levande sätt”.

Jag erfor att alla medlemmar medan de vistades vid skolan kvarstod i det löneläge de befann sig i enligt sin rang i kadersystemet, medan deras familjer på hemorten försörjde sig som tidigare.

Trettio personer satt i styrelseutskottet, och cheferna för olika avdelningar underkastade sig intervjuer medan vi förtärde deras blygsamma festmåltid. Och hur underbart var det inte att äta färsk, enkel mat, fjärran från hotellens finsmakarmatsedlar, tillsammans med de omskolade omskolningsobjekt som hade producerat den!

Där satt till exempel T'an Chung, fyrtioåtta år gammal, i sin malvafärgade jacka och log ett avspänt leende som blottade friska, vita tänder. Tidigare äldre kadermedlem av Sians revolutionskommitté hade han nu uppsikt över skolans svinstior och hade just utsetts till aktivist ”av kämparna i vårt kompani”. Han citerade Mao om att ”dra ut på landsbygden” och sade att han hade ”tagit tillfället i akt”.

”I själva verket anser jag mig inte vara särskilt duktig när det gäller Mao. Jag hade en ledande befattning men tog avstånd från verkligheten, och därför beslöt jag att komma hit. De satte mig i arbete i svinstian med att mocka och lära mig att föda upp grisar. Jag studerade ordförande Mao – frukta varken svårigheter eller döden – och gick samman med bönderna, som var mina skickliga lärare. Det är ett mycket intressant arbete. Gradvis kommer jag närmare massorna och stöper om min syn på världen.” Den sista frasen betydde ”bekämpar mig själv” och får en proletär åskådning.

Tag Li Wan-chun, i femtioårsåldern, tidigare i Sians partikommittés sekretariat. Han hade en lång revolutionär historia som sträckte sig tillbaka till dagarna i Yenan, men förstörd av stadens ”sockrade kulor” förlorade han kontakten med landsbygden. Nu ”odlade han majs och ris”, studerade Mao Tse-tungs tänkande och annan marxistisk litteratur – men han hade fortfarande ”en lång väg att gå”.

Liu Wen-yuan, cirka fyrtio år, hade gått med i partiet 1950, tagit examen vid universitetet 1960 och nått så långt som till att bli rektor vid Sians tjugofjärde mellanskola. Han hade egentligen aldrig vetat hur hårt bönder arbetar. Hur kunde han

undervisa? Nu var han en wu-ch'i chan-shih – en 7 majkämpe – som ”utförde kroppsarbete på sädesfälten”. Han befann sig alltjämt (för att göra sig kvitt en dålig klassmiljö) i ”kampens” och ”självkritikens” stadium, med förhoppningar om sin ”förvandling” till en kamrat med en ”ny världsåskådning”.

Bredvid honom satt Wang Yi-p'ing, trettioåtta år, förutvarande sekreterare i Sians kommunistiska ungdomsförbund som nu höll på att omskolas. Han var student i Yenan 1948 men hade råkat in på farliga vägar i staden, förledd av lättsinniga partiprivilegier under revisionisterna. Han hade glömt umbärandena. Han hade blivit en byråkrat, och ”byråkraterna och arbetarna och de medelfattiga bönderna är intensivt antagonistiska klasser”, sade Mao. Byråkraterna höll på att bli ”kapitalistiska vampyrer för arbetarna. Hur kan de ha tillräcklig förståelse?” Nu under sitt andra år vid skolan var Wang ännu inte aktivist, men redan ”ledare för skolans risodlande kompani nr i”. Det var en förkovran.

”Till en början”, sade föreståndaren Liu, ”hade vi en hel del 'irrande hit och dit', 'utstod prövningar'. Varför inrätta en skogsskola 800 li (385 km) från Sian? Några elever var 'rädda för strapatser'. För att härda dem gjorde vi det till en tradition att varje nykomlig skulle marschera de 180 li härifrån till Yenan och tillbaka. Vi inbjöd veteraner från den 359:de brigaden att komma och föreläsa om 'bitterhet i det förflutna' här. Så småningom har vi utvecklat djupgående proletära känslor för ordförande Mao och inser nu det kloka i att förlägga en skola till Nanniwan.

Här har vi återupplevt revolutionstidens förhållanden. Allt var mycket primitivt till en början: förfallna jordhålor och några få hus, förvuxna eller orensade åkrar, få redskap. Borde vi ha bett om hjälp från Sian? Majoriteten sade nej. Vi följde brigadens exempel och litade på vår egen kraft. Fällde träd och tillverkade sängar och andra möbler, byggde hus, gjorde verktyg och korgar, lärde oss att göra tegelpannor.

Vi byggde vår egen generator – vi fick faktiskt ett lån till det. Förra våren hade vi en översvämning som täckte dammavloppet med ett decimetertjockt slamlager och ödelade våra risfält. 'Den narraktige gamle mannen som tog bort bergen' kom till vår undsättning. I hans anda rensade vi dammavloppet, bar 500 kubikmeter jord för hand och iståndsatte våra risfält tids nog att plantera på nytt och bärga en god skörd. Självförtroendet förändrade vår inre syn. 'Med två händer kan man göra vad som helst' blev vårt slagord.”

Så fortgick det. Vi ägnade eftermiddagen åt en tur ute på fälten, träffade flera ”kämpar” och deras bondekamrater, tog de välskötta åkrarna och de bastanta nya byggnaderna i betraktande och slutade med en ingående inspektion av svingårdarna, skickligt byggda i grottor i bergssidorna. Här var intellektuella människor till synes belåtna med att utföra enkla arbeten nästan lika bra som bönderna. Just då var jag imponerad av deras beundransvärda anda och till och med avundsjuk på de fördelar deras kraftiga gruppterapi förde med sig. Först nu, när jag begrundar mina anteckningar i en borgerlig omgivning, kommer jag ihåg Vita drottningen. ”*Det* kan jag aldrig tro!”, sade Alice. ”Kan du inte?” sade drottningen medlidsamt. ”Du har nog inte mycken övning. När jag var i din ålder gjorde jag det alltid en halvtimme om dagen. Kors, ibland har jag trott upp till sex orimliga saker före frukost.”

Miljoner människor har gått i 7 maj-skolor. Det påstås att alla partimedlemmar i framtiden skall göra det. Min tolk, Yao Wei, hade tillbringat ett år i arbete på en sådan kommunskola. Hans hustru, specialist på ryska språket, gick fortfarande i en. Min gamle vän diplomaten Huang Hua, nu Kinas ständige representant i FN, hade undergått en sådan ”härdning” 1969, och det hade också hans hustru, likaså parti-

ledare. När de hemkallades från sina poster utomlands arbetade alla kinesiska diplomater i kommunskolor eller deras motsvarigheter.

Konstnärer också? ”Låt oss driva ut operasångare, poeter, skådespelsförfattare och skriftställare ur städerna”, påstods Mao ha sagt, ”och köra ut dem alla på landsbygden. Sänd dem bort till byarna och fabrikerna i grupper och vid olika tidpunkter. Låt dem inte stanna kvar i ekonomibyggnaderna hela tiden; de kan inte skriva något där.” Och de reste också, många höll fortfarande på att ”härdas” där när jag letade efter dem i städerna.

Är alla dessa människor på allvar ”omskolade”? Säkerligen inte alla. Betydligt färre skulle bli omvända, om de helt enkelt ”skickades ut” av tvingande omständigheter. Systemet arbetar mycket mera raffinerat än så, som det förklarades för mig av en gammal vän. Han hade själv avverkat sin period i solskenet.

”Det är så här. I allt arbete man normalt utför tillhör man en grupp, en del av ett kompani. Två timmar om dagen, två eller tre gånger i veckan, har man studiesammanträden, och en gång i veckan eller så träffar man samman med andra grupper. Man sitter inte bara och lär sig Mao utantill. Man tar ett stycke ur hans verk som ämne, läser det högt och diskuterar sedan vad det innebär i den praktiska tillämpningen. På grundval av det förekommer kritik och självkritik av hur långt från verkligheten man befinner sig i sitt dagliga arbete. Ibland blir diskussionen mycket het, det egna jaget blir så tomt, själen blottas så fullständigt, att man känner behovet av ett reningens bad. Det är då man anmäler sig till att 'stiga ner' ut på landsbygden.”

Som att bli religiös? Kräla i stoftet?

”Men om den känslan aldrig drabbar vissa personer?”

”Ja, det gör den kanske inte, men efter en tid har alla rest utom du själv, du börjar få vinkar, du börjar märka att man har ögonen på dig, det är din tur – och du vet att de försöker hjälpa dig. I en del fall kanske hela skaran eller gruppen ber om tillstånd att resa ut tillsammans. Det är bra för alla att komma bort från rutinen – lära känna vad kroppsarbete är. Ja, vi kommer alla tillbaka förändrade till det bättre av erfarenheterna.”

Om man är ung är det lättare, och det kan vara roligt. Om man är äldre och yrkesman kan det te sig som ett fruktansvärt slöseri med den lilla tid som är kvar. Om man inte är van vid manuellt slit kan det vara mycket hårt, särskilt om patrullens ledning är ”elak”. Jag lärde känna människor som i månader hade stått nedlutade och legat på knä i risfälten, släpat på tunga bördor, utfört uppgifter som översteg deras fysiska förmåga, och de led svårt. Oftare är det ett själsligt lidande för intellektuella – och bland alla intellektuella i världen har inga traditionellt varit mera högmodiga i sitt förakt för arbete med händerna än kineserna – som i själ och hjärta finner det omöjligt att vara likställd med en bonde eller soldat som knappast kan läsa och skriva.

Att förena handens arbete med hjärnans var något så hittills okänt för de flesta kinesiska intellektuella, att uppgiften om att bruket förekom till och med i amerikanskt borgerligt samhällsliv – fastän nu för tiden mindre ofta – var en av dessa ”orimliga saker” man inte kunde tro. Före tjugotre års ålder hade jag arbetat som springpojke på ett tryckeri, kypare, jordbruksarbetare och haft andra ströjobb under ferierna eller efter skoltidens slut, och jag hade senare känt mig stolt över arbetet som sjöman. På det sättet lärde jag mig att respektera möda och förakta lättja. Men arbete av det slaget skulle inte locka mig nu, och jag inser att arbete för att tjäna pengar eller skaffa sig erfarenhet inte är detsamma som att utföra det av politiska skäl; och förvisso hade jag inte eftersträvat att ”likställa mig” med bönder eller arbetare. I så

hög grad saknades den andliga tillfredsställelsen – som den på ett så skriande sätt nu gör i inställningen till kroppsarbetet i alla kapitalistiska samhällen.

Innan vi lämnar det här ämnet bör det påpekas att allvarliga fall av ”revisionism”, upp till och innefattande dem som betecknades som kontrarevolutionärer i Kina, rönte en avsevärt hårdare behandling än att frivilligt erbjuda sig att bli ”7 majkämpar”. Enligt Röda gardenas påståenden var vissa av Kuomintangs spioner och professionella sabotörer inte avslöjade. Fastän Mao Tse-tung om och om igen betonade att inte ens ”folkets fiender” någonsin fick pryglas eller misshandlas, hörsammades hans ord inte i tusentals fall. Det var många som efter uppdiktade anklagelser arresterades av Röda gardets övervakningsnämnder i början av kulturrevolutionen. När offret väl hade anhållits måste hela hans politiska och familjebakgrund undersökas. Allt efter som maktägande kommittéer uppstod och föll kunde folk som arresterats av en grupp befrias av en annan, bara för att sedan hämnas genom att anklaga sina anklagare. Vid den tid då armén ingrep och sopade undan fraktionerna måste otaliga fall undersökas på nytt. Under alla dessa övergångsperioder fanns det alltid sådana som hade missbrukat sin tillfälliga makt till att prygla eller driva sina utvalda offer till ”självmord” – ibland betydande och nyttiga revolutionärer, som på sin höjd gjorde ”några misstag” i sin iver att följa ”självuppfostrans” regler.

Det var två saker rörande Den stora proletära kulturrevolutionen som Mao Tse-tung i högsta grad ogillade, sade han till mig. Den ena var lögnerna. Medan någon sade att kampen skulle genomföras med hjälp av förnuftet, inte med tvång eller våld, gav han i själva verket den andre mannen en spark under bordet och drog sedan tillbaka benet. När den andre frågade: ”Varför sparkade du mig?” svarade han: ”Jag sparkade dig inte. Min fot är ju här, ser du inte det?” Det var lögn. Senare hade sådana handlingar utvecklats till krig. Först användes spjut, sedan gevär, så granatkastare. Jaha, om man ville ha det så, skulle Mao inte protestera, sade han. (Öppen krigföring var bättre än bedrägeri med ord.) Därför, vid den tid utlänningar hade sagt att Kina befann sig i ett stort kaos ljög de inte. Det var sant. Strider *pågick* faktiskt.

Det andra som ordföranden var mest bedrövad över var behandlingen av fångar. (Arresterade personer.) Så hade man inte betett sig inom Röda armén eller Folkets befrielsearmé under tidigare krig. Man behandlade fångarna väl. Fångar blev inte slagna eller plågade, och de kroppsvisiterades inte. De sköts inte. De fick till och med pengar till att betala hemresan. Inte ens officerare med så hög rang som generaler sköts. De hade ju ändå avväpnats. Human behandling var en sedan länge hävdvunnen regel bland dem, sade Mao. En följd härav var att många av fiendens soldater påverkades, gick över till deras sida och stred tillsammans med dem inom en vecka efter tillfångatagandet

”Det jag berättar för dig tre gånger är sant”, för att än en gång återgå till Lewis Carroll. Men ingen visste bättre än ordförande Mao att, fastän han kanske upprepade det tretusen gånger, det alltid skulle finnas döva människor bland dem som gjorde anspråk på makt i hans namn. Och vem var det, när allt kom omkring, som sade att ”en revolution är inte någon tebjudning ...”?

5. Armén och folket

Män i uniform är allestädes närvarande i Kina, men de flesta av dem går obeväpnade ute bland folket, deras offentliga uppträdande är exemplariskt och varje besökare kan snabbt se att de väpnade styrkorna är populära. Folkskolorna är fulla av små röda soldater. Så gott som varje familj jag träffade eftersträvade att ha åtminstone en son eller dotter som kunde motsvara de höga inträdeskraven i FBA. Statens författning upptar tjänst i de väpnade styrkorna som en av medborgarens ”rättigheter och

skyldigheter”. Bland soldater som jag frågade ut i kaserner och på andra håll stötte jag aldrig på en enda som kunde tänka sig att bli ”samvetsöm vapenvägrare” – när den termen väl hade förklarats för honom – eller föreställa sig själv indragen i ett krig, där hans land kunde ha ”fel”.

Det är en synnerligen disciplinerad, demokratisk armé av arbetare och bönder, som nu har nått höjdpunkten av sin prestige, och den kan glädja sig åt en stor ledarskapsroll inom de många förvaltningsgrenar jag har antytt. Den är utan tvivel mindre betungande för folket än de flesta arméer. Den övervakar sig själv. Den odlar mycket av de livsmedel den konsumerar, har ingen ”svans” som följer efter den och är alltid beredd att rycka in i krissituationer på åkrar eller i fabriker.

Efter år 1959 hade FBA i det närmaste återvunnit ”arbetsstilen” från tiden i Yenan. Rangbeteckningar – epåletter, skräddarsydda uniformer, hjälmar, medaljer – och andra yttre tecken på en officerskast, kopierade efter den ryska armén, försvann i början av sextiotalet. Kritik officerare och manskap emellan samt officerares periodiska tjänstgöring som meniga återinfördes. Alla officerare i vapentjänst avancerade ur de djupa leden. Skillnaderna beträffande lön och levnadsstandard mellan officerare och manskap hade minskats, trots att de alltjämt var långt ifrån så ”likställda” som i Yenanarméerna.

Utbildningen fäster stort avseende vid politiken, och politik betyder relationerna till folket. Bland de regler som skall läras utantill (och sjungas) återfinns ”Åtta punkter att iaktta”, fortfarande i stort sett de samma som i den ursprungliga Röda armén: Tala hövligt, betala skäligt för vad ni köper, återlämna allt ni lånar av folket, betala för alla eventuella skador, slå inte människor och svär inte åt dem, skada inte växande gröda, ta er inga friheter med kvinnorna, behandla inte fångar illa. Därtill kommer de ”Tre disciplinära grundreglerna”: Lyd order i allt vad ni gör, ta inte ens en enda synål eller ett stycke tråd från massorna, överlämna allt byte.

Det finns också något som kallas ”tre-åtta arbetsstilen”, på kinesiska uttryckt i tre fraser plus åtta skrifttecken. De tre fraserna är: en fast och korrekt politisk inriktning, ett enkelt, av hårt arbete fyllt uppträdande, smidighet i strategi och taktik. De åtta tecknen kräver enighet, vaksamhet, allvar och livaktighet. Enskilda eller kompanier får förtjänstdiplom för att de varit de ”fyra goda”, vilket betyder de som utmärkt sig i ”tre-åtta arbetsstilen”, i politiskt och ideologiskt arbete, militär utbildning och i sitt vardagsuppträdande.

Var och en med ett ”fyra-goda”-diplom i familjen ramar stolt in det för att briljera med det bredvid ett porträtt av Mao.

På det hela taget är den militära utbildningens teori att den måste vara underordnad ideologiskt överlägsna egenskaper, i överensstämmelse med Maos uttalande: ”Politiken för befälet.”

Rättesnöret är de ”Fyra första”: när det gäller människan och vapnet, ge människan företrädet; i fråga om politiskt arbete och annat arbete, ge företräde åt det politiska arbetet; med avseende på ideologiska och rutinuppgifter i det politiska arbetet, ge företräde åt det ideologiska arbetet; och i det ideologiska arbetet, när det rör sig om tankar i böcker och levande tankar som just nu uppfyller människorna, ge företräde åt de senare.

Dessa grundläggande principer återspeglar Maos tro att ”människan är viktigare än vapen”, och att överlägsenhet i vapen eller numerär betyder föga, om inte den moraliskt-politiska faktorn kommer i första hand. Sådana föreställningar speglar i sin tur Maos tidiga anammande av Sun Tzus läror (ca 350-450 f Kr), det forntida Kinas

mästerliga strateg, vars bok Krigskonsten är fylld av en visdom lika skinande blank som nymyntade slantar. Sun Tzu sade att det inom strategin finns fem väsentliga faktorer, och den ”första av de faktorerna är moraliskt inflytande ... det som kommer människor att leva i endräkt med sina ledare, så att de är beredda att följa dem i livet och ända in i döden utan fruktan”.

”Politiken för befälet” betyder naturligtvis inte att FBA ignorerar moderna vapen och deras rätta handhavande. ”Politiken och teknologin måste förenas till ett helt”, sade Mao. ”Det är det som menas med röd *och* expert.” Här kan inget försök göras att konkurrera med västerländska underrättelseorgan beträffande Kinas vapenmakt, annat än i allmänna ordalag. Det betvivlas knappast att FBA:s till tre miljoner man uppgående reguljära armé besitter de väldigaste marktrupperna i Asien, understödda av miljoner utbildade reservister och hjälptrupper. Dess infanteri- och artillerivapen har mycket effektivt kommit till användning i Vietnam, liksom också dess luftvärnskanoner. FBA är självförsörjande i fråga om alla sådana vapen och modernt pansar. Sedan början av sextiotalet har Kina tillverkat reamotorer för sin produktion av kopior av det sovjetiska planet MIG-19, och 1970 påstods landet serietillverka nya reaplan av egen konstruktion, som sades vara överlägsna det ryska MIG-21. Kina producerar också lätta och medeltunga reabombplan i begränsade kvantiteter.

Supermakterna är ju överlägsna Kina i luften och i fråga om sjöstridskrafter på och under vattnet, men landet äger inte desto mindre en kombinerad vapenkapacitet som är tillräcklig för att avskräcka varje inkräktare, som med konventionella vapen kan tänkas sätta dess stora försvarsmakt på prov. Den sistnämnda hade 1971 kommit att omfatta också en liten men lugnande kärnvapenarsenal och möjligheter till regionala leveranser, stora nog att i hög grad minska en tidigare känsla av hjälplöshet inför ett atomkrigshot. Redan nu kan ingen makt atombomba Kina utan risk för svår vedergällning. Kinas tidiga interkontinentala raketbombspotential var en avgörande faktor i Nixonregeringens beslut att erkänna Folkrepubliken som m realitet och att eftersträva nya relationer mellan staterna, i något slags förnuftigt system av fredlig samexistens.

Jag tror att allt detta förstås av de flesta inom ”folket”, bland dem glada gamla bönder som jag har hört jubla stolt såsom deltagare i Kinas av självtillit fyllda uppstigande till makt och styrka, efter mer än ett sekels förödmjukelser och i det närmaste tillintetgörelse av västerländska och japanska inkräktare. För dem är Kinas vapen en kollektiv prestation – dyrt betalad med deras eget slit – och en som propaganda och uppfostran lär dem att acceptera som ”deras egen”. Tror alla det? Mao själv medgav att ”5 procent” alltjämt var ”motståndare till socialismen”. För dessa 5 procent – mer eller mindre – är armén en förtryckare som hindrar dem från att återfå sina förfäders jord? Eller från att ”bli rika och höga ämbetsmän”? Eller kanske taoistiska munkar? Eller fria konstnärer? Eller författare till böcker ”som tar avstånd från verkligheten”? De flesta av de åtskilliga hundra som lyckas fly till Hongkong varje månad tycks vara frestade av drömmar om att skaffa sig den gamla dynga som kallas pengar. Det är verkligen mycket sällan man påträffar en veteran ur FBA bland dem.

”Armén är en stor skola”, har Mao ständigt upprepat, där soldaterna lär sig att förakta individuellt förvärvsbegär. De bör ”lära sig politik, militära uppgifter och kultur samt delta i jordbruksproduktionen . . . (Armén) kan bygga sina egna små eller medelstora verkstäder för att tillverka varor för eget behov, och i utbyte mot andra varor av motsvarande värde . . . På det sättet utför den militär-uppfostrande, militär-jordbrukande, militär-industriellt och militär-civilt arbete ... (så att) den väldiga makten hos flera miljoner soldater gör sig kännbar.” Det gamla kinesiska tänkespråket löd: ”Använd inte gott järn till att göra spikar eller goda män till att göra soldater.”

I Kuomintangs Kina brukade jag se till krigstjänst uttagna analfabeter fösas fram med rep kring halsen. Det var vanligt att officerarna avtvingade dem lön och ransoner, slog dem om de klagade och själva sysslade med affärer och svartabörstransaktioner, att de i första hand såg till sina personliga politiska karriärer och sina familjer, i sista hand till sina soldater.

(Ungefär som bland vissa ARVN-officerare i Sydvietnam.) Dagens ”kämpar” i Folkets befrielsearmé är läs- och skrivkunniga, läser Mao om hurdan en god befälhavare skall vara, känner till sina rättigheter och kan klaga vid möten som gäller ”kamp” eller ”kritik”. Fall av korruption bland officerare är inte okända företeelser, men de är kanske ännu sällsyntare än föräktenskapliga sexuella förbindelser.

Denna ”kvalitetsarmé” kostar folket otroligt litet, vad grundlön och underhåll angår. Hur mycket uppgår det till?

I oktober 1970 satt jag vid en middag bredvid Nieh Jungchen – som jag första gången hade träffat 1936 – som senare blev marskalk och nu var chef för Atomvetenskapliga utvecklingskommittén. Jag fick mig inga hemligheter om bomben till livs, men han talade länge om FBA. Varje soldat försågs med tre skjortor per år, vinter- och sommar- eller bergsskor, fullständiga vinter- och sommaruniformer samt obegränsade matransoner. Rekryter tas i regel inte emot, om de behövs för sina föräldrars försörjning. I speciella fall lämnar man bidrag som stöd åt familjen. Den vanlige rekryten, ogift, erhöll utbildning, skolgång, sjukvård och fritidsförströelser gratis och hade inga utgifter för mat och bostad eller andra levnadsomkostnader. Hans grundlön på 6 yuan i månaden betraktades därför av Nieh Jung-chen som fullt tillräckliga fickpengar.

Senare, i Chekiang, träffade jag general Chou Wen-chiang, som talade om för mig att tjänstgöringspengarna hade ökats från 12 till 15 yuan i månaden för motsvarigheten (den ungefärliga) till en korpral. Det var också general Chou som berättade för mig att högre officerare nyligen hade gått med på en frivillig minskning av sina löner med 30 procent. Det kunde kanske reducera en trestjärnig generals inkomst till omkring 350 yuan i månaden, enligt lönetariffer jag fick se på sextiotalet. (Officerare brukade erhålla 5 yuan i månaden i Röda armén, när jag först råkade Nieh Jung-chen.) En överstelöjtnant i arméns propagandaavdelning talade om för mig att hans månadslön var 70 yuan – en minskning med cirka 40 procent. Officerare i mellanställning hade oförändrad lön, medan de lägre gradernas hade förbättrats och de högre reducerats.

I likhet med civila organisationer följde armén den socialistiska regeln ”från var och en efter förmåga, åt var och en efter behov” – med hänsyn tagen till ålder, tjänstgöringstid, familjeansvar och rang. Regementsofficerare och ännu högre hade många förmåner vid sidan av, bland dem speciella bostäder och tjänstebitar.

Allt detta kan låta mycket bra, men fanns det inte fortfarande en viss oro i Kina för den maktposition som armén ärvt sedan partibyråkratins toppskikt hade upplösts? En bondefamilj brukade sträva efter att låta en son gå i skola, i hopp om att han sedan skulle bli rik och mäktig. ”Att bli en kader för att bli en hög ämbetsman”, det var en nedärvd inställning som ständigt fördömdes och som angavs som ett av skälen till 7 maj-skolornas tillkomst. Men hur var det med ”att bli soldat för att bli en hög officer”?

Man påmindes om att armékadrerna trots allt utgjorde mindre än en tiondel av de tidigare partimedlemmarna. Kunde de sköta hela det väldiga landet – jämte alla sina produktions- och försvarsuppgifter – ensamma? Men hade inte de gamla ”partimedlemmarna i auktoritativ ställning som slagit in på den kapitalistiska vägen” kallats en

”handfull”? Vad skulle hindra en partiets militära elit från att efterträda den gamla byråkratiska eliten vid makten?

Jag har redan delvis anfört det svar som lämnades av mannen med det tyngsta ansvaret när det gällde att rekonstruera den raserade stats- och partiöverbyggnaden från år 1967 och framåt. Såsom den mest erfarne statsbyggare i ledande ställning som hade kvar sitt ämbete efter angreppet på Liu Shaoch'is maktstruktur åtnjöt premiärminister Chou En-lai alltjämt vidsträckt förtroende hos alla tre beståndsdelarna i de revolutionskommittéer, som på något sätt måste svetsas samman till enade förvaltningsorgan. Det innebar det ömtåliga arbetet att ”befria” tekniker och andra erfarna partikadrer som utsatts för pressande förhör under den av armén fullbordade utrensningen. Många av dem föredrog att stanna kvar i obemärkthet eller att undvika nya ansvarsuppgifter. En lika svår uppgift var att i de organen ingjuta tillräckligt mycket ”nytt blod”, hämtat från arbetarkongressernas led (de hade ersatt fackföreningarna) och från bondekommunerna, att göra statskroppen mera direkt ansvarig inför massorna – det flertal som inte tillhörde partiet eller armén.

En arméelit? En arméns byråkratiska, etablerade institution? ”I vår socialistiska stat”, svarade Chou En-lai, ”är vi alla varandras jämlikar inom partiet, antingen man nu arbetar i partiet, i regeringen eller i armén. Så snart armékadrer börjar arbeta i regeringsorgan blir de regeringsarbetare och har inte längre hand om arméns arbete. De blir i själva verket överflyttade från armén. Därför blir de inom några år precis som vi.”

”Precis som vi” – betydde det som Chou En-lai? Femtio års revolutionär erfarenhet hade av Chou skapat en man som dög till allt. Kunde den nya blandningen skaffa fram proletära efterträdare snabbt nog för att ta över innan de äldre försvann? Jag grubbade på det när jag själv på nytt ”drog ut på landsbygden”.

Fem folkkommuner

1. Första början

”Jordbruket utgör grunden och industrin är den viktigaste faktorn” har varit den vägledande principen för kinesisk ekonomisk praxis alltsedan 1960. Vid tiden för halvsvält och allmän kris övergav Kinas ledare det alltför starka betonandet av tung industri och alltför små investeringar i jordbruket. Utan sovjetiskt bistånd kunde Kina inte göra annat än att lägga sig till med slagordet ”självförtroende”. Med åsidosättande av lånade sovjetiska mönster ”lät de industrin tjäna jordbruket” och eftersträvade att utveckla inlandet enbart genom sina egna bemödanden, i en bättre jämvikt mellan stad och landsbygd.

Framför allt sökte Mao förändra den kinesiska människans miljö – och därigenom förändra människan själv. Den plats där moderniseringen måste äga rum mest dramatiskt var landsbygdsområdena, det överväldigande flertalets hemland.

År 1971 omfattade jordbrukskommunerna 95 procent av all odlingsbar mark. Allt var kollektiv egendom, med undantag för 5 till 7 procent som fortfarande hölls som trädgårdstäppor, privatägda av bönderna. Föga mer än 5 procent utgjordes av förstatligade jordbruksföretag ”ägda av hela folket”.

Kina har kontinentala dimensioner – ungefär så stort som Europa och det västliga Ryssland tillhopa – men två tredjedelar av det utgörs av branta berg, ödemark och öken. Nyodling var alltjämt i stor utsträckning beroende av manuellt arbete, och hela den odlade arealen var bara cirka 13 procent av den totala ytvidden. Odlade och tättbefolkade områden låg fortfarande huvudsakligen i Kinas östra hälft. I överbefolkade floddeltan var den tillgängliga jorden mindre än 700 m2 per person, men dubbla och tredubbla skördar hade blivit vanliga, med hjälp av ökad användning av organiska och kemiska gödningsämnen – båda lokala produkter – liksom också av bevattning, frökontroll och andra förbättrade jordbruksmetoder.

Kinas i 800 häraden uppdelades i cirka 70 000 jordbrukskommuner, enlig premiärminister Chou, vilka i sin tur under-indelades i 750 000 produktionslag eller byar. En brigad kan bestå av ett enskilt eller flera produktionslag, som utgör de grundläggande jordägande och redovisningsenheterna. Brigaderna äger de tyngre redskapen och småindustrierna. De motsvarar till storleken ett hsiang eller distrikt. Kommunerna sammanför ett antal brigader och är häradets administrativa underavdelningar.

I folkkommunerna måste omkring 550 000 000 människor livnära sig själva, storstäderna och häradenas städer, producera ett överskott från cirka 100 miljoner hektar spannmålsodlingar och 20 miljoner hektar avsedda för bomull, te, ätbara oljeväxter, tobak, rami, silkesodling samt boskap och andra ”kontantskördar” – tillräckligt för att ge dem själva och det statliga uppköpsmonopolet vinst samt att skaffa en kapitalreserv för modernisering av den egna verksamheten, med ytterst ringa hjälp från staten.

Den kinesiska socialismens hela framtid och framgång eller misslyckande är beroende av kommunernas stadiga ekonomiska tillväxt under intelligent ledning och målmedvetet arbete.

Under tre besök i Folkrepubliken sedan 1960 har jag sett över trettio kommuner, från längst i norr, nära den sibiriska gränsen, till Yunnan, strax norr om Vietnam. Den här gången kom jag i kontakt med elva kommuner, bland dem tre jag hade lärt känna 1960 och som jag bad att få besöka på nytt. Återbesöken avslöjade förbättringar av odlingsmetoder, bevattningsanläggningar, elektrifiering, mekanisering, nyodling, bostäder och småindustrier – betydligt större än i fråga om högre kontantintäkter.

Efter åtta års ökning av jordbruksproduktionen tror nu de flesta bönderna på sanningsenligheten i de ”fem garantierna” (enligt partidirektivens löften) åt människor som är för gamla för att kunna arbeta: fullgod kost, bostäder och kläder, bränsle, sjukvård och en hederlig begravning (kremering).

”Fullgod”? Kinas folkkommuner är fortfarande mycket fattiga i jämförelse med västerländska jordägande lantbrukares materiella standard. Det uppehälle de skaffar sig är emellertid ”fullgott” – långt bättre än de jordlösa och ständigt utarbetade, hungriga analfabeter som utgjorde flertalet bönder i Kina före revolutionen kunde drömma om.

2. En sentimental resa

Den fattigaste kommunbrigad jag besökte 1970 låg i Pao An (orten heter nu Tze Tan), långt inne i provinsen Shensi nordvästra Kina. Där var den genomsnittliga bruttoinkomsten per hushåll en summa som motsvarade mindre än 400 kronor om året. (Det var mer än dubbelt så mycket som för ett årtionde sedan.) I motsats härtill var Hästbron, som ligger ungefär en timmes bilfärd från Shanghai, en ”rik” förstadskommun med en befolkning på 36 000 personer. Belägen i ett både spannmåls- och bomullsodlande område var den kommunen: årliga bruttoproduktionsvärde 1970 cirka 3 600 kronor per hushåll.

Av brigadens bruttointäkter tar den statliga skatten 3 till 8 procent, inberäknade i driftsomkostnader på omkring 40 til 50 procent. Från 15 till 20 procent av spannmålsskörden avätts för kvoter som levereras till staten till bestämda priser Nettointäkterna omfattar industriell produktion, kreatur och ”kontantskördar”. Mellan 10 och 25 procent – eller mera anslås till den allmänna sparfonden för investering i utrustning och förbättringar, socialvård och lånefonder, sjukförsäkring och åldringsvård. Av den summan behålls 80 till 85 procent av brigaden, medan återstoden går till investeringar i kommunen och högre upp.

Nettoinkomsten i Hästbron var 1969 cirka 510 kronor per arbetande medlem, och det genomsnittliga hushållet (4,6 personer) tjänade omkring 1 370 kronor. I en icke mekaniserad brigad i Pao An, där skatten tydligen bara tog omkring 3 procent av bruttot, tycktes hushållens nettoinkomster vara en tredjedel av dem i den halvmekaniserade Hästbron. I den sistnämnda svarade kommun- och brigadindustrierna – båtbyggebyggnadsmateriel, maskiner, elektriska transformatorer etc. för över 25 procent av hela produktionsvärdet. Det är ovanligt mycket, och ett alltjämt avlägset nationellt mål, men många kommuner äger nu fabriker för tillverkning av maskiner, minitraktorer, cement och små konstgödselfabriker, som täcker deras egna behov på vägen till modernisering.

Att räkna om yuan i kronor kan vara synnerligen vilseledande. I det kinesiska jordbrukets naturahushållning betalas bönderna i första hand med spannmål. De säljer sitt överskott, utöver sina personliga behov – från en fjärdedel till hälften av deras andel – till statliga marknadspriser. Deras kontantinkomst i yuan har betydligt större köpkraft än den nominella växelkursmotsvarigheten utomlands, som jag har påvisat beträffande tidigare anförda priser.

Många kommuner har nu sina egna fiskodlingsanläggningar i nybyggda reservoarer och kanaler, och en del av fångsten ”distribueras fritt” till medlemsfamiljerna. Grönsaker är antingen hemodlade eller så. billiga, att de utgör en obetydlig post i budgeten. ”Egna grisar” (uppfödda på av familjerna ägda jordlotter) bidrar med 50 upp till 300 kronor per år till många hushålls kontantinkomster. Familjen kanske föredrar att äta fläsk ofta och få mindre kontanter. (Förr i världen åt den vanlige

bonden kött bara två eller tre gånger om året.) Kommunfamiljerna äger sina hem och betalar ingen hyra, men de får inte sälja eller hyra ut dem åt andra. Och den största delen av kommunens tillgångar är omöjliga att avyttra – medlemmens andel i kollektiva investeringar av sparmedel för förbättringar på gården och äganderätt till jord.

Löner eller andelar i den kollektiva inkomsten bestäms nu av den enskildes värdering av hans egna arbetspoäng – ett system som vädjar till hederskänslan – som sedan godtas, minskas eller ökas enligt bedömningar som görs av hans eget arbetslag. Då alltför stora anspråk, som tillbakavisas av grannarna, betyder prestigeförlust, är den allmänna tendensen en försiktig värdering. Arbetslagen väljer sina egna ledare, produktionslagen likaså, och brigadledningen utgörs nu av en revolutionskommitté vars majoritet är jordbruksarbetare, i stånd att hindra partikadrer från att fatta godtyckliga beslut, något som de ofta gjorde före kulturrevolutionen. På brigad-. och produktionslagsnivå är förvaltningen och tilldelningen av medel delvis självbestämmande, inom de ramar som dragits upp av den allmänna statliga och kommunala planeringen. Kvinnor har teoretiskt samma bestämmanderätt, i förhållande till sina arbetsinsatser, som inte är mycket mindre än männens, men i praktiken är de fortfarande i hög grad underrepresenterade.

De förmåner kommunlivet har skänkt bonden kan inte alla mätas i form av en välfylld mage, varma kläder, bättre bostäder, bra sängkläder, termosflaskor, cyklar eller en smula kontanter. Om revolutionen inte innebär något annat och mer än det, kommer den att misslyckas, enligt Mao Tse-tungs och hans ”aktivisters” sätt att se. Den fysiska omvandlingen av den gamla kinesiska jorden genom kollektivt arbete, till förmån för gruppen och inte bara för enskild vinst – i ett land som inte stod något efter när det gällde att öka den personliga makten och rikedomen, och den som blev efter fick skylla sig själv är i sig något så radikalt, både som tanke och praxis, att den inte kan undgå att skapa ett nytt sätt att tänka och en ny ”världsåskådning”.

Ingenstans såg jag faktiskt mera övertygande prov på Maos grundsanningar ”Av onda ting kan göras goda ting” och ”Kämpa själv och tjäna folket” än i de hårt slitna och härjade kullarna i norra Shensi, när jag återvände till häradet Pao An. Jag kom första gången till Pao An 1936, när det var Röda arméns bas efter Den långa marschens slut. Mao Tse-tung hade sitt högkvarter i en klippgrotta, och Röda arméns krigshögskola, inhyst på samma sätt, stod under ledning av general Lin Piao. Inbördeskriget rasade fortfarande.

Pro-kommunistiska nationalister förde mig över ingenmansland, och det tog mig sedan tre dagar att vandra över kullarna och ravinerna, på små bergsstigar, från Yenan till Pao An.

Ingen utlänning hade skådats i Pao An sedan 1945, och mycket få sedan 1937, då Mao flyttade sin ”huvudstad” till Yenan och det första nationalist-kommunistiska inbördeskriget slutade med en enhetsfront mot de japanska inkräktarna. En bilväg leder nu in till Pao An, som ligger cirka 120 km nordväst om Yenan. Den väglösa ödemark jag hade lärt känna var branta och ändlösa, vanskötta kullar, åtskilda av raviner, torra utom vid översvämningar, med bara här och var små jordlappar med säd och fallfärdiga skjul. De få bönderna var klädda i trasor, deras okunniga ungar sprang omkring nakna, salt, nålar, tråd och tändstickor var oskattbara varor. De kunde nätt och jämnt livnära sig när vädret var hyggligt, och de svalt när det inte var det. Gerillaarméer som tog sin tillflykt hit måste odla upp övergiven eller ödelagd jord och producera sina egna skördar mellan slagen – och det var omvandlingens början.

Landsbygden hade nämligen alltid bättre möjligheter – till odling av majs och hirs, till betesmarker och fruktträdgårdar – än vad man såg vid första anblicken. En del av de möjligheterna har nu blivit verklighet, och de pånyttfödda grönskande kullarna och trånga dalarna är ofta betagande vackra.

Bilvägen, en del av ett vägnät som för vidare in till Inre Mongoliet, hade byggts för lastbilar, jeepar och kärror. Ankomsten av en personbil förde alla inom hörhåll till att hälsa oss, och de tysta kullarna tycktes plötsligt frambringa leende barn som ropade ”Länge leve ordförande Mao!” när vi körde förbi. Vägen, uthuggen ur branta gula lerväggar och här och var klippor som höjde sig tvärbrant ur en djup ravin, hade på sina håll underminerats av regn på senaste tiden. På sådana ställen hade arbetslag mobiliserats per radio för att utföra snabba reparationer. De grävde helt enkelt ett eller ett par lager djupare ner i vägbanan av lössjord och använde den jorden till att förstärka de kvarvarande väggarna.

När dalen vidgades började vi se resultaten av nyodlingen – kullar med avskalade toppar, trädgårdsliknande terrasser som tog jättekliv nedför otroliga sluttningar, nya stenmurar som gjorde intrång på den slingrande flodbädden, och rad efter rad av popplar och pilar som planterats för att hålla floden under noggrann kontroll och utvinna dyrbar ny daljord. Hjordar av getter och fetsvansfår (tre för varje hushåll, fick jag veta) betade uppe på kullarna.

Lyckligtvis är jorden här värd den oerhörda mödan. Lössjord är mycket fruktbar och djup matjord, som under sekler med vinden har förts från Gobiöknen. På sådana sluttningar skulle schaktningsmaskiner vara värdelösa, och det finns inte heller några; här görs allt för hand. Att göra bara en enda sådan terrass, som täckte en yta av 13,5 ar användbar åkerjord, krävde att 20 000 korgar med jord bars dit på människors ryggar, erfor jag.

Vi kom fram till Pao An efter cirka två timmar och fann den lilla dalstaden fylld av flera människor än jag någonsin sett på en enda plats (bortsett från trupper) under alla mina månadslånga resor här i trakten 1936. Då bodde det knappt etthundra civila i den förfallna häradshuvudorten; nu hade den 3 000 invånare. Kommunisterna hade utnyttjat ett litet familjetempel för sina massmöten. Nu annonserade en teater med tusen sittplatser en föreställning av Röda lyktan, en modern Pekingopera. Det hade inte funnits någon industri alls; nu fanns här tretton hantverksanläggningar, en maskinreparations-verkstad och ett kraftverk. År 1936 såg jag bara en butik i hela häradet. Nu var en huvudgata kantad av småaffärer. I ett litet varuhus hittade vi i stort sett samma urval av varor som såldes på andra håll, jämte en stor väggaffisch med detaljerade instruktioner hur man skulle förbereda sig inför luftanfall.

Li Shih-pin, revolutionskommitténs vice ordförande, välkomnade oss till ett nytt styrelsehögkvarter med små rena byggnader och gästhus, belägna vid floden. Det dukades upp till en festmåltid i det fria, och vi åt tillsammans med de kadrer och jordbrukare som hade hjälpt till att producera maten: stora majskolvar, läcker jams, kyckling och fläsk, kraftigt kryddade, ris tillagat på Shensivis och ljuvliga frukter från trakten.

3. De rika och de fattiga

Nyodlingsarbetet i Pao An var lika besvärligt som i Ta Chai, den berömda kommunen i den angränsande provinsen Shansi, nu hyllad som ett nationellt föredöme. ”Lär av Ta Chai”, sade Mao Tse-tung. Efter tjugofem års påfrestande slit, sedan man planat ut kullar och byggt många kilometer stenmurar för att dämma in vattenreservoarerna, producerar brigaden i Ta Chai nu omkring åtta ton spannmål per hektar. (Dess bonde-

ordförande, Ch'en Yung-kuei, är ledamot av partiets centralkommitté men arbetar fortfarande på åkrarna.)

Lika imponerande var berättelsen om den välmående kommunbrigad jag såg, över ettusen kilometer öster och norr om Pao An och inte långt från havet, den som hette Sandstensklyftan. De gamla invånarna var ett fåtal fattiglappar, som tidigare varje vinter drog ner till Tangshan eller Tientsin för att tigga lite slantar eller köksavfall till dess att de kunde återvända till Klyftan. Efter befrielsen, och med ytterst ringa hjälp av staten – de började med sjutton åsnor – grävde de ursprungliga sjuttioåtta familjerna år för år djupare in i sandstenskullarna för att plantera träd och så grödor. När de trängde mycket djupt ner träffade de på vatten och schaktade ut av naturen stenklädda reservoarer.

År 1970 skördade Sandstensklyftans nu 127 hushåll 225 ton spannmål och 115 ton äpplen, persikor, päron, druvor, dadlar och valnötter på sina en gång ofruktbara åsar, nu sammanhållna av skog och terrasser. På en enda kulle höll hundra man i tio dagar på med att bära jord för att iordningställa bara *675 m^2* odlingsbar mark. Med sådana hjälpmedel har Sandstensklyftan nu över 8 000 hektar delvis bevattnad jord. Dess bastanta hus av stenar i många färger – som grävts upp för att bygga brunnar och dammar och också används på dess rena stengator – tillhör de bästa bondebostäderna i Kina.

Ännu ett exempel. I kommuner i Shanghai – Shanghais speciella förvaltningsområde har tio jordbrukshäraden – stötte jag på brigader som grävde tre meter djupa diken, där de lade ner väldiga cementrör, anslutna till pumpstationer, för att ersätta de öppna kanalerna. Därigenom fogar de omkring 8 procent till sin värdefulla odlingsbara areal. Det är ett treårigt arbetsprojekt, utfört av brigadens arbetskraft på fritid och med användning av cementrör som brigaden själv tillverkat. Det skall också, hävdar de, tjänstgöra som reservluftskyddsrum.

4. En blick tillbaka – och framåt

Att se tillbaka på den långa och ibland blodiga kampen att kollektivisera det lantliga Kina skulle kräva en egen bok. Kort sagt gick utvecklingen efter revolutionen från jordkonfiskation och ojämn uppdelning i små jordlotter (1950) ; till arbetslag för ömsesidig hjälp (1950-51) ; till enkla kooperativ med fortfarande privatägda kontrakt (1951-53) ; till längre gående kooperativ, då kontrakten brändes och byarna slog samman sin jord och sina redskap (1955-57) ; och vidare till folkkommunerna, 1958, som organiserade bygrupper till brigader för att ta sig an stora gemensamma projekt – kanaler, vägar, dammar, industrier, skolor, sjukhus – av det slag som mindre enheter inte kunde utföra.

I var och en av de här faserna framträdde rika bönder, och ”den spontana önskan att bli kapitalist” bekämpades med stöd av de fattiga och mellanböndernas majoritet. Den gamla mentaliteten hos godsägare-ockrare vaknade till liv; förutvarande jordägare försökte komma tillbaka, saboterade, underkuvades, reste sig på nytt och slogs tillbaka av oavbruten propaganda och organiserad indoktrinering. Men i första hand undertrycktes reaktionen av partiledare, som kunde påvisa för en ruinerad bondebefolkning i ett land med mindre än tjugo ar odlingsbar jord per person, att det inte existerade någon annan väg till oavbruten tillväxt, fördelaktig för alla, än att skapa ett kollektivt kapital genom ständigt, tillitsfullt, kollektivt arbete.

En stor kris, både för tilltron och den praktiska tillämpningen, inställde sig under ”prövningarnas år”, 1959-62. Partikadrer som ledde både kommunerna och Det stora språnget framåt bedrog sig i sin iver, brådska och bristande erfarenhet. Dåligt väder

utan motstycke härjade sedan, innan man hann vidta lämpliga åtgärder. Men värre än naturkatastroferna var att Ryssland 1960 plötsligt rev sönder över 300 kontrakt gällande industriella och offentliga arbeten i stor skala, hemkallade alla sina rådgivare och till och med tog tillbaka reservdelar och ritningar från fabrikerna. Man lämnade Kina vind för våg.

För att möta denna krissituation gjorde partiet ändringar och erbjöd smärre eftergifter åt privat företagsamhet. Kommunernas överbyggnad minskades både till storlek och makt, många grundläggande ansvarsuppgifter kom åter att vila på byarnas produktionslag. Det tog fyra år att plocka samman bitarna av de ofullbordade industrier som ryssarna hade övergivit, och att ta igen förlusterna i spannmålsproduktionen. Först år 1964 nådde Kina upp till de siffror som man gjort anspråk på för 1958 års skörd. En del partikadrer hade experimenterat med ett system med större premier och fri handel som extrainkomst, produktionskvoter fixerade för enskilda familjer och till och med löften om privat äganderätt till jord som nyodlats för grödor eller fruktträdgårdar – en sista chans för uppkomsten av en jordägande klass av kulaker i förbund med en städernas elit.

Så såg Mao Tse-tung saken. Han reagerade 1962, först inom armén och sedan i kommunerna, med Socialistiska utbildningsrörelsen, vars mål var att totalt omändra ”den spontana önskan att bli kapitalist”. När Den stora proletära kulturrevolutionen plötsligt drabbade städerna, 1966, var kommunerna redan i stor utsträckning befriade från de kadrer som hade drivit det som nu kallas ”Liu Shao-ch'is linje”, med enskild vinst på gruppens bekostnad. Sammandrabbningen ägde sedan rum mellan de stadsbor som ”slagit in på den kapitalistiska vägen” och den marxistiska linjen – Mao Tse-tungs tänkande – att orubbligt fullfölja uppbyggandet av ett jämlikhetens samhälle.

Jordbruksekonomin påverkades mindre av kulturrevolutionen än industrin, och landsbygdssamhället drog vinst av kraftiga injektioner av i städerna utbildad ungdom, deras begåvning, nit och tjänster, som syftade till att utplåna skillnaderna mellan stad och by. Först år 1970 nådde Kinas spannmålsproduktion 240 miljoner ton, en siffra som ändå låg i o miljoner ton under det mål man satt upp för 1962 i den andra femårsplanen (1958-62). Därutöver krävde Kina reserver på 40 miljoner ton, trots att den siffran bara ungefärligen motsvarade importen av utländsk spannmål under årtiondet 1960-70. Produktionen 1970, som var betydligt större än befolkningsökningen (cirka 2 procent årligen) var dubbelt så stor som Kinas spannmålsproduktion 1950.

I hela Kina var den genomsnittliga skörden bara 2,4 ton per hektar, men kommuner med en avkastning på upp till 8 ton eller mera per hektar var inte ovanliga. Två hela provinser – Chekiang och Kwangtung – nådde för första gången ett genomsnitt på 7,5 ton per hektar, betydligt över den ”gröna revolutionens” resultat utomlands.

Kina är i dag självförsörjande i fråga om spannmål, och den framtida ökningen kommer i allt högre grad att fästa avseende vid ”kontantskördar” för export, varmed landsbygdens industrialisering och mekanisering skall finansieras. När grunden nu väl har lagts föreligger det, som dr Hatem tidigare påpekade, ”goda utsikter för landsbygden”. Otaliga svårigheter väntar, men ”utsikterna” är verkliga nog, när större och mindre städer sluter upp för att förena bonde, arbetare och intellektuell i ett samhälle bestående av en enda klass, för att hålla Kina fullt sysselsatt med fredligt arbete – utfört på ett revolutionärt sätt – till år 2000.

En kväll med premiärministern

Chou En-lai och den öppna dörren

Under två långa samtal diskuterade premiärminister Chou Enlai med mig några av Kinas utländska och inhemska planer och prestationer, och han tillät publicering av den mest detaljrika intervju han beviljat på några år. Ett möte avslöjade de första exakta siffror rörande Kinas industri- och jordbruksproduktion som gjorts tillgängliga i Peking på närmare ett årtionde.

Vi satt i ett rymligt och tyst mottagningsrum i Folkets stora hus. Premiärministern var som vanligt artig, avspänd och livlig. En främling skulle knappast ha trott det, men han var fyllda sjuttiotvå och hade nu i tjugoett år varit Folkrepublikens premiärminister, av vilka man de fem senaste hade bevittnat hur han utgjorde stabilitetens centrum och höll samman en förvaltning under den andra revolutionen, kulturrevolutionen.

Bakom Kinas nuvarande insatser med allt mera utvidgade internationella diplomatiska och handelsförbindelser låg en återvunnen rytm inom jordbruks- och industriproduktionen, som följt när landet på nytt dök upp ur tvedräktens dal. Med tanke på hur djupgående den radikala omvälvningen varit, och på att en ny statlig överbyggnad ännu inte helt hade fullbordats, var det överraskande att av premiärministern få höra att den grundläggande ekonomin hade lidit relativt liten skada. ”Till följd av en del stridigheter i fabriker, trafiksvårigheter och förlorade arbetstimmar minskade industriproduktionen 1967 och 1968 faktiskt något”, medgav han öppet. Utan att förringa dessa svårigheter i det förflutna försäkrade han: ”Vi kan ändå säga att det vi vann” – tack vare rening av ledarskapet och revolutionär tillväxt – ”var långt, långt mera än vad vi förlorade.”

Premiärministern sade att trots nedgången 1967-68 hade de mål som satts upp för femårsplanen 1966-70 i stort sett nåtts, och några av dem hade till och med vida överträffats. Jag bad om en uppskattning av industriproduktionens totala värde år 1970. ”Ungefär 450 miljarder kronor”, svarade han. ”Det beloppet omfattar bara industri och transport, inte handel och serviceyrkena.”

På tal om jordbruket sade premiärministern att ”på grund av Liu Shao-ch'is ingripande” hade det begåtts misstag i slutet av femtiotalet, och andra misstag gjordes i fråga om korrigeringsåtgärder under ”prövningarnas år” 1959-62. ”Nu har vårt jordbruk under nio år haft ett stadigt uppsving.”

Han fortsatte: ”Kinas totala spannmålsproduktion 1970 var över 240 miljoner ton. Därutöver har Kina nu samlat statliga spannmålsreserver på cirka 40 miljoner ton.” Hur många ton spannmål som produceras betraktas av västerländska nationalekonomer som en mätare på kinesiska jordbruksförhållanden. Till helt nyligen har många av dem fortsatt att se 1957 som hög-konjunkturåret, då produktionen officiellt angavs vara 180 miljoner ton. En ”hoppfull överdrift” 1958 rubbade sedan i hög grad tilltron till Kinas statistik. Därefter vågade man sig på mycket få uppskattningar från ansvarigt håll. Premiärministerns uttalande var därför synnerligen betydelsefullt.

”Om ni nu har överskott, varför fortsätter Kina då att importera vete från utlandet?”

Fastän Kinas spannmålsimport 1970 sjönk till mindre än procent av landets totala produktion, förklarade premiärministern varför en begränsad import av vete utifrån var nödvändig. Importerat vete är billigare än ris i Kina. Kina behåller det billigare vetet för hemmakonsumtion eller reservlager och exporterar ris, till motsvarande

värde, till Cuba och Ceylon i utbyte mot exempelvis socker och gummi, och utnyttjar det i den afrikanska handeln. Kina skickar också miljoner ton ris för att hjälpa Vietnam och andra länder.

Premiärminister Chou angav den nuvarande produktionssiffran för konstgödsel till cirka 14 miljoner ton, nu avsevärt mera än den japanska tillverkningen. Jordbruket här behöver 30 till 35 miljoner ton, och det är Kinas mål 1975, den nya femårsplanens sista år. ”Trettio miljoner ton konstgödsel är kanske mer eller mindre tillräckligt, men vi behöver mera därför att inte bara spannmålsskördarna behöver den. Vi har fortfarande inte tillräckligt mycket fosfat och urea (urinämne) ; våra konstgödsel-fabriker tillverkar huvudsakligen ammoniumsulfat. Små konstgödselfabriker har varit synnerligen effektiva. Vi har tagit stora steg på vägen till självförsörjning genom att bygga sådana små fabriker.”

Premiärministern konstaterade att Kina hade nått världens största produktion av bomull, bomullsgarn och bomullstyg. År 1970 tillverkade Kina 8,5 miljarder meter bomullstyg.

Stålproduktionen påverkades också av revolutionära strider 1967 och 1968, sade han. Den genomsnittliga produktionen var 10 till 18 miljoner ton under de senaste fem åren. Kapaciteten höll nu på att utvidgas och moderniseras och skulle kanske uppvisa en snabb ökning 1971.

Oljeproduktionen uppgick till över 20 miljoner ton 1970 självförsörjning när det gällde efterfrågan i Kina. Många nya oljefält hade upptäckts. Järnvägslinjernas längd och dubbelspår hade ökat betydligt. I sydvästra Kina hade ett nytt och besvärligt nät fullbordats, som nu förenade gränsen till Vietnam med Sinkiang i Centralasien.

Premiärministern satte jordbrukets produktionsvärde 1970 till omkring 25 procent av det totala produktionsvärdet inom industri, transport och jordbruk. Beräknat på grundval härav låg Kinas industri-transport-jordbruksproduktionsvärde 1970 kring 600 miljarder kronor. Det finns emellertid ingen tillförlitlig mätare för omvandling av ”produktionsvärde” i Kina till de bruttonationalproduktsystem som används i Väster-landet. ”Produktionsvärdet” utesluter eller förringar viktiga ”servicevärden”, som till exempel hyror, privatägda hem på landsbygden – de växer nu upp i miljoner, byggda med gemensamt arbete – liksom också stora och små vattenbyggnads-projekt konstruerade av armén och frivillig arbetskraft. Eller tänk på Kinas landsomfattande skyddsrumssystem i städerna och på landsbygden, i stor utsträckning byggt av icke avlönade lokala arbetslag i distrikten. Det skulle på andra håll kosta många miljarder. Och slutligen, hur skall man i bruttonationalproduktens formel passa in värdet av över tolv miljoner hektar ny jord, som under de senaste tio åren lagts till den odlingsbara arealen genom böndernas arbete – något som krävt en otrolig möda – till en kostnad som föga överstigit böndernas livsmedelskonsumtion?

Kinas produktionssiffror grundar sig på en yuan med fast värde alltsedan 1953. Hitintills har Kina undgått inflation, de inhemska priserna har förblivit fasta och beträffande många varor gått ner, medan låga löner har ökat mera i köpkraft än i kontanter. Kina har inga inhemska eller utländska skulder, påpekade premiärministern stolt. Det existerar ingen personlig inkomstskatt, och vanliga konsumtionsvaror är i allmänhet billigare, förbluffande mycket billigare i fråga om livsmedel, som nu finns att få i stort urval och överflöd, som varje besökare själv kan se.

Om man tar olika svåruppskattbara saker med i beräkningen, är man frestad att för Kinas del ange en förmodad bruttonationalprodukt som ligger betydligt närmare de stora västeuropeiska ländernas än vad som i allmänhet antas. Kvar står det

ofrånkomliga faktum, att Kina när det gäller inkomst per capita alltjämt räknas till de fattigare länderna, med en befolkning som trots utbredd födelsekontroll närmar sig 800 miljoner.

Premiärministern övergick till den interna politiken och diskuterade några detaljer som han ansåg vara oriktigt framställda i utlandet. Fastän det en tid påstods vitt och brett att hela kommunistpartiet hade upplösts under kulturrevolutionen, upphävdes medlemskapet i själva verket bara tills vidare, och premiärministern försäkrade nu att mindre än 1 procent hade uteslutits för gott. I den högre ledningens pyramider var förändringarna givetvis mycket större. Under nionde partikongressen, 1969, ersattes exempelvis en större del av de förutvarande medlemmarna av centralkommittén och den tidigare politbyrån av kadrer som hade framgått ur kulturrevolutionen. Ändå hade majoriteten av dem som inte omvaldes icke utstötts ur partiet, utan de har dragit ut på landsbygden för att ”lugna ner sig”, enligt Chou.

Under Mao Tse-tungs ledning höll nu partiet och statens överbyggnad på att omorganiseras i hela landet. Råd eller kongresser bestående av bönder, arbetare, massorganisationer och Folkets befrielsearmé gjorde sig redo att sända delegater till en ny Nationell folkkongress. Dess syfte skulle vara att anta en ny författning för att fastställa den nya statens karaktär, den framtida centrala och lokala styrelsens utformning samt också folkets grundläggande rättigheter och skyldigheter.

Att landsbygdskommunerna fortsatte att så och bärga bättre skördar, att industrin återhämtade sig och gjorde framsteg på nya tekniska områden, att regeringen och partiet inte bröt samman i anarki under kulturrevolutionen – allt detta måste man, sade premiärministern, tillskriva folkets enighet och tro på Mao Tse-tungs läror och ledarskap. Det var ett faktum som nu uttryckligen skulle erkännas i den nya författningen. Den skulle konstatera att ”Folkrepubliken Kina leds av Mao Tse-tung, och Mao Tse-tungs tänkande är den vägledande principen för allt vårt arbete”. Den skulle likaså ”offentligt förklara” att den proletära staten oåterkalleligt stod under det kommunistiska partiets ledning.

Likaledes skulle det i författningen, sade Chou, finnas garantier för nya former som skapats av folket under kulturrevolutionen, avsedda att genomföra den socialistiska revolutionen: rätten ”att fritt vädra sina åsikter, att väcka massorna, att delta i stora debatter och att skriva *ta-tzu-pao*”. Författningen skulle också garantera rätten att strejka, tillade premiärminister Chou.

En punkt önskade premiärministern klart och tydligt uppfattad. Den utländska pressen hade i hög grad feltolkat arméns roll genom att framställa den såsom dominerande både partiet och regeringen. Så hade aldrig varit och skulle aldrig bli fallet, sade han. I framtiden skulle det framgå än tydligare för dem som önskade analysera partiets ledarskap.

Mellan intervjuerna med premiärministern och andra ämbetsmän reste min fru och jag omkring i landet ovanför och nedanför Stora muren, följde några av mina gamla spår och utforskade nya. Vi mötte människor i arbete i jordbrukskommuner och i lokala industrier – det var i stadskommuner och deras återupplivade verkstäder i närheten – i stora moderna industrier som samarbetade med skolor och vid universitet som experimenterade med nyheter i fråga om undervisningen och elevurvalet. Vi besökte sjukhus där modern kirurgi kombineras med akupunktur och utbildning av de bydoktorer som kallas barfotaläkare. Vi träffade lärare och skådespelare och höga ämbetsmän som slet ute på risfälten och sade att de gillade det. Och vi såg elektriker som visade hur man reparerar luftledningar, strömförande med 220 000 volts

spänning, inför åskådare som bland andra omfattade chefen för Kinas största stålverk och ordföranden i en ledande revolutionskommitté i en stad med en miljon invånare.

Vi fann premiärminister Chou intresserad av våra intryck av kulturrevolutionen och ivrig att få höra färska nyheter från Förenta staterna. Att jag var den förste amerikanske skribent som återvände till Kina för att samla material åt västerländska publikationer, det kanske i sig skänkte de här intervjuerna en viss betydelse. Det största hindret för att på nytt öppna sedan länge stängda kommunikationsleder mellan det kinesiska och det amerikanska folket var och förblev, som under närmare två årtionden, Förenta staternas beskyddarskap av Taiwan och Chiang Kai-sheks besegrade nationalistregim där.

Premiärministern tog en överblick över de nya villkor som gällde för Kinas relationer till omvärlden, kännetecknade av landets allt större handel och diplomatiska förbindelser med främmande stater. De hade ökat påtagligt efter Canadas och Italiens erkännande av Folkrepubliken. Det var inte överraskande att man i Folkrepubliken trodde att fortsatta diplomatiska inbrytningar, bland dem den förändrade röstningen för att bereda Kina plats i FN, i allt högre grad skulle isolera regimen på Taiwan och isolera Förenta staterna och Japan i Taiwanfrågan runt om i världen. ”Revolten” höll nu på att bli allmän, noterade premiärministern, den sträckte sig till alla världsdelar. Inte ens i Västeuropa fanns det längre många länder som fortfarande hade förbindelser med Chiang Kai-shek. Det kanadensiska och italienska erkännandet hade gjort slut på illusionerna rörande livsdugligheten i en kompromiss med ”två Kina”, eller ett arrangemang med ”ett Kina, ett Taiwan”.

”Vilken kommer Kinas reaktion att bli, när FN en gång röstar för Folkrepubliken såsom berättigad till en plats i säkerhetsrådet?” frågade jag. Premiärminister Chou svarade: ”Och med Chiangs klick helt borta ur FN? Då skulle vi naturligtvis ta det i övervägande. Det är svårt att förutspå FN:s framtid. Det finns två möjligheter. En möjlighet är att det sker en (organisatorisk) förändring. Den andra är att det kommer att gå samma öde till mötes som Nationernas förbund. Efter generalförsamlingens tjugofemte session står det klart att ett ökande antal medelstora och små länder, och också vissa stora länder, motsätter sig supermakternas manipulerande av FN eller, oftare, att de struntar i FN för att utöva maktpolitik, dela upp inflytelsesfärer och till och med kivas om världshaven och rymden.”

I den här delen av världen var Kina alltjämt krigshotat av supermakterna, hävdade Chou: med omkring en miljon man till lands, i luften och till sjöss, och även rakettrupper, i norr och väster; och med Förenta staterna i förbund med ett upprustande Japan i öster samt genom Taiwan ännu längre in i Sydöstasien.

Eftersom Taiwan är kinesiskt territorium, betraktades Förenta staternas intrång där såsom själva kruxet i den kinesisk-amerikanska tvist som ledde till kriget i Indokina, där Kina nu hade spänt upp ett paraply av Skydd och stöd åt de tre indokinesiska folkens allians mot Förenta staterna. Premiärministern erinrade om att han 1960 och 1965 hade antytt för mig på vilka villkor problemet Taiwan kunde lösas, i syfte att upprätta kinesisk-amerikanska relationer. Han sade att det inte hade skett och inte skulle ske någon förändring. Kina krävde att 1) Förenta staterna måste erkänna Taiwan som en oförytterlig del av Folkrepubliken Kina och måste dra tillbaka alla sina väpnade styrkor från Taiwan och Formosasundet; 2) trots sina olika samhällssystem skulle Kina och Förenta staterna tillämpa fredlig samexistens, på grundval av de Fem principerna.

”Taiwan är Kinas inre angelägenhet, och enbart det kinesiska folket har rätt att befria ön. Förenta staternas väpnade aggression där är en annan fråga, en internationell

fråga, och vi är redo att förhandla om den", sade premiärminister Chou. "Dörren står öppen, men det beror på om Förenta staterna menar allvar i sitt handläggande av Taiwanfrågan." Han gav uttryck för vänskapliga känslor gentemot det amerikanska folket. Han antydde sin redobogenhet att ta i beaktande hänvändelser från "vänner till Kina, i konkreta fall, och på ett konkret sätt", att göra besök här.

Chou En-lai förklarade den kinesiska synen på det nuvarande dödläget i de kinesisk-sovjetiska gränsförhandlingarna, som hade pågått i över ett år. Den 11 september 1969 nådde de kinesiska och sovjetiska regeringscheferna en överenskommelse om att de kinesisk-sovjetiska gränsförhandlingarna skulle föras utan varje hot, och att de båda parterna skulle nå en uppgörelse rörande provisoriska åtgärder för att vidmakthålla status quo vid gränsen, avvärja väpnade konflikter och dra undan båda sidors väpnade styrkor i omstridda områden. "Omstridda områden" är, enligt premiärminister Chou, platser där de båda parterna har skilda uppfattningar om sina gränsdragningar på kartan, i enlighet med de kinesisk-ryska gränsfördragen på 1800-talet: "Det vill säga, det finns platser som de säger tillhör dem och som vi säger tillhör oss. Den frågan kan lösas först när en överenskommelse om de provisoriska åtgärderna har nåtts, och justeringar måste göras enligt principerna för ömsesidig förståelse, ömsesidigt tillmötesgående och konsultationer på jämlik fot. Och det borde verkligen inte vara svårt att ordna."

I praktiken hade ryssarna, tycktes det, helt enkelt vägrat att gå med på något tillbakadragande i de omstridda områdena, där de båda gränslinjerna förblev lika sammanflätade som spetsarna på två gafflar som stötts ihop.

Jag frågade premiärministern, om han i dag ville upprepa Kinas krav, framlagt i början av 1960-talet, på en toppkonferens för att förbjuda användandet av kärnvapen, att avstå från tillverkningen av dem och att garantera deras totala förstörande.

"Låt mig göra vår hållning i den här frågan klar", svarade han. "För det första befinner sig våra kärnvapenprov fortfarande på experimentstadiet, och varje prov som utförs är begränsat och görs bara när det är nödvändigt. Syftet med våra prov är att bryta kärnvapenmonopolet och utpressningen samt att förhindra ett kärnvapenkrig. Varje gång vi genomför ett prov förklarar vi därför att Kina inte vid någon tidpunkt och under några omständigheter kommer att bli det första landet som tillgriper kärnvapen. Och vi upprepar gång på gång förslaget att en toppkonferens med deltagande av alla världens länder, stora och små, bör sammankallas för att träffa en överenskommelse om fullständigt förbud för och förstörelse av kärnvapen samt, som ett första steg, att nå en uppgörelse att förbjuda användandet av kärnvapen. Efter vårt prov nyligen (den 14 oktober 1970) gav det japanska socialistpartiet uttryck för sitt stöd åt denna vår hållning och vårt förslag."

Vad beträffar samtal om "så kallade begränsningar av kärnvapnen" supermakterna emellan, sade han, syftade de till att bevara deras monopol gentemot alla andra, och ingenting annat. Varje makt koncentrerade sig bara på hur man skulle "begränsa" den andra, för att vidmakthålla sin egen överlägsenhet. Förenta staterna och Sovjetunionen önskade i själva verket att "begränsa" kostnaderna för att upprätthålla sitt terrormonopol, men kostnaderna fortsatte inte desto mindre att öka till astronomiska tal, också medan de förde förhandlingarna. På tal om hur deras motsättningar någonsin skulle kunna lösas sade han: "Vi är inte deras stabschefer! Hys inte några illusioner om 'avrustning' av det slaget. I tjugofem år har de hela tiden sysslat med vapenexpansion, och inte alls med avrustning."

När premiärminister Chou talade om Kinas "syn på världen" citerade han ordförande Maos ord: "Folket i alla länder, massorna som omfattar över 90 procent av hela

befolkningen, vill förr eller senare ha revolution ...” Enligt ordförande Mao, sade han, existerade alltjämt faran för ett världskrig, och folket i alla länder måste vara berett. Men ”revolution är huvudinriktningen i världen i dag”.

Premiärministern sade att ordförande Maos uttalande den 20 maj 1970 förutsåg utsikter till en amerikansk revolution. Ingen kunde faktiskt tala allvarligt med ansvariga kinesiska ledare utan att märka deras livliga intresse för de tecken de upptäckte på det amerikanska kapitalistiska samhällets upplösning. Men uppenbarligen väntade sig ordförande Mao inte en snar amerikansk revolution, och inte heller sökte han bygga Kinas utrikespolitik på den teorin. Den politik Kina eftersträvade var mera begränsad. Den krävde inte bara att amerikanska trupper skulle dras tillbaka från Asien och Taiwan, utan också att alla utländska trupper ”skulle dras tillbaka från alla territorier de nu ockuperar, och resa hem, så att folk i alla länder kan komma i åtnjutande av rätten att på egen hand lösa sina problem, utan hot eller ingripande utifrån”.

Mitt eget intryck efter närmare ett halvt år i Kina var att detta att återvinna politisk stabilitet och ekonomisk tillväxt nu kom i första hand, medan Kina utomlands sökte förnya och utvidga relationerna staterna emellan, på grundval av Bandungkonferensens gamla principer om fredlig samexistens. Kina strävade inte efter att bli en kärnvapensupermakt utan hade som målsättning ett trovärdigt avskräckande försvar, medan landet sökte göra slut på supermakternas dominans i världens angelägenheter, i samarbete med de medelstora och små makterna. Kina förlitade sig emellertid på sina egna resurser och hade aldrig varit så väl förberett på. krig, och på att omintetgöra amerikanska militära och politiska avsikter i Asien genom att fullgöra sina åtaganden att stödja Hanoi och de indokinesiska folk som var allierade med Hanoi.

Frukost med ordföranden

Ett samtal med Mao Tse-tung

Ordförande Mao betonade att han inte ville bli intervjuad. Vad vi hade var ett samtal. Men jag kunde senare bekräfta att han inte skulle ha något emot publicering av en del av sina uttalanden, dock utan direkta citat. Under större delen av vårt samtal gjordes anteckningar av Nancy T'ang, en i Amerika född dotter till T'ang Ming-chao. (Mr T'ang var redaktör för *Overseas Chinese Daily* i New York City till 1949. Sedan dess hade han i Kina tjänstgjort som ledare för kulturella och politiska förbindelser med främmande länder.) Ytterligare en person var närvarande – en kvinnlig kinesisk sekreterare. Det var intressant att ingen av de unga kvinnorna bar något Mao-märke; det här var det enda tillfälle jag träffade en tjänsteman utan att det ståtades med märket.

Jag skrev ner vår dialog ur minnet omedelbart efteråt och fick också en kopia av miss T'angs anteckningar.

Ordförande Maos residens i Peking ligger i sydvästra hörnet av den tidigare Förbjudna staden, omgivet av scharlakansröda murar och inte långt från T'ien An Men, Den himmelska fridens port, där han mönstrar paraden under oktoberfesten. Bakom dessa höga murar, med glittrande gula taktegel högst upp, inhyste den gamla kejserliga regimen också sina ämbetsmän. I dag bor och arbetar medlemmar av politbyrån här, i omedelbar närhet till ordföranden och premiärminister Chou En-lai. Man går in genom Västra porten, som flankeras av två beväpnade vakter. När man sedan går runt en tom trädkantad uppfartsväg kommer man snabbt till ett envåningshus av blygsam storlek, byggt i traditionell stil.

Vid ingången hälsas man av två obeväpnade officerare, som inte bär några gradbeteckningar. ”De är generaler”, anförtror mig Nancy T'ang. Hur vet hon det? De försvinner när ordföranden möter mig i dörren till sitt arbetsrum. Jag ber om ursäkt för att jag låtit honom vänta. Jag hade legat och sovit när jag kallades utan föregående varsel.

Det var tidigt på morgonen. Vi åt frukost tillsammans och samtalade till ungefär klockan ett. Han var en smula indisponerad av en förkylning, och han frågade sig vad läkare egentligen dög till: de kunde inte ens förebygga en enkel sjukdom som förkylning, som kostade så mycken förlorad arbetstid. Jag nämnde dr Linus Pauling – han hade hört talas om honom – och hans rekommendation av stora doser C-vitamin som ett universalbotemedel mot förkylningar. Jag erbjöd mig att sända honom lite. Han sade att han skulle pröva det. Om det hjälpte, skulle jag få äran. Om det förgiftade honom, skulle jag inte ställas till ansvar.

Maos stora arbetsrum var helt inklätt med hyllor fyllda av hundratals kinesiska böcker, och bland dem ett fåtal utländska volymer. Från många av dem dinglade pappersremsor, använda som notförsedda bokmärken. På det stora skrivbordet låg högar av tidskrifter och manuskript. Det var en arbetande författares verkstad. Genom de breda fönstren kunde man se en skymt av en trädgård, där ordföranden påstods odla sina egna grönsaker och experimentera med grödor. Det är inte en ”privat jordlott”; den tillhör staten. Kanske behövde han avkastningen, eftersom han sades nyligen ha låtit skära ner sitt ”apanage” med 20 procent.

Vi diskuterade min redogörelse för vårt senaste samtal, i januari 1965, där jag hade berättat om hans medgivande av att det faktiskt existerade en ”personkult” i Kina –

och att det dessutom fanns skäl för en sådan. En del personer hade kritiserat mig för att jag skrivit om det.

Än sen då, sade han, vad gjorde det att jag hade skrivit om en ”personkult” i Kina? Det fanns en sådan. Varför inte skriva om den? Den var ett faktum ... de ämbetsmän som hade motsatt sig att han återvände till Kina 1967 och 1968 hade tillhört en grupp på yttersta vänsterkanten, som en tid hade tagit hand om utrikesdepartementet, men de var samtliga utrensade för länge sedan. Vid tiden för vår diskussion 1965, fortsatte Mao, hade en stor del av makten undandragits hans kontroll över propagandaarbetet inom de provinsiella och lokala partikommittéerna, och i all synnerhet inom Pekings stadspartikommitté. Det var därför han då hade sagt att det förelåg ett behov av mera personkult för att stimulera massorna till att rasera den antimaoistiska partibyråkratin.

Ordförande Mao hade uppenbarligen funderat mycket på det här fenomenet – det mänskliga behovet att dyrka och dyrkas, på gudar och Gud. Vid mina tidigare besök hade han diskuterat det utförligt. Nu, vid sjuttiosex års ålder, var han i stort sett vid' god hälsa, men än en gång sade han att han ”snart stod i begrepp att skåda Gud”. Det var oundvikligt; var och en måste till slut skåda Gud.

”Voltaire skrev att om det inte fanns någon Gud, då måste människan uppfinna en”, sade jag. ”Om han hade uttalat sig som ren ateist, kunde det ha kostat honom hans liv, på den tiden.”

Mao höll med om att många människor hade mist huvudet för att de sagt betydligt mindre än så.

”Vi har gjort vissa framsteg sedan dess”, sade jag. ”Och människan har varit i stånd att förändra Guds planer beträffande en mängd saker. En av dem är födelsekontroll. Kina är före oss i det avseendet. En kvinnornas befrielserörelse i Förenta staterna utövar ändå ett visst inflytande. Amerikanska kvinnor var de första som fick rösträtt, och de håller nu på att lära sig begagna den.”

Just då avbröts vi av att det serverades några glas *mao t'ai*, ett starkt brännvin som görs i provinsen Kweichou. Vi utbringade en skål. Till min stora grämelse uppmärksammade ordföranden att jag hade underlåtit att skåla med de närvarande damerna. Hur kunde jag bete mig så? Jag hade ännu inte accepterat kvinnor som jämlikar.

Det var inte möjligt, sade ordföranden, att nå fullständig jämlikhet mellan män och kvinnor för närvarande. Men mellan kineser och amerikaner behövde det inte finnas några fördomar. Det kunde råda ömsesidig respekt och jämlikhet. Han sade att han hyste stora förhoppningar om de båda ländernas folk.

Om Sovjetunionen inte ville göra det (visa vägen), då skulle han sätta sitt hopp till det amerikanska folket. USA ensamt hade en befolkning på över 200 miljoner. Industriproduktionen var redan större än i något annat land, och uppfostran och utbildning var allsidiga. Han skulle med glädje se ett parti växa fram där för att leda en revolution, fastän han inte väntade sig det inom den närmaste framtiden.

Under tiden, sade han, studerade utrikesdepartementet frågan om att låta amerikaner från vänstern, mitten och högern besöka Kina. Om högermän som Nixon, de som representerade monopolkapitalisterna, skulle tillåtas att komma? Han skulle välkomnas, förklarade Mao, därför att problemen mellan Kina och USA just nu måste lösas med Nixon. Mao skulle med glädje tala med honom, antingen han kom som turist eller som president.

Jag kunde tyvärr inte företräda Förenta staterna, sade han; jag var inte någon monopolkapitalist. Kunde jag avgöra frågan om Taiwan? Varför fortsätta ett sådant

dödläge? Chiang Kaishek hade inte dött än. Men vad hade Taiwan att skaffa med Nixon? Det var Truman och Acheson som var roten och upphovet till den frågan.

Det kan vara på sin plats att nämna – och det utgjorde inte någon del av mitt samtal med ordförande Mao – att utländska diplomater i Peking hade uppmärksammat att meddelanden faktiskt överlämnades från Washington till den kinesiska regeringen av vissa mellanhänder. Innebörden i sådana meddelanden var att försäkra de kinesiska ledarna om Nixons ”nya syn” på Asien. Nixon var fast besluten, sades det, att dra sig tillbaka från Vietnam så snabbt som möjligt, att förhandlingsvägen söka en internationell garanti för Sydostasiens oberoende, att göra slut på dödläget i de kinesisk-amerikanska relationerna genom att lösa Taiwanfrågan och att föra Folkrepubliken in i FN och i diplomatiska förbindelser med Förenta staterna.

Två framstående fransmän befann sig i Kina 1970. Den förste var André Bettencourt, planeringsministern, den andre Maurice Couve de Murville, premiärminister under de Gaulles regim. M. Couve de Murville avslutade förberedelserna för ett besök i Kina av general de Gaulle, som skulle ha ägt rum detta år. Det var till general de Gaulle, det fick jag auktoritativa uppgifter om, som Nixon först hade anförtrott sin avsikt att eftersträva en verklig avspänning med Kina. En del personer hade tänkt sig att de Gaulle, under sitt besök, skulle spela en nyckelroll i främjandet av allvarliga kinesisk-amerikanska förhandlingar. Döden bestämde annorlunda. Ordförande Maos hyllning av generalen, som sändes till Mme de Gaulle, var det enda lovtal han veterligen hållit över någon icke-kommunistisk statsman sedan Roosevelt dog.

Under tiden hade andra diplomater varit aktiva. Chefen för en europeisk beskickning i Peking, som redan hade gjort en resa för att träffa president Nixon, återvände till Washington i december förra året. Han förbigick utrikesdepartementet för att överlägga i Vita huset, och han kom tillbaka till Kina i januari. Ur en annan och vederhäftig diplomatisk källa erfor jag, strax före min avresa från Peking i februari, att Vita huset än en gång hade överlämnat ett budskap, med en förfrågan om hur en personlig representant för presidenten skulle tas emot i den kinesiska huvudstaden, för samtal med de högsta kinesiska ledarna. Ungefär vid samma tid fick jag i gåtfulla ordalag höra av en äldre kinesisk diplomat, som tidigare hade hävdat raka motsatsen, att ”Nixon är på väg ut ur Vietnam”.

Jag måste än en gång betona, att ingen av de ovannämnda bakgrundsinformationerna lämnades mig av Mao Tse-tung.

Medan vi talade erinrade mig ordföranden på nytt om att det var de japanska militaristerna som hade lärt det kinesiska folket revolutionens konst. Deras invasion hade eggat det kinesiska folket till kamp och hade bidragit till att föra den kinesiska socialismen till makten.

Jag nämnde att prins Sihanouk några dagar tidigare hade sagt mig att ”Nixon är det bästa ombudet för Mao Tse-tung. Ju mera han bombar Kambodja, dess flera kommunister skapar han. Han är deras bästa ammunitionsleverantör”, sade prinsen. Ja, det höll Mao med om. Han gillade hjälp av det slaget. ”Är ryssarna rädda för Kina?” frågade jag.

En del personer sade det, svarade han, men varför skulle de vara det? Kinas atombomb var bara så här stor (Mao lyfte sitt lillfinger), medan Rysslands bomb var så stor (han lyfte tummen). Tillsammans var de ryska och amerikanska bomberna av det här formatet (han placerade båda tummarna intill varandra). Vad kunde ett lillfinger åstadkomma mot två tummar? ”Men på lång sikt. Fruktar ryssarna Kina?”

Det påstods att de var en smula rädda, svarade han. Också när det bara finns några få möss i en persons rum kan han bli förskräckt, rädd att mössen kanske äter upp hans godsaker. Så. till exempel kände sig ryssarna illa berörda av att Kina byggde skyddsrum. Men om kineserna gick ner i sina skyddsrum, hur kunde de då angripa andra?

Vad ideologin angick, vem hade avlossat det första skottet? Ryssarna hade kallat kineserna dogmatiker, och sedan hade kineserna kallat dem revisionister. Kina hade publicerat deras kritik, men ryssarna hade inte vågat offentliggöra Kinas. Sedan hade de skickat hit några kubaner och därefter rumäner för att be kineserna att upphöra med den direkta polemiken. Det gick inte an, sade Mao. Polemiken skulle behöva fortsätta i tiotusen år, om så krävdes. Så hade Kosygin själv kommit. Efter deras samtal hade Mao sagt honom att han var villig att pruta tusen år, men inte mera.

Ryssarna såg ner på kineserna och likaså på folket i många länder, sade han. De trodde att de bara behövde uttala sin mening, och så skulle alla folk lyssna och lyda. De trodde inte att det fanns människor som inte ville göra det, och att en av dem var hans egen anspråkslösa person. Fastän de kinesisk-ryska ideologiska meningsskiljaktigheterna nu var oförsonliga – såsom framgick av deras diametralt motsatta politik i Kambodja – kunde de möjligen lösa sina problem staterna emellan.

Än en gång med hänsyftning på Förenta staterna sade ordförande Mao att Kina borde lära sig av det sätt varpå Amerika utvecklades, genom att decentralisera och sprida ansvar och välstånd bland de femtio staterna. En centralregering kunde inte sköta allt. Kina måste lita till regionala och lokala initiativ. Det dög inte (han slog ut med händerna) att överlåta allt till honom.

När han artigt följde mig till dörren sade han att han inte var någon komplicerad människa, utan faktiskt mycket enkel. Han var bara, sade han, en ensam munk som strövade omkring i världen med ett läckande paraply.

På grund av detta och andra informella samtal trodde jag att ordförande Mao i framtida kinesisk-amerikanska förhandlingar säkert skulle hålla fast vid de grundläggande principer, som hade väglett Kina i hela dess utrikespolitik, dess ideologiska syn och uppfattning av omvärlden såväl som dess regionalpolitik. Å andra sidan tror jag också att Kina, efter en internationell avspänning, skulle söka att samarbeta med alla vänligt sinnade stater, och med alla vänligt sinnade människor i fientliga stater som välkomnade landets fulla deltagande i de stora världsfrågorna.

Nixons kurs mot Förbjudna staden

En styrkeposition

Många svar har lämnats, många spekulationer gjorts för att förklara varför president Nixon eftersträvade och accepterade en inbjudan till Peking, men varför ställde sig kineserna förstående? Hade man i Peking glömt att Nixon grundlade sin tidiga karriär på häxjakt och sedan klättrade vidare till senaten och posten som vicepresident på de ”fredsmäklare i utrikesdepartementet” som sålde Kina till Ryssland? Varför skulle Mao Tse-tung, med en våldsam inhemsk utrensning tryggt bakom sig, när han såg Amerikas vågspel i Vietnam urarta till ett fiasko och trodde att landets politiska och ekonomiska ställning var i allvarlig fara både utomlands och hemma, ta emot en sen-kommen olivkvist? Och om Nixon inte reste till Kina bara för att äta hajfenor, vad kunde hans värdar servera som mellanrätter – och vad kunde de vänta sig i gengäld?

Frågan rörande Nixon har delvis besvarats för vår räkning av ordförande Mao (i föreg. kapitel). Han sade mig att Nixon, som representerade monopolkapitalisterna, skulle välkomnas helt enkelt därför att de problem som förelåg mellan Kina och Förenta staterna för närvarande måste lösas med honom. I sitt tänkandes dialektiska mönster hade Mao ofta sagt att något gott kan komma av något ont, och att onda människor kan göras goda – genom erfarenhet och riktig undervisning. Ja, sade han till mig, han föredrog män som Nixon framför socialdemokrater och revisionister, dessa som uppgav sig vara en sak men som i maktställning betedde sig helt annorlunda.

Nixon var måhända svekfull, fortsatte han, men kanske en liten smula mindre än vissa andra. Nixon tillgrep en hård taktik, men han utnyttjade också en del mjuka grepp. Ja, Nixon kunde bara gå ombord i ett flygplan och komma. Det spelade ingen roll om samtalen blev framgångsrika. Om han var villig att komma, skulle ordföranden vara villig att prata med honom, och det skulle vara i sin ordning. Det skulle vara i sin ordning, vare sig de grälade eller inte, eller vare sig Nixon kom som turist eller som president. Han trodde att de inte skulle gräla. Men givetvis skulle han komma med kritik av Nixon. Värdarna skulle också vara självkritiska och tala om sina egna miss-tag och brister – så till exempel var deras produktionsnivå lägre än Förena staternas.

Vad hade skett sedan januari 1965, som kommit Mao att ändra uppfattning? Då hade jag frågat ordföranden, om det fanns något budskap jag kunde överlämna till president Johnson, och hans svar var *Pu-shih* (Nej!) och ingenting annat. I alla fall sade Mao då att en tänkbar lösning av konflikten i Vietnam var ännu en Genèvekonferens, för att göra slut på striderna och garantera Indokinas oberoende. Det budskapet nådde utri-kesdepartementet, men ”alternativet” uteslöts så gott som omedelbart därför att Johnson lät bomba Nordvietnam.

I intervjun 1965 hade Mao klart och tydligt sagt ifrån att han inte väntade att ameri-kanerna skulle sluta förrän de hade lärt sig, på ett hårdhänt sätt, att de inte kunde påtvinga det revolutionära Vietnam sin politiska vilja med militärt våld.

Kineserna trodde att läxan i Vietnam, och inte blott och bart presidentbytet, hade gjort det möjligt för Mao att år 1970 tala annorlunda om Nixon. ”Erfarenheterna” hade gjort Nixon relativt ”god”. Andra större förändringar hade också påverkat deras syn: motståndet mot krigföringen i Indokina inom Förenta staterna; bildandet av en allians som förenade Hanoi, FNL och motståndsstyrkor i Kambodja och Laos, unilateralt understödd av Peking. Och det hade skett förändringar inom själva Kina, bland dem den lugnande ökningen av antalet kärnvapenrobotar och leveranskapaciteten.

Teoretiskt hade Nixon, trodde kineserna, olika alternativ och utnyttjade dem faktiskt såsom taktiska hot en tid – exempelvis i Kambodja och Laos. Men slutet var nära. När beslutet väl var fattat att lämna Vietnam blev en uppgörelse mellan USA och Kina absolut nödvändig. Presidenten måste inte bara hålla ryggen fri mot eventuell förödelse genom en av Kina understödd nordvietnamesisk offensiv, utan också ta itu med inhemska och världspolitiska återverkningar av hemkallandet av trupperna.

Det var den allmänna uppfattningen 1970 från Den himmelska fridens ports synpunkt, medan man alltjämt gjorde sig beredd på det värsta. (Ont kan också komma av gott.)

Sommaren 1969 hade Nixonregeringen offentligt påyrkat en minskning av spänningen i relationerna till Kina. Senare samma år hade den upphört med patrulleringen i Formosasundet och kineserna noterade naturligtvis detta. Regeringen föreslog också att de avbrutna Warszawasamtalen skulle återupptas, vid en tidpunkt och på en plats som var lämplig för båda parter. I januari 1970 inleddes preliminära kinesisk-amerikanska överläggningar i Warszawa. De avbröts omedelbart efter invasionen av Kambodja. Men Nixon fortsatte, genomförde etappvis undanröjandet av handelsembargon riktade mot Kina och upphävde reseförbuden mellan de båda länderna. Tidligt på våren rekommenderade en presidentkommitté att fastlandets Kina skulle få säte och stämma i FN och kallade för första gången officiellt landet Folkrepubliken. Ledarna i Peking förblev misstänksamma – särskilt rörande ett dubbelspel mellan Moskva och Washington.

Sent på hösten 1970 hade flera brådskande och obestritt autentiska förfrågningar nått Kina och antytt att presidenten önskade veta, om han eller hans representant skulle tas emot i Peking. Ett indirekt svar inrymdes i en intervju som Chou En-lai beviljade mig i november, när han sade att kinesisk-amerikanska samtal kunde inledas, men bara om amerikanerna gav prov på en ”uppriktig” önskan att förhandla. För de initierade betydde ”uppriktig” i första hand ett realistiskt försök att utarbeta ett program för att ta itu med problemet Taiwan.

Som Mao och Chou såg saken, var det nyckeln till alla andra asiatiska uppgörelser. Tydligen kom det tillräckliga försäkringar. När Chou En-lai tog min hustru och mig med sig för att stå bredvid ordförande Mao i oktober förra året, och för att fotograferas under årsdagsparaden, hade ingen amerikan någonsin blivit så uppmärksammad. Skarpsynta människor insåg att något nytt höll på att ske. Så kom då pingponggesten. Ordförande Mao hade talat med mig i december, och efter pingpongepisoden kunde jag meddela att han skulle välkomna Nixon eller dennes personlige representant till Peking. En ny horisont var redan inom synhåll.

Min artikel i *Life* om mitt samtal med ordföranden översattes och spreds vida omkring i Kina, bland politiska och militära ledare. De kan därför inte ha blivit speciellt överraskade av det gemensamma uttalandet i Peking och Washington. Fastän Kinas press kanske bara innehöll några rader, diskuterades hela saken utan tvivel försiktigt och utlades ända ner på kommunnivå. Bara en sak bör ha förvånat kineserna: att Kissinger lyckades hålla sitt besök hemligt. Erfarenheter av amerikanska diplomater under andra världskriget hade övertygat kinesiska ledare om att amerikaner inte kunde bevara hemligheter.

Kineserna var naturligtvis mycket väl medvetna inte bara om den internationella betydelsen av Nixons planer, utan också om de inhemska konsekvenserna och fördelarna, vid sidan av, för hans nuvarande och framtida politiska karriär. När ordföranden diskuterade Nixons eventuella besök i Kina yttrade han i förbigående att presidentvalet skulle äga rum 1972, eller hur? Han tillade att mr Nixon kanske, just därför,

skulle skicka ett sändebud först men att han själv troligen inte skulle komma till Peking förrän i början av år 1972.

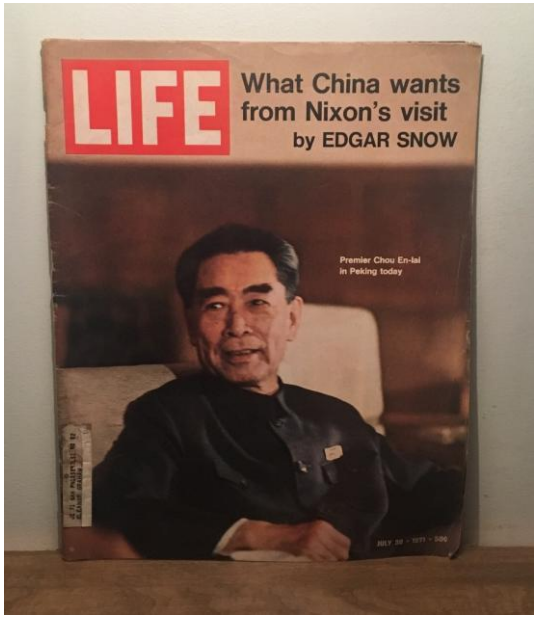

Life Magazine 30 juli 1971

Strax före år 1970 hade Kina undergått en stor utrensnings eldprov, mycken tid hade gått förlorad under det inhemska återuppbyggnadsarbetet och många stängsel måste lagas eller byggas nya för att göra slut på Kinas internationella isolering.

Den inre spänningens tid var i stort sett förbi. Om det nu fanns en möjlighet att återvinna Taiwan – Maos sista nationella mål för ett enande – och för Kina att accepteras som en jämlike, med erkännande av landets storlek, prestationer och potential, varför då inte ta en titt på den möjligheten? Ingenting i Maos tänkande eller lära krävde någonsin ett krig med Förenta staterna, eller ett utländskt erövringskrig, och ingenting i Maos ideologi satte någon tilltro till atombomber. Bördan att tillverka bomber och att bygga torn för antirobotrobotar var sannerligen mycket tung och hade en tendens att bli ännu tyngre; Kina hade mer än en gång krävt deras totala avskaffande.

Ett mycket viktigt skäl till att ett kinesiskt-amerikanskt närmande intresserade Kina var att förbättra landets strategiska position i relationerna till Ryssland. Med Amerika borta från den asiatiska kontinenten, faran för en sovjetisk-amerikansk sammangaddning undanröjd och en egen plats i FN, skulle Pekings möjligheter att manövrera uppenbarligen ökas.

Insåg Kissinger, då, att Kina var berett till överläggningar utifrån en styrkeposition och inte av svaghet? Kinas ledare respekterade Kissinger. De kände honom tack vare sitt eget underrättelseväsen och på grund av vad han skrivit. När jag diskuterade honom med en av premiärminister Chous gamla vänner och politiska kamrater slogs jag av denna persons uppriktiga förtjusning inför utsikten att verbalt växla hugg med en så värdig motståndare. ”Kissinger?” sade han. ”Det är en man som känner till båda världarnas språk – sin egen och vår. Han är den förste amerikan vi mött i den positionen. Med honom borde det vara möjligt att tala.”

De närmast föreliggande frågor som togs upp till granskning under mötet mellan Chou och Kissinger – och dagordningen för presidentdiskussionen – är mycket konkreta och kan knappast ha varit något särskilt nytt för någondera parten. Som kineserna såg det skulle lösningarna innebära dessa avgörande beslut för Nixon: 1) att bereda Folkrepubliken tillträde till FN och att åter ställa Taiwan under fastlandets

överhöghet; 2) USA:s totala utrymmande av Vietnam och arrangemang för en internationell konferens i syfte att garantera Indokinas självständighet, samt en på förhandlingar grundad uppgörelse mellan Hanoi och Saigon, som skulle bevara ett yttre sken av den av amerikanerna skapade regimen, åtminstone under en tillbörlig mellantid; 3) upprättandet av formella kinesisk-amerikanska diplomatiska relationer. Rörande alla dessa frågor måste något preliminärt utkast till förhandlingar tas med tillbaka till Nixon, för att sätta honom i stånd att anta premiärminister Chous inbjudan.

Kinas formel beträffande Taiwan hade alltid varit förhandlingsbar, när helst de amerikanska ledarna så önskade. Som det upprepade gånger hade preciserats krävde den två steg: för det första att USA och Kina klargjorde sina avsikter att lösa alla tvister dem emellan, också tvisten i fråga om Taiwan, genom fredliga förhandlingar. För det andra att USA erkände Taiwan som en omistlig del av Kinesiska folkrepubliken och gick med på att dra tillbaka sina väpnade styrkor från Taiwan och Formosasundet. Specifika åtgärder beträffande hur och när de skulle dras tillbaka skulle bli föremål för senare diskussioner.

Kina hävdade att tvisten med USA rörande Taiwan var en internationell fråga, medan landets avbrutna inbördeskrig med Chiang Kai-shek var en rent inre angelägenhet. Så snart ett amerikanskt medgivande att dra sig tillbaka från Taiwan hade gjorts i princip måste många villkor preciseras. Peking skulle sannolikt befinnas mottagligt för sakskäl, både när det gällde tillvägagångssättet för förändringen i den amerikanska positionen och behandlingen av själva Taiwan – kanske till och med tillförsäkra Chiang Kai-shek ett visst mått av självbestämmanderätt, om han skulle önska förbli härskare där sin livstid ut.

Kina kommer aldrig att offentligt avsäga sig vad det anser vara sin definitiva suveräna rätt att återvinna Taiwan, med våld om så krävs. Men det fanns nu rimliga skäl att anta, att en icke-militär lösning kommer att utarbetas av nationalisterna och de kommunistiska kineserna själva. Inledandet av uppriktiga kinesisk-amerikanska samtal har kanske redan lett till förnyade hemliga diskussioner mellan Taiwan och Peking, i vilka man letar efter tänkbara assimileringsvillkor. Det var utan tvivel en av Nixons förhoppningar. Mao Tse-tung påpekade för mig att fredlig assimilering av Taiwan var hans mål – och han påminde mig om flera fall under det kinesiska inbördeskriget, då andra provinser anslöt sig utan strid.

En uppgörelse i Taiwan kunde emellertid uppenbarligen inte skiljas från en eldupphöröverenskommelse i Vietnam och ett tillbakadragande av trupperna, och inte heller kunde det senare invänta den förra. Ingenting mindre än en total evakuering av alla utländska trupper från Vietnam skulle tillfredsställa Pekings allierade i Hanoi, så som det antyddes av protester som redan strömmade in från Hanoi och av varningar till Peking för Nixons svekfullhet. Peking kunde inte tillåta Ryssland att utnyttja meningsskiljaktigheter av det här slaget, och det gjordes säkerligen klart för Kissinger att ingen Genève-konferenslösning kunde främjas av Kina, som inte hade Hanois och FNL:s fulla stöd.

Sådana var de regionala problem som måste lösas innan någon avspänning vid förhandlingsbordet kunde nås i Ostasien och större delen av Stillahavsområdet. Att precisera Kinas inte så direkta men motsvarande anspråk på. det globala planet faller utanför den här redogörelsens ram, men att de inbegriper fortsatt stöd av revolutionär kamp – ”i Kinas och hela världens intresse”, för att citera den nya partistadgan – är uppenbart.

Vid sitt besök i Peking skulle presidenten komma till en nation som hans land inte hade några diplomatiska förbindelser med, och en där den verklige statschefen inte

innehade någon verkställande befattning. Nixon skulle säkerligen träffa partiordföranden, men med all sannolikhet skulle Chou sköta det mesta av underhandlingarna.

Som vad för slags människa skulle presidenten uppfatta Chou En-lai? Påtagligen som en av världens skickligaste underhandlare. Ståtlig och utstrålande andlig kraft var han outtröttlig, vid sjuttiotre års ålder. I augusti 1967 tog sig Chou förhandlingsvägen ut ur sin farligaste episod under kulturrevolutionen. Fastän han avgudades av ungdomen, var han i över två dygn omringad i sina ämbetslokaler av en halv miljon rödgardister på den yttersta vänsterkanten. Deras ledare – några senare arresterade som kontrarevolutionärer – försökte ta hand om centralkommitténs dossierer – och om Chou själv. Mao och Lin Piao var båda frånvarande. Genom att tala med små grupper, dag och natt, fick Chou så småningom massorna – Chou kallade dem så när han samtalade med mig – att skingras. Det var först efter den händelsen som Lin Piao lät föra in tusentals soldater i huvudstaden, och avväpnandet och upplösningen av Röda gardena började på allvar – med svåra förluster.

Kissinger påstås ha tillbringat tjugo av sina fyrtionio timmar i Peking i samtal med premiärministern. Det är ingenting ovanligt. Ett av de många intervjusamtal jag hade med honom pågick från middagsbordet en kväll till klockan sex morgonen därpå. Jag var utmattad, han skenbart lika pigg som någonsin. ”Jag måste låta er få en smula sömn”, mumlade jag.

Han kastade tillbaka huvudet och skrattade. ”Jag har redan fått min sömn”, sade han. ”Nu ska jag sätta i gång och arbeta.” Hans nattvila hade varit en tupplur före middagen.

Chou berättade för mig att han hade tagit en semester en vecka när han var sjuk – på tio år.

Premiärministern har omsorgsfullt undvikit alla framstötar mot en personlig maktställning. Han har varit en entusiastisk arbetare i sin strävan efter nationell och revolutionär maktpolitik. Hans förbindliga sätt döljer ett inre av hårda och smidiga legeringar; han är en mästare i konsten att fullfölja en politik, med en ofantlig förmåga att hålla reda på detaljer. Hans personliga kontakter är oräkneliga. Han förenar en administrativ effektivitet som är svår att bringa till överensstämmelse med hans allestädes närvaro. Hans självutplånande hängivenhet gör honom till Maos oumbärliga alter ego.

Symbios är kanske det bästa ordet för att beskriva deras förhållande. Mao och Chou är varandra mycket olika till arbetssätt och personlighet, men de kompletterar varandra i ett samspel grundat på trettiosju års tillit och ömsesidigt beroende. Chou var aldrig mandarin, men hans farfar var det, och han vidgår sin feodala härkomst, trots att han tillbringade tjugo år i bondemiljö som gerillasoldat. Mao är ett intellektuellt geni av bondestam, till vars intuitiva och erfarenhetsvunna kunskap om folket Chou vanligen tar hänsyn.

Mao är en aktivist, en initiativtagare, en skapare och behärskare av strategiska framgångar som nås omväxlande med hjälp av överraskning, spänning och avspänning. Han misstror långa perioder av stabilitet och är aldrig belåten med förändringstakten, men han är praktisk och kan ge prov på stort tålamod när det gäller att nå ett mål steg för steg.

Chou välkomnar det detaljerade utförandet av en plan som tråkar ut Mao – och ju mera komplicerat problemet är, desto bättre. Chou tränger snabbt in till frågornas kärnpunkt, förbigår det som är opraktiskt, förställer sig när så är nödvändigt och

spelar aldrig hasard – utan att ha fyra äss på hand. Chou arbetar bäst när den revolutionära pendeln har svängt till ett jämviktsläge. Han är en byggmästare, inte en poet.

I samtal jag har fört med Kinas två stora män är det vanligen Chou som minutiöst svarar på de väsentliga frågorna och Mao som lyssnar, tillfogar några varnande eller klarläggande ord och vidgar det breda och dialektiska perspektivet. Chou går på otaliga stora banketter, tydligen med nöje. Mao avskyr fester och föredrar små grupper. Chou är en finsmakare, men äter frugalt, Mao tycker om enkel mat, lagad kryddstark som i Hunan. Båda männen dricker mycket lite, och båda är synnerligen disciplinerade, var och en på sitt sätt. I underhandlingar med president Nixon skulle Chou förmodligen göra det besvärliga grovjobbet, i nära samarbete med Mao bakom kuisserna. Men de avgörande besluten skulle fattas av Mao.

Vad kineserna än må tänka om Nixons motiv, har han vunnit deras uppskattning på grund av sin artighet att komma på besök hos dem och därigenom skänka Mao Tsetung prestige och hela folket ökad självkänsla. Vasallkungar kom i gångna tider med hyllningar till Peking, men aldrig förr ledaren för världens mäktigaste nation. Gesten kan i sig åstadkomma mycket för att mildra det agg och den förbittring som har hopats under de senaste två årtiondena. Det förelåg en viss risk att gesten kunde misstolkas till amerikanernas nackdel, men troligare är att den kommer att accepteras mycket värdigt och förbättra utsikterna till ömsesidig anpassning.

Tusenårsriket verkar avlägset, och de närmaste förväntningarna går ut på anpassning och kamp av hårdaste slag. Kina måste gå Korea och Vietnam till mötes, och USA kan inte kasta Japan över bord. Faran är att amerikaner kan inbilla sig att kineserna håller på att överge kommunismen – och Maos syn på världen – för att bli snälla jordbrukande demokrater. En mera realistisk värld är faktiskt inom synhåll. Men folkliga illusioner om att den kommer att bestå av en behaglig blandning av ideologier, eller ett slut på Kinas tro på revolutionära medel, kan bara tjäna till att fördjupa klyftan på nytt, när desillusionen inställer sig. En värld utan förändring genom revolutioner – en värld där Kinas närmaste vänner inte skulle vara revolutionära stater – är otänkbar för Peking. Men en värld av relativ fred mellan stater är lika nödvändig för Kina som för Amerika. Att förvänta mera är att inbjuda till gäckade förhoppningar.

Bilagor

I. Från söder om bergen till norr om haven

9 januari 1965: intervju med ordförande Mao Tse-tung

När jag på nytt hade vistats i Kina i över två månader inbjöds jag av Mao Tse-tung till middag, på kvällen den 9 januari 1965. Vi samtalade då i omkring fyra timmar. Jag var den ende utländske gästen. Två närvarande kinesiska ämbetsmän var vänner från tiden före revolutionen: Mme Kung P'eng och hennes make, Ch'iao Kuan-hua. Jag hade lärt känna Kung P'eng och hennes syster, Kung P'u-sheng, när de studerade vid det av kristna grundade Yenchinguniversitetet (nu en del av Tsing Huauniversitetet), där jag en kort tid föreläste medan jag bodde i förkrigstidens Peking. Kung P'eng var senare under många år Chou En-lais personliga sekreterare. Nu hade hon blivit assistent åt utrikesministern. Hennes man var biträdande utrikesminister. (Kung P'eng dog av en hjärntumör 1970, mycket sörjd av sina kamrater och oräkneliga utländska vänner. Ch'iao Kuan-hua blev chef för Folkrepubliken Kinas första delegation i FN, i november 1971.) Båda ägde goda kunskaper i engelska.

Jag kom inte med några skriftliga frågor och gjorde inga anteckningar. Jag hade fått klart för mig att samtalen skulle föras privat, som under mina besök hos ordföranden 1960. Genast efter min hemkomst den kvällen skrev jag ner allt jag kunde erinra mig av vad som sagts. Dagen därpå fick jag till min glada förvåning höra att jag, utan att direkt citera, kunde publicera större delen av samtalet. Lyckligtvis var jag i stånd att gå igenom och korrigera mina anteckningar om samtalet med hjälp av Kung P'eng, som hade gjort en skriftlig uppteckning, och därför bör den här redogörelsen vara i allt väsentligt riktig.

Vårt samtal sträckte sig över vad Mao själv kallade *shan nan hai pei*, eller ”från söder om bergen till norr om haven”. Det var *hai k'uo t'ien kung*, det täckte ”ett vitt och brett fält” och var i vissa avseenden unikt. Mao tog givetvis emot en mängd medborgare, men han inbjöd inte ofta icke-kommunistiska västerlänningar att äta middag med honom. Jag tror att jag var den förste utlänning som talade med honom i publiceringssyfte sedan Folkrepublikens grundande 1949.

Varför utgjorde jag ett undantag? Förmodligen därför att jag hade känt Mao alltsedan han var en jagad ”röd bandit” och bodde i en grotta i Shensi. Som ung tidningskorrespondent hade jag banat mig väg in i nordvästra Kina 1936, för att se vad för slags män Chiang Kai-shek hade försökt att ”tillintetgöra” under ett årtionde. Jag var den förste reporter som kom in i de gamla ”röda områdena”, och den förste som intervjuade Mao, Chou En-lai, Lin Piao och andra ledare. Mao var då fyrtiotre år, mager, längre än genomsnittskinesen och härdad av det 9 600 km långa återtåget från södra Kina (via de östra högländerna i Tibet), det som nu är känt under namnet Den långa marschen. Jag satt i hans grotta många kvällar, medan han berättade för mig om sitt liv och skisserade den kommunistiska revolutionens historia fram till den tiden.

Nu, i sitt sjuttioandra år, en hel generation senare, hälsade Mao mig i ett av de rymliga, i Pekings stil dekorerade rummen i det storslagna Folkets stora hus, på andra sidan det breda torg som ligger vid T'ien An Men, Den himmelska fridens port i den tidigare Förbjudna staden.

Jag hade senast talat med Mao år 1960, är Kina befann sig mitt inne i en kris orsakad av en grym förening av naturliga och av människor åstadkomna katastrofer. De sovjetiska teknikerna hade plötsligt kallats hem, tillgången på industriella redskap avskurits och kontrakt på över 30o större projekt hastigt annullerats. För andra året i följd

drabbades jordbruket av översvämningar och torka, som helt eller delvis förstörde närmare hälften av skörden. Den normala produktionen hade trasats sönder under folkkommunernas experimentella skeden, då ouppnåeligt höga mål sattes för Det stora språnget framåt.

Masshungersnöd kunde undvikas bara genom strikt genomförd ransonering. Vid den tidpunkten hade Mao sagt mig att hans folk ännu inte fick tillräckligt mycket att äta. Han förutspådde att det skulle ta Kina femtio år att hinna fatt Förenta staternas bruttonationalprodukt.

I januari 1965 tedde sig bilden betydligt ljusare. Tre på varandra följande goda skördar hade fyllt nationens mage, och vissa reservlager av spannmål och kött hade lagts upp. Butikerna skyltade överallt med billiga fundamentala livsmedel och nödvändiga konsumtionsvaror. Kina betalade till fullo sina sista skulder till Ryssland, och sprängningen av en kärnladdning (i oktober 1964) hade åstadkommit en ny statussymbol som hjälp att återupprätta den kommunistiska – och patriotiska – förtröstan och självkänslan.

Ordförande Mao kunde med fullt förståelig stolthet ha talat om sin ”självtillitens” politik. Men han skröt inte. Jag fann honom i en filosofisk sinnesstämning, han tänkte på sitt möte med döden och var skenbart redo att överlåta värderingen av sitt eget politiska arv till kommande generationer. Att den gamle krigaren hade ännu ett eller ett par liv kvar i sig, och tid att sätta i gång Den stora proletära kulturrevolutionen för att säkerställa sina lärors bestående verkan på ungdomen, det skulle inte helt avslöjas förrän följande år.

Maos samtal med mig, som fördes i slutet av flera veckors dagliga och nattliga överläggningar med många provinsledare, som hade hämtats till huvudstaden och Nationella folkkongressens årliga möten, skulle säkert ha blivit kortare, om han hade varit sjuk. Han verkade fullständigt avspänd under hela vår konversation, som började strax efter klockan sex, fortsatte under middagen och ytterligare ett par timmar efter den.

En av ordförandens läkare talade senare om för mig att Mao inte hade några organiska fel och inte led av något annat än en för hans ålder normal trötthet. Han åt måttligt av en kryddstark Hunanmåltid och drack ett eller ett par glas kinesiskt vin, ganska likgiltigt, som förr i tiden. Han rökte kanske ett dussin cigarretter under kvällens lopp.

I början av vårt samtal uppenbarade sig en kameraman och spelade in en kortfilm, som Mao sade gjordes på min begäran.

Jag hade bett att en fullständig TV-intervju skulle tillåtas, utan större hopp om framgång. Nu sade jag: ”För flera år sedan bad jag er att berätta ert livs historia för mig. Ni motsatte er det till en början, och jag hävdade att det skulle vara nyttigt att låta människor i Kina och också utomlands veta vem ni egentligen var, och vad som kom er att arbeta. Jag tror nog att ni håller med mig om att publiceringen av er berättelse var något gott, inte något dåligt. Nu går det på nytt rykten om att ni är mycket sjuk. Skulle det inte vara bra att visa världen, på bildrutan, att de ryktena är synnerligen överdrivna?”

Mao svarade, med ett skevt leende, att det kanske rådde vissa tvivel om den saken. Han skulle snart skåda Gud.

Vårt sammanträffande 1960 hade inte publicerats i den kinesiska pressen. Dagen för vårt samtal 1965 tryckte *Folkets Dagblad* ett stort fotografi av ordförande Mao och mig, där jag omnämndes blott och bart som ”den amerikanske författaren till *Röd stjärna över Kina*”. Intervjun in extenso (bara ett par stycken på begäran utlämnade) publicerades här för första gången. I något förkortad form förekom den först i *Le*

Nouveau Candide, Paris, i Asahi, Tokyo, den 17 februari 1965 (och följande dagar), och strax efteråt i Stern, Hamburg, i *L'Europeo*, Rom, i *Sunday Times*, London och i *New Republic*, Washington D. C. (Större amerikanska tidningar, bland dem *New York Times*, vägrade att publicera den här intervjuns fullständiga text.) Smärre revideringar av ordalydelsen (i jämförelse med tidigare publicering) har nödvändiggjorts av utvidgningen av mina egna anteckningar och deras sammanjämkning med Kung P'engs.

Att samtalet frisläpptes samt publiceringen av en redogörelse för mötet i regeringens och partiets officiella tidning förlänade uppenbarligen händelsen en viss betydelse, helt bortsett från förnyandet av en gammal bekantskap. Det tycktes mig sannolikt att Mao på det här sättet önskade meddela Förenta staterna Kinas syn på krigiska och fredliga förhållanden, särskilt då beträffande Vietnam.

Senare, vid min återkomst till Kina 1970, påpekade flera vänner för mig den eventualiteten att ordförandens uttalanden 1960, särskilt om att han snart skulle skåda Gud, kunde ha varit avsedda att vilseleda dem som hoppades att påskynda hans väg dit. Min intervju sådan den publicerades utomlands dök aldrig upp i den offentliga pressen i Kina, men jag fick veta att den hade översatts och spritts på hög nivå inom partiets medlemskader. Maos direkta konstaterande att Kina inte skulle ingripa i Vietnam, förutsatt att kinesiskt territorium inte utsattes för angrepp, förutsåg en politik som kanske inte helt och fullt hade godkänts vid den tiden av centralkommitténs majoritet, under ledning av Liu Shao-ch'i.

Tibet och gudarna

Jag sade: ”Kina har genomlidit svåra år sedan jag senast träffade er men har nu höjt sig till en imponerande hög nivå. År 1960 talade ni om för mig att 90 procent av befolkningen stödde regeringen och bara i o procent motarbetade den. Hur ter det sig nu?”

Mao svarade att det alltjämt existerade en del anhängare av Chiang Kai-shek men att deras antal var mycket ringa. Många hade kommit på nya tankar, och man kunde hoppas på flera. Vad sådana människors barn angick kunde de omskolas. I varje fall kunde man säga att omkring 95 procent av folket, eller ännu flera, var enade och stödde socialismen.

Jag tänkte i mitt stilla sinne på Panchen Lama, som just hade avskedats från sitt ämbete som tillförordnad ordförande i den förberedande kommittén för den självständiga regionen Tibet. Jordreformstadiet nalkades sitt slut, och de egendomar som tillhörde lamahierarkin och dess förvaltare skulle snart kollektiviseras. Efter tretton års indoktrinering av ungdomen och jordlösa trälar under Pekings uppsikt verkade det snabbt utvecklade kommunistiska partiet redo att undanröja den gamla teokratins återstående politiska inflytande. Dess auktoritet var nu grundligt undergrävd av de vetenskapens och industrins under, som kommit de nyligen läs- och skrivkunniga till del tack vare deras maoistiska lärare. Lamaismen och dess gudar intog i vederbörlig ordning sin plats i en glömd folktros skräpkammare. Premiärminister Chou En-lai hade för en tid sedan inför Nationella folkkongressen förkunnat att Panchen Lama nu fick en ”sista chans att bättra sig”.

”Är Panchen Lamas svårigheter en fråga om hans feodala förbindelser med lamornas och godsägarnas gamla makt över de förutvarande trälarna”, frågade jag, ”eller anser ni att det var en konflikt mellan hans plikter som religiös ledare och den nya, från kyrkan skilda politiska makten?”

Mao svarade att det i första hand gällde jordfrågan, inte religiös frihet. De feodala härskarna hade mist sin jord, deras slavar hade befriats och var nu herrar på täppan. Panchen Lama hade varit tillsammans med några ”oduglingar” (”Huai tan”) tillhörande den gamla privilegierade klassen, som inte bara stod i vägen för en förändring, utan också hade organiserat ett kotteri. Några medlemmar av det hade röjt deras planer. En del personer kring Panchen Lama var inte alltför gamla för att bättra sig och kunde ännu göra framsteg. Panchen Lama själv skulle kanske ändra uppfattning. Han var fortfarande medlem av Nationella folkkongressen. Han bodde nu i Peking, men han kunde återvända till Lhasa när helst han önskade; det fick han själv avgöra.

Beträffande lamaismen som religion förtryckte ingen dess sant troende, alla templen stod öppna och gudstjänster hölls alltjämt (alla utom ett fåtal tempel stängdes under kulturrevolutionen), men det sorgliga var att de levande buddhorna inte alltid levde som de lärde och var allt annat än liktgiltiga för icke andliga ting. Dalai Lama själv hade sagt till Mao att han inte trodde sig vara en levande gud, men om man sagt det offentligt måste Dalai Lama förneka det. Många kristna andliga ledare och präster trodde inte heller alls på vad de predikade, men många av deras anhängare var sant troende. Somliga människor sade att Mao själv aldrig hade varit vidskeplig, men så förhöll det sig inte. Han påminde mig om att hans mor hade varit en from buddist och regelbundet förrättade sin andakt. Som yngling hade han ställt sig på hennes sida mot sin icke troende far. Så hade hans far en dag gått genom en ödslig skog och mött en tiger – en levande tiger, inte en papperstiger – och hade sprungit hem så fort han kunde för att offra till gudarna. Var det inte på det sättet med många människor? De bad till gudarna när de hade det svårt, men i goda tider glömde de bort dem.

”Finns det fortfarande några gudar i Kina?”

Ja, naturligtvis. Som jag visste hade kineserna inte bara en gud, utan många. Det fanns gudar för allting: dörrgudar, köksgudar, regngudar, bergsgudar, barmhärtighetsgudar och så vidare. Kunde inte till och med en sten bli en gud? Det fanns fortfarande miljoner som trodde på islam, och många miljoner flera som var buddister eller taoister. Det fanns också åtskilliga miljoner kristna, katoliker och protestanter. Och några trodde också uppriktigt på lamagudarna.

”Jag undrar om ni någonsin har varit i Tibet?”

Nej, han hade aldrig varit i Tibet, med undantag för de östra utkanterna, som de drog igenom under Den långa marschen. Vid den tiden hade han rest en hel del, men det fanns vissa områden han inte hade kunnat besöka. De (nationalisterna) ville inte låta honom besöka Yunnanfu (Kunming), till exempel. De hade låtit honom se Kweichow, men inte Kweiyang (huvudstaden i provinsen). Och han hade inte heller varit i Sinkiang (kinesiska Turkestan).

När han erinrade sig att det var trettio år sedan han första gången berättat för mig om sin fars möte med tigern sade han att de vid den tiden, mot slutet av det första kriget med nationalisterna, befann sig i ett mycket ömkligt skick. Ändå var denna gamla kinesiska Röda armé enad och stark, trots att den var liten till numerären. Jag hade sett dem när de bara hade haft lätta vapen.

”Utom de där tunga spjuten som bars av Fattigmansmilisen?” Ja, och till och med kvastskaft. Seger eller nederlag avgjordes till en början inte av vapen i handen. Det verkligt avgörande var viljan till seger och de rätta målen. Det var mycket som ingick i det. Nu hade över tjugo år förflutit, deras vapen var bättre men samma faktorer bestämde alltjämt seger eller nederlag.

”Folk tänkte då i första hand på att befria Kina från Japan. Och förvisso förutsåg jag då inte den fulla betydelsen av det revolutionära Kinas tillkomst.”

Hur USA beväpnade revolutionen

Ordföranden erinrade om att när jag första gången besökte honom, i Pao An, hade de just inlett förberedelserna till kriget mot Japan. Efter att ha nått en överenskommelse med Chiang Kai-shek att föra ett gemensamt krig, 1937, hade Maos trupper undvikit strider med de fientliga huvudstyrkorna och inriktat sig på att upprätta gerillabaser bland böndernas Japanerna hade varit till stor hjälp. De hade med våld erövrat och bränt byar i stora delar av östra Kina. De uppfostrade folket och skärpte deras politiska medvetenhet. De skapade förhållanden som gjorde det möjligt för kommunistledda förband att öka sina trupper och utvidga sitt territorium. När japaner i dag kom på besök till Mao, och bad om ursäkt, tackade han dem för deras hjälp. Han sade att han hade hoppats att de skulle marschera ända till Sian och till och med Chung King. Om de hade gjort det, skulle gerillaförbandens styrka ha ökat än snabbare. Inte bara japanska kommunister, utan både vänster- och högerflyglarna bland de japanska socialisterna höll med om att de japanska krigsherrarna hade hjälpt de kinesiska kommunisterna.

Senare hjälpte också Förenta staternas regering till, genom att ta parti för Chiang Kai-shek under inbördeskriget. Under befrielsekriget hade de huvudsakligen litat till amerikanska vapen, som överlämnats till dem av Chiang Kai-sheks trupper. Nu beväpnades Vietnams befrielsestyrkor av USA på samma sätt.

Överbefälhavaren hade alltid varit deras lärare. Utan hans undervisning skulle människor som Mao själv inte ha varit i stånd att göra sig kvitt högeropportunismen, att gripa till vapen och bekämpa honom. Sanningen att säga var det Chiang Kai-shek och de japanska krigsherrarna som direkt lärde dem att slåss, medan Förenta staterna hade varit deras indirekta lärare.

”En del amerikanska kommentatorer i Saigon har jämfört FNL:s styrka där med den period i Kina 1947, då Folkets befrielsearmé började ägna sig åt tillintetgörelse i stor skala av nationalistiska styrkor. Är förhållandena något så när jämförbara?”

Ordföranden ansåg inte det. Kinas andra revolutionskrig hade inneburit att befria hela den väldiga landsbygden. År 1947 hade Folkets befrielsearmé redan över en miljon man, mot trupper omfattande flera miljoner på Chiang Kai-sheks sida. FBA hade då utnyttjat armédivisioner och armégrupper, medan de sydvietnamesiska befrielsestyrkorna nu opererade med bataljoner, eller som allra mest med regementen. De amerikanska styrkorna i Vietnam var fortfarande relativt små. Om de ökades, kunde de naturligtvis bidra till att påskynda beväpningen av folket mot dem. Men om jag talade om för de amerikanska ledarna att de höll på att bygga upp en revolutionär rörelse som skulle besegra dem, då skulle de inte lyssna på mig. De ville inte låta vietnameserna avgöra sina egna angelägenheter. Hade de lyssnat på Ngo Dinh Diem? Både Ho Chi Minh och han (Mao) tyckte att Ngo Dinh Diem inte var så usel. De hade väntat sig att amerikanerna skulle stödja honom i flera år till. Men otåliga amerikanska generaler blev utledsna på Diem och gjorde sig av med honom. Men när allt kom omkring, hade allt mellan himmel och jord blivit mera fredligt efter mordet på honom?

”Kan FNL:s styrkor nu segra enbart av egen kraft?”

Ja, sade han, han trodde att de kunde det. Deras ställning var relativt sett bättre än kommunisternas under det första (revolutionära) inbördeskriget i Kina (1927-37). Vid den tiden förekom det inte något direkt utländskt ingripande, men redan nu hade FNL

den amerikanska interventionen, som hjälpte till att beväpna och utbilda manskapet och arméns officerare. Förenta staternas motståndare inskränkte sig inte längre till befrielsearmén. Diem hade inte velat lyda order. Nu hade den självständigheten spritt sig till generalerna. De amerikanska lärarna hade framgång.

När Mao tillfrågades, om några av de generalerna snart skulle ansluta sig till befrielsearmén, svarade han ja. Några skulle omsider följa Kuomintangs generalers exempel, de som hade gått över till kommunisterna.

Om den tredje världen

”Förenta staternas intervention i Vietnam, Kongo och andra förutvarande koloniala krigsskådeplatser väcker en fråga av ett visst teoretiskt intresse, om man ser den marxistiskt. Frågan är om motsättningen mellan nykolonialismen och de revolutionära krafterna i det fransmännen så gärna benämner den 'tredje världen' – de så kallade underutvecklade eller tidigare koloniala eller alltjämt koloniala nationerna i Asien, Afrika och Latinamerika – i dag är den viktigaste politiska motsättningen i världen? Eller anser ni att den grundläggande motsättningen alltjämt är den som råder mellan de kapitalistiska länderna själva?”

Mao Tse-tung sade att han inte hade skaffat sig någon uppfattning om det. Kunde jag kanske hjälpa honom? Han påminde om att president Kennedy också hade varit intresserad av den frågan. Hade han inte förklarat att det beträffande Förenta staterna, Canada och Västeuropa inte fanns någon större reell och grundläggande skillnad? Presidenten hade sagt att framtidens egentliga problem låg på den södra hemisfären. När han rekommenderade ”speciella styrkor och utbildning” för att ta itu med ”lokala revolutionära krig” hade den bortgångne presidenten kanske haft min fråga i tankarna.

Å andra sidan var det motsättningar mellan imperialister som hade givit upphov till två världskrig i det förflutna, och deras strider mot koloniala revolutioner hade inte ändrat karaktär. Utkämpades inte de krigen i syfte att omfördela kolonierna? Om ett nytt stort krig bröt ut, skulle det inte ske i syfte att omfördela kontrollen över de så kallade underutvecklade länderna? I själva verket var de så kallade utvecklade länderna inte så fast förenade i dag. Om man såg på Frankrike, lade man märke till två skäl till de Gaulles politik. Det första var att kräva oberoende av amerikansk dominans. Det andra var att försöka anpassa den franska politiken till förändringar som skedde i de afro-asiatiska länderna och i Latinamerika. Resultatet blev intensifierade motsättningar mellan de imperialistiska nationerna. Men utgjorde Frankrike en del av dess så kallade ”tredje värld”? Nyligen hade han frågat några franska gäster om den saken, och de hade sagt honom att Frankrike var ett välutvecklat land, som inte kunde tillhöra ”tredje världens” underutvecklade länder. Det verkade som om saken inte var så enkel.

”Kanske kan man säga att Frankrike finns i tredje världen men inte tillhör den?”

Kanske. Den här frågan, som hade tilldragit sig president Kennedys intresse, hade förmått honom (Mao påstod sig ha läst det) att studera Maos egna uppsatser om militära operationer. Han hade också hört av algeriska vänner, under deras kamp mot Frankrike, att fransmännen läste hans verk och använde hans vetande mot dem. Men vid den tidpunkten hade han sagt till den algeriske premiärministern, Abad, att hans egna (Maos) böcker grundade sig på kinesiska erfarenheter och inte skulle utöva någon verkan under andra omständigheter. De kunde användas till att sätta i gång ett folkets befrielsekrig men var tämligen värdelösa i ett krig mot folket. De räddade inte fransmännen undan nederlag i Algeriet. Chiang Kai-shek hade också studerat kommunisternas material, men inte heller han hade räddats.

Mao påpekade att kineserna också studerar amerikanska böcker, men att det skulle vara fördärvligt för dem att föra ett krig mot folket. Så till exempel hade han läst *The Uncertain Trumpet* av general Maxwell Taylor, Förenta staternas ambassadör i Saigon. General Taylors åsikt var att kärnvapen förmodligen inte kunde användas, och därför skulle icke-kärnvapen fälla avgörandet. Han förordade utvecklingen av kärnvapen men ville att armén skulle få prioritet härvidlag. Nu hade han sin chans att pröva sina teorier rörande speciell krigföring. Han hade varit i Vietnam endast sedan juni månad förra året, inte så länge som Koreakriget varade. I Vietnam skulle general Taylor skaffa sig en del värdefull erfarenhet.

Ordföranden hade också läst en del artiklar om hur man skulle handskas med gerilla-trupper, artiklar som av amerikanska myndigheter utdelats till deras trupper. De instruktionerna handlade om gerillatruppernas brister och svagheter och förespeglade hopp om amerikansk seger. De förbigick det avgörande politiska faktum, att vare sig det var Diem eller några andra nickedockor kunde ingen regering som var avskärmad från massorna vinna seger mot befrielsekrig. Intet gott kunde komma av att hjälpa sådana regeringar. De amerikanska (myndigheterna) ville emellertid inte lyssna på honom. De skulle inte heller lyssna på mig.

”I Sydostasien liksom i Indien och vissa länder i Afrika och också Latinamerika råder det en del sociala förhållanden som kan jämföras med dem som utlöste den kinesiska revolutionen. Varje land har sina egna problem, och lösningarna kommer att variera avsevärt, men ändå undrar jag, om ni håller med om att sociala revolutioner kommer att äga rum, som kanske lånar en hel del av de kinesiska erfarenheterna?”

Han svarade att antifeodala och antikapitalistiska tänkesätt, i förening med opposition mot imperialism och nykolonialism, växte fram ur förtryck och orättvisor i det för-gångna. Var helst de senare existerade skulle det bli revolutioner, men i de flesta länder jag talade om eftersträvade folket blott och bart nationellt oberoende, inte socialism – en helt annan sak. Europeiska länder hade också upplevt antifeodala revolutioner, men Förenta staterna hade inte haft någon verklig feodal period i sin historia.

”Förenta staterna hade en kort period av regional feodalism under slavtiden i Sydstaterna. Hundra år senare slåss de förutvarande slavarna alltjämt för social och politisk jämlikhet, så man kan inte säga att feodala inflytanden inte fortfarande gör sig gällande i Förenta staterna.”

Förenta staterna, sade han, hade först utkämpat ett progressivt självständighetskrig mot den brittiska imperialismen, och sedan ett inbördeskrig för att upprätta en fri arbetsmarknad. Washington och Lincoln var progressiva män på sin tid. När Förenta staterna blev den första stora republiken hatades och fruktades landet av alla krönta huvuden i Europa. Det visade att amerikanerna då var revolutionärer. Nu behövde det amerikanska folket kämpa för befrielse från sina egna monopolkapitalister. Vilken del av Förenta staterna kom jag ifrån?

”Jag föddes i Missouri i Mellanvästern, i en geografisk omgivning som kan jämföras med er hemprovins, Hunan. Vi har inte frambringat några revolutionärer, men Missouri har givit liv åt Mark Twain och Harry Truman – två helt annorlunda beskaffade figurer. Missouri var inte någon slavstat, men den utgjorde en del av de amerikanska indianernas hemland, som berövades dem för knappa tvåhundra år sedan. Amerikanerna tror att de inte är imperialister, men de amerikanska indianerna hyser en annan uppfattning. Kina var inte fullt så skoningslöst i utplundrandet av folkminoriteterna. Efter tretusen år är över hälften av landets areal deras, och ni har

fortfarande närmare femtio miljoner icke-Han-människor med självstyrelse. Hurdana är relationerna mellan Han och minoritetsfolken i dag?”

Han sade att de höll på att förbättras. Kort sagt, det viktiga var att respektera dem och behandla dem som jämlikar.

”Inom de i runt tal tre femtedelar av jorden som tillhör kategorin tredje världen förekommer det mycket brännande problem, som vi vet. Klyftan mellan deras levnadsstandard och de rika länderna vidgas snabbt. Under sådana förhållanden kommer tiden att invänta Sovjetunionens påvisande av det socialistiska systemets överlägsenhet – och sedan vänta ett sekel på att parlamentarismen skall framträda i de underutvecklade länderna och fredligt införa socialism?”

Mao trodde att den inte skulle vänta så länge.

”Berör den frågan måhända inte kärnpunkten i Kinas ideologiska konflikt med Sovjetunionen?”

Han medgav att den gjorde det.

”Tror ni att det är möjligt att fullfölja inte bara den nationella befrielsen av nationer som framträder inom den tredje världen utan också deras modernisering, utan ett nytt världskrig?”

Användningen av ordet ”fullfölja” måste göra en tveksam rörande socialistiska revolutioner, sade han. I somliga fanns det inga kommunistiska partier alls, medan det i andra bara fanns revisionistiska partier. Det påstods att Latinamerika hade omkring tjugo kommunistiska partier och av dem hade arton utfärdat resolutioner mot Kina. Han gjorde en paus och slutade med att säga, att bara en sak var säker. Var helst det existerade hårt förtryck skulle det bli revolution.

”År 1960, när jag senast träffade er, frågade jag om ni någonsin skrivit eller hade för avsikt att skriva en självbiografi. Ni svarade att ni inte hade det, bortsett från att ni hade berättat något om ert liv för mig. Det hindrar inte att vissa professorer har upptäckt 'självbiografier' skrivna av er. En fråga som just nu bryr de lärde är om ni i själva verket skrev era berömda filosofiska essäer 'Om motsägelse' och 'Om praktik' sommaren 1937, så som det påstås i era *Valda verk*, eller om de faktiskt författades några år senare. Själv tycker jag mig minnas att ha sett opublicerade översättningar utskrivna av de verken sommaren 1938. Skulle ni vilja ge mig er egen mening om när ni författade de båda verken?”

Han svarade att han faktiskt hade skrivit dem sommaren 1937. Under veckorna före och omedelbart efter händelserna vid Lukouch'iao hade det rått stiltje i hans liv i Yenan. (Början till den stora japanska invasionen av Kina söder om Stora muren, en händelse som Mao hade förutsagt; hans precision i uttalandet ökade enormt hans prestige både som nationell och partiledare.) Armén hade dragit ut till fronten, och Mao hade fått tid att samla material till några föreläsningar i elementär filosofi, att användas vid antijapanska universitetet i Yenan. (K'ang Ta: ”Motstånd-mot-Japan-universitetet”.) Någon enkel och ändå väsentlig text behövdes för de unga studerande som, under korta tremånaderskurser, förbereddes för politisk vägledning under de närmast följande åren. På partiets uppmaning utarbetade Mao ”Om motsägelse” och ”Om praktik”, för att sammanfatta den kinesiska revolutionens erfarenheter genom att förena huvuddragen i marxismen med konkreta och vardagliga kinesiska exempel. Mao sade att han skrev större delen av natten och sov på dagarna. Det han hade skrivit under några veckors tid framförde han i föreläsningsform på cirka två timmar. Mao tillade att han själv ansåg ”Om praktiken” vara ett mera betydande arbete än ”Om motsättningar”.

”En uppsats med titeln 'Dialektisk materialism', som inte är medtagen i era *Valda verk*, har tillskrivits er av specialister på Mao Tse-tung i Västerlandet. Har ni skrivit någon sådan uppsats?”

Mao bad att frågan skulle upprepas. Han svarade att han aldrig hade skrivit någon avhandling kallad ”Dialektisk materialism”. Han trodde att han skulle komma ihåg den, om han hade gjort det.

”Ni var mycket upptagen av studier av krigskonsten från 1927 och framöver. Hade ni fått tid att läsa Hegel före 1937?”

Mao sade att han hade läst Hegel, och han hade också läst Engels före den tidpunkten. Han tillade (kanske med tanke på sina amerikanska kritiker) att han aldrig hade läst några amerikanska marxistiska teoretiker. Fanns det några bra sådana? Jag frågade, om han i sin ungdom hade hört talas om Thorstein Veblens *Theory of the Leisure Class* (1899; förkortad sv. övers 1926: ”Den arbetsfria klassen”). Om den boken hade översatts till kinesiska, hade Mao inte sett den. Jag omnämnde en bok som hade gjort ett starkt intryck på artonhundratalets amerikanska utopiska socialister och som fortfarande utgjorde en mycket intressant läsning, på grund av sina profetiska egenskaper Bellamys *Looking Backward* (sv övers ”En återblick”). Vad moderna amerikanska marxistiska tänkare angick fanns där Paul Sweezys *Theory of Capitalist Development*. Mao sade att han beklagade att han inte hade läst någon av dem.

”Vi talade ju nyss om tigrar”, sade jag. ”Tror ni fortfarande att atombomben är en papperstiger?”

Det hade bara varit ett talesätt, sade han, ett bildligt uttryck. Naturligtvis kunde bomben döda människor. Men till slut skulle människorna förstöra bomben. Då skulle den i ordets sanna mening bli en papperstiger.

”Man har citerat ett uttalande av er, att Kina hyste mindre fruktan för bomben än andra nationer på grund av landets ofantliga befolkning. Andra folk kunde bli helt utplånade, men Kina skulle alltjämt ha några hundra miljoner kvar för att börja om på nytt. Fanns det något faktiskt underlag för sådana uppgifter?”

Han frågade när och hur han antogs ha sagt det. Jag svarade att en källa tillskrevs en jugoslavisk diplomat, som hävdade att Mao sagt, att också om alla européer förintades, skulle Kina ändå ha 30o miljoner människor kvar.

Mao svarade att han inte hade något minne av att ha sagt något sådant, men det var möjligt att han gjort det. Han erinrade sig faktiskt ett samtal han hade haft med Jawaharlal Nehru när denne besökte Kina (i oktober 1954). Som han mindes det hade han sagt att Kina inte ville krig. De hade inte atombomber, men om andra länder ville slåss, skulle det leda till katastrof i hela världen, vilket betydde att många människor skulle dö. Hur många, det kunde ingen veta. Han talade inte bara om Kina. Han trodde inte att en enda atombomb skulle förinta hela mänskligheten, så att man inte var i stånd att finna en regering för att förhandla om fred. Han hade nämnt det för Nehru under deras samtal. Nehru sade att han var ordförande i Indiens atomenergikommission, och han kände till atomkraftens förstörelseverkan. Han var övertygad om att ingen kunde överleva. Mao svarade att det förmodligen inte skulle gå så som Nehru sade. De nu existerande regeringarna skulle kanske försvinna, men andra skulle framträda för att ersätta dem.

Han hade hört att amerikanerna hade gjort en film som hette *On the Beach* (På stranden), som visade hur kärnvapenkriget gjorde slut på hela världen. Var det en vetenskaplig film?

”Det är något som kallas science fiction”, svarade jag.

För inte så länge sedan, sade Mao, hade Chrusjtjov förkunnat att han hade ett dödsbringande vapen, i stånd att döda allt levande. Sedan återkallade han omedelbart sitt uttalande – inte bara en, utan många gånger. Mao ville inte förneka något han hade sagt, inte heller önskade han att jag för honom skulle förneka detta så kallade rykte (om Kinas miljoner människors förmåga att överleva ett kärnvapenkrig). Amerikanerna hade också sagt en hel del om atombombens förstörelseverkan, och Chrusjtjov hade gjort stort väsen av det. De hade alla överträffat honom i det avseendet (skrytet över deras förintelseförmåga), och därför var han mera efterbliven än de, var det inte så? (Mao förlöjligade, indirekt, dem som antog honom vara en okunnig bonde, omedveten om kärnvapenterrorns fulla betydelse.)

Ändå hade han nyligen fått rapporter om en undersökning, utförd av amerikaner som besökte Bikiniöarna sex år efter atombombsproven där. Från år 1959 hade forskare vistats på Bikini. När de först steg i land på huvudön måste de hugga upp stigar genom undervegetationen. De hade funnit möss som kilade omkring och fisk som simmade i bäckarna som vanligt. Källvattnet var drickbart, plantagernas lövverk frodades och fåglar kvittrade i träden. Bakterierna hade ökat med en hastighet av 400 kg per *mu*[2]. Förmodligen hade det varit två svåra år efter proven, men naturen hade klarat sig. Hur kom det sig att mössen hade överlevt? Växtligheten hade förstörts, men inte de frön som låg vilande till dess att jordytan hade renats. För bakterierna, fåglarna, mössen och träden var atombomben faktiskt en papperstiger. Eventuellt var det annorlunda för människan själv ...

Den djupare innebörden av Maos sista yttrande – och Kung P'eng höll senare med mig om det – var att även om människan försvann från jorden – begick massjälvmord – kunde *livet* inte utsläckas av människans bomb.

Avrustning?

Alla regeringar talade om fullständig och total avrustning. Kina hade självt föreslagit avrustning sedan lång tid tillbaka. Det hade också Sovjetunionen gjort. USA talade ideligen om det. Vad vi i stället fick var fullständig och genomgripande upprustning.

”President Johnson finner det kanske svårt att lösa problemen i Fjärran Östern ett i sänder. Men om han önskade att inför världen klargöra hur komplicerade de här problemen verkligen var, då gjorde han klokt i att gå rakt på kärnpunkten genom att acceptera Kinas förslag att hålla en toppkonferens, för att överväga det fullständiga förintandet av alla kärnvapen.”

Mao höll med om det men drog slutsatsen att det skulle vara helt omöjligt. Även om mr Johnson själv önskade ett sådant möte, var han i alla fall bara en monopolkapitalisternas förvaltare (*huang bang chuang t'ou*, förman på ett gods) – och de skulle aldrig tillåta det. Kina hade bara sprängt en kärnladdning och kanske måste det bevisas att en kunde bli till två, och så vidare i all oändlighet. Men Kina ville inte ha en massa bomber, som egentligen var fullständigt meningslösa, eftersom ingen nation förmodligen vågade använda dem. Några få var tillräckliga för vetenskapliga experiment. Inte ens en enda bomb gillades i händerna på Kina.

”Jag kommer ihåg att ni berättade en historia för mig om en okunnig lokal fältherre i södra Kina, som satte upp anslag om en belöning för tillfångatagandet av 'Herr Sovjet', som enligt ryktet anförde några banditer och orsakade en massa besvär. (Su-Wei-Ai, de tecken som användes för den fonetiska transkriptionen av det ryska ordet Sovjet, var meningslösa för politiskt oerfarna kineser och därför var krigsherrens antagande att han hade med ett efternamn att göra fullt rimligt. Kommunisterna

slutade att använda den utländska beteckningen efter tiden i Kiangsi.) Nu är det Herr Kina A-bomb som ställer till besvär. Hur kommer det sig?"

Ja, Mao fruktade att hans anseende inte var det bästa; imperialisterna tyckte helt enkelt inte om honom. De tyckte inte om Herr Kina A-bomb. Men var det egentligen rättvist att klandra Herr Kina A-bomb för allting och sätta i gång anti-kinesiska kampanjer? Var det Kina som dödade Ngo Dinh Diem? Och ändå hade det skett. När mordet på president Kennedy inträffade blev kineserna (kommunisterna) mycket förvånade. De hade inte planerat det. Än en gång, de blev mycket överraskade när Chrusjtjov avskedades i Ryssland. De hade inte beordrat det.

Om Förenta nationerna

"Indonesien har lämnat FN, under applåder från Kina. (Indonesien gjorde sitt återinträde i FN 1966, sedan armén störtat Sukarno och krossat det indonesiska kommunistpartiet.) Tror ni att det kommer att bli prejudicerande, att också andra kommer att dra sig ur?"

Mao sade att det var Förenta staterna som först hade skapat prejudikatet, genom att utestänga Kina från FN. Nu när ett flertal stater kunde tänkas vilja återge Kina en plats där, trots USA:s opposition, fanns det en ny plan på att kräva två tredjedels majoritet i stället för enkel majoritet. Men frågan var den – hade Kina vunnit eller förlorat på att stå utanför FN under de gångna femton åren? Indonesien hade trätt ut ur församlingen därför att man inte ansåg det vara någon större fördel att stanna kvar i FN. Vad Kina beträffade, var landet inte i sig ett Förenta nationerna? Åtskilliga av Kinas minoritetsnationer var i fråga om befolkning och ytvidd mycket större än en del av de stater i FN, vilkas röster hade bidragit till att beröva Kina dess plats där. Kina var ett stort land, med massor av arbete som höll det sysselsatt utanför FN.

Vad trodde jag? Skulle Kina ha haft det bättre, om det hade varit medlem av FN under de gångna femton åren?

"Ja, kanske det, om det inte innebar att dela upp ett Kina i två Kina. Men somliga säger nu att Kina inte vill ansluta sig till FN under några omständigheter ...?"

Det vore illa att säga det. Om två tredjedelar av FN inbjöd Kina att ansluta sig och om kineserna inte tackade ja, skulle de då inte kallas nationalister? (Det vill säga anti-internationalister.) Men också om FN beslöt att erkänna det kinesiska fastlandet i stället för Taiwanklicken, skulle det ändå inte uppstå svårigheter? Hur skulle de kunna bevilja Kina tillträde medan de fortfarande fördömde landet som angripare? (En hänsyftning på den FN-resolution som brännmärkte Kina som angripare, därför att landet ingripit sedan amerikanska trupper gått över gränsen in i Nordkorea.) Men antag att beteckningen angripare ändå upphörde att tillämpas på Kina? Vad skulle då ske? Skulle FN brännmärka USA som angripare i Vietnam? Förmodligen skulle Förenta staterna inte gå med på sådana förändringar. Följaktligen förelåg det ingen risk att Kina anslöt sig till FN.

"Är det nu möjligt att överväga bildandet av en union av stater som utesluter USA?"

Mao påpekade att det redan fanns sådana fora. Ett exempel var den afro-asiatiska konferensen. Ett annat var Ganefo De nyframträdande krafternas spel – som organiserats sedan Förenta staterna utestängt Kina från de olympiska spelen.

(Förberedelserna till den afro-asiatiska konferens, som planerats att hållas i Alger i mars 1965, hade hemsökts av många problem. Till dem hörde Indonesien-Malaysiakonflikten och krav från de pro-kinesiska Bandungmakternas sida att SSSR måste utestängas från konferensen, såsom en i egentlig mening europeisk makt. Kina

betraktade sedan den afro-asiatiska organisationen som ett potentiellt centrum för planerad utveckling av en tredje värld, i stor utsträckning oberoende av nykolonialistiskt eller västerländskt kapital. Enligt de kinesiska principerna om ”självförtroende” i den inhemska utvecklingen och om ömsesidig hjälp de afro-asiatiska staterna emellan skulle förnyelseprocessen kanske undvika de långsamma och mödosamma metoderna för kapitaltillväxt på det traditionella borgerliga sättet. Ett sådant teoretiskt alternativ skulle givetvis ha inne-

burit snabbare och radikalare politisk utveckling, och att man tidigare hade nått för-socialistiska förhållanden i de kapital-fattiga afro-asiatiska staterna. Det hade också en tid stått klart att den afro-asiatiska konferensen uppfattades som en eventuellt permanent församling av de fattiga nationerna, som skulle existera oberoende av det amerikanskt dominerade FN, varifrån Kina och dess närmaste allierade länge hade varit utestängda och varifrån Indonesien nyligen självt hade uteslutit sig. Händelse-förloppet fick en annan *inriktning, i hög grad påverkat av fientligheten mellan Kina och Sovjet.)*

Hur många kineser

”Herr ordförande, hur många människor finns det egentligen inom Kinas egna Förenta nationer?” frågade jag. ”Kan ni ge mig en befolkningssiffra som resultat av den nyligen gjorda folkräkningen?” (En stickprovsundersökning genomfördes våren och sommaren 1964, men inga officiella resultat kungjordes.)

Ordföranden svarade att han faktiskt inte visste det. Somliga sade att det var 680 till 690 miljoner, men han trodde inte det. Hur kunde det vara så många?

När jag framkastade att det inte borde vara svårt att enbart på grundval av ransone-ringskuponger na (bomull och ris) göra ett överslag, antydde Mao att bönderna ibland hade förvirrat bilden. Före befrielsen hade de hemlighållit födslarna och inte låtit registrera sönerna, av fruktan att få dem uttagna till krigstjänst. Efter befrielsen hade det varit en tendens att rapportera större antal barn och mindre jord, och att uppskatta produktionsintäkterna så lågt som möjligt, medan man överdrev följderna av natur-katastrofer. Nu för tiden anmäldes en nyfödd genast, men när någon dog kunde det dröja månader innan det rapporterades. (Hans slutsats tycktes vara att extra ransone-ringskuponger kunde samlas på det sättet.) Utan tvivel hade födelsetalet minskat kraftigt, men bönderna var alltjämt för tröga när det gällde att tillämpa familjeplane-ring och födelsekontroll. Dödlighetstalets minskning var förmodligen större än födelsetalets. Medellivslängden hade ökat från omkring trettio år till närmare femtio.

USA i Vietnam

”Har ni några råd att ge USA?”

De hade redan föreslagit, för länge sedan, att Förenta staterna skulle dra sig tillbaka en smula. Förenta staterna hade sina händer utsträckta över hela världen. Som vanligt ville de amerikanska härskarna inte lyssna.

Den amerikanska ställningen var besvärlig, särskilt i Vietnam. Att dra sig tillbaka var inte bra; att inte dra sig tillbaka var inte heller bra. (*Pu-hao. . . yeh pu-hao*.) Överallt där det förekom tecken till oroligheter, dit måste de amerikanska imperialisterna sända trupper, först till det ena landet och sedan till det andra.

”Jag har hört en del personer i Washington påstå att flottan och marinsoldaterna lika gärna kan vara i Vietnam som någon annanstans. De måste i alla fall betalas.”

Ja, de hade mycket att göra. Reaktionärer överallt behövde deras hjälp. I Kongo, till exempel. Till slut måste de alla resa hem igen. I det förflutna hade Kina sett

amerikanska trupper i Tientsin, Tsingtao, Shanghai, till och med i Peking. De hade alla givit sig i väg. I själva verket hade de gjort det mycket snabbt.

Villkoren för en revolutionär antiimperialistisk seger i Kina hade varit, för det första att den gamla härskande klassen var svag och inkompetent, ledd av Chiang Kai-shek, en man som alltid förlorade fältslag. För det andra var Folkets befrielsearmé stark och skickligt ledd, och folket trodde på dess sak. På platser där sådana förhållanden inte rådde kunde amerikanerna ingripa. I annat fall skulle de hålla sig borta eller snart ge sig av.

Vi satt vid middagsbordet när Mao frågade, om jag ansåg att mr Johnson *kunde* pröva på en Vietnampolitik som var annorlunda än hans föregångares. Jag svarade förmodligen inte; det skulle vara lättare att traska i de gamla hjulspåren, längre in i fällan. Men kriget i Vietnam var inte populärt, och mr Johnson ville vara populär. Hans administration stod inför många inhemska problem, som ett större krig i Asien faktiskt inte kunde lösa. Men i gengäld, eftersom Ho Chi Minh och Mao Tse-tung förmodligen inte skulle förse mr Johnson med en ”lockande väg ut”, skulle han inte ge sig av förrän kostnaderna blev mycket stora. Jag hade redan delgivit utrikesminister Ch'en Yi min uppfattning, att ”det inte skulle förvåna mig att se 100 000 amerikanska soldater i Vietnam före nästa år”. Mao frågade vad för slags inhemska problem mr Johnson hade att brottas med.

Jag prickade av ett flertal påtagliga, bland dem arbetslösheten som var särskilt stor bland de svarta och som bidrog till att öka rasmotsättningarna. Krig kunde givetvis medverka till att temporärt minska arbetslösheten. Automationen var en faktor i arbetslösheten, och jag nämnde också den stora folkflykten från jordbruket, där mekanisering och kapitalbildning hade slagit ut så många små jordägare och kommit miljoner jordlösa människor att strömma in till städernas arbetsmarknad. Nu behövdes bara 8 procent av USA:s hela befolkning för att producera mera livsmedel än landet kunde konsumera.

Mao bad mig att upprepa den siffran. När jag gjorde det skakade han tvivlande på huvudet. Hur var det möjligt, var allt han sade.

Kina och USA

”Naturligtvis beklagar jag personligen att historiska krafter har splittrat och skilt de amerikanska och kinesiska folken från praktiskt taget all förbindelse under de senaste femton åren. I dag verkar klyftan bredare än någonsin. Men själv tror jag inte att det kommer att sluta med krig och en av historiens stora tragedier.”

Mao sade att historiska krafter till slut också nödvändigt måste föra de båda folken närmare varandra igen; den dagen skulle säkerligen komma. Möjligen hade jag rätt i att krig under tiden kunde undvikas.

Krig kunde inträffa endast om amerikanska trupper kom till Kina. Man kunde ingenting veta bestämt om sannolikheten. Men om de kom, skulle de faktiskt inte ha något utbyte av det. Det skulle helt enkelt inte tillåtas. Förmodligen visste de amerikanska ledarna det, och följaktligen skulle de inte invadera Kina. *Då skulle det inte bli något krig, för om de inte skickade trupper till Kina, skulle kineserna förvisso aldrig sända trupper för att angripa Förenta staterna.*

”Men hur är det med möjligheterna att det uppstår ett krig om Vietnam? Jag har läst många tidningsartiklar som antyder att Förenta staterna har övervägt att utsträcka kriget till Nordvietnam.”

Nej, det skulle inte ske. Mr Rusk hade nu klarlagt att USA inte skulle göra det. Mr Rusk hade kanske tidigare sagt något i den stilen, men nu hade han ändrat sig och hävdat att han aldrig hade gjort ett sådant uttalande. Följaktligen behövde det inte bli något krig i Nordvietnam.

”Att döma av samtal jag har fört allt emellanåt med några högre amerikanska ämbetsmän, bland dem Dean Rusk, skulle jag vilja påstå att den amerikanska politikens upphovsmän och organisatörer, härskarna i Förenta staterna, helt enkelt inte förstår er.”

Varför inte? *Kinas arméer skulle inte överskrida landets gränser för att slåss. Det var tydligt nog. Endast om Förenta staterna angrep Kina, skulle kineserna slåss. Var inte det uppenbart? Kineserna var strängt upptagna av sina inre angelägenheter. Att slåss utanför ens egna gränser var brottsligt. Varför skulle kineserna göra det?* Sydvietnameserna kunde gå i land med sin situation.

”Amerikanska ämbetsmän säger ideligen att om Förenta staternas styrkor drogs tillbaka från Vietnam, då skulle hela Sydostasien översvämmas.”

Frågan är, sade Mao, ”översvämmas” av vilka? Översvämmas av kineser eller översvämmas av invånarna? Kina översvämmades, men bara av kineser.

”Finns det några kinesiska trupper i Vietnam nu?”

Mao försäkrade att det inte fanns några kinesiska styrkor i Nordvietnam eller någon annanstans i Sydostasien. *Kina hade inga trupper utanför sina egna gränser.*

”Dean Rusk har sagt att om Kina var villigt att avstå från sin aggressiva politik, då skulle USA dra sig tillbaka från Vietnam. Vad menar han?”

Mao svarade att Kina inte hade någon aggressionspolitik att överge. Var gick Kina anfallsvis till väga? Kina hade inte begått några aggressionshandlingar. Kina understödde revolutionära rörelser, men inte genom att invadera länder. När helst det rasade en befrielsekamp brukade Kina naturligtvis offentliggöra uttalanden och anordna demonstrationer för att stödja den. Det var just det som retade imperialisterna.

Mao sade vidare att Kina vid några tillfällen medvetet väckte allmänt uppseende, till exempel kring Quemoy och Matsu.

En skur av skott där kunde tilldra sig en hel del uppmärksamhet, kanske därför att amerikanerna var illa till mods så långt hemifrån. Betänk vad som kunde åstadkommas genom att avlossa några lösa granater inom de kinesiska territorialvattnen. För inte så länge sedan ansågs Förenta staternas sjunde flotta otillräcklig för att besvara elden i Formosasundet. USA sände också en del av sin sjätte flotta i riktning mot Kina och förde över en del av flottans personal från San Francisco. När de anlände hit hade de inte funnit något att göra. Därför verkade det som om Kina kunde beordra de amerikanska styrkorna att marschera hit eller dit.

Det var likadant med Chiang Kai-sheks armé. De hade varit i stånd att beordra Chiang att springa åt ett håll och sedan skynda bort i en annan riktning. När flottans män var varma och hade proppat magarna fulla måste de naturligtvis ges något att uträtta. Men hur kom det sig att avlossandet av lösa skott hemma kunde kallas aggression, medan de som faktiskt ingrep med vapen och bombade och brände människor i andra länder inte betraktades som angripare?

Några amerikaner hade en gång sagt att den kinesiska revolutionen leddes av ryska angripare, men i själva verket beväpnades den kinesiska revolutionen av amerikaner. På samma sätt fick den vietnamesiska revolutionen också sina vapen av amerikanerna, inte av Kina. Befrielsestyrkorna hade inte bara i hög grad utnyttjat sina förråd av

amerikanska vapen under de senaste månaderna, utan de hade också utökat sina styrkor genom att rekrytera amerikanskt utbildade meniga och officerare från Sydvietnams marionettarméer. Kinas befrielsestyrkor hade ökat i antal och styrka genom att till sin sida rekrytera trupper som utbildats och beväpnats av amerikanerna för Chiang Kai-sheks räkning. Den manövern kallades ”att byta hattar”. När nationalistsoldater bytte hattar i stort antal, därför att de inte hyste förtroende för sina officerare och menade att de skulle dödas i onödan, att bönderna skulle döda dem för att de bar fel hatt, då var slutet nära. Att byta hatt höll nu på att bli allt populärare bland de vietnamesiska marionetterna.

”Menar ni därmed att det nu föreligger möjligheter till seger för FNL i Sydvietnam?”

Mao trodde att de amerikanska styrkorna ännu inte var beredda att lämna landet. Striderna skulle kanske fortsätta i ett eller två år. Därefter skulle Förenta staternas trupper finna det ointressant och bege sig hem eller resa någon annanstans.

”Under en intervju nyligen med premiärminister Chou Enlai tolkade jag vad han sade så, att Kina skulle motsätta sig en Genèvekonferens för att genomdriva avtalet av år 1954, om inte USA först drog tillbaka sina trupper från Vietnam. Är det er politik nu att kräva tillbakadragande av Förenta staternas styrkor, innan ni deltar i en Genèvekonferens för att diskutera ett enat Vietnams internationella ställning?”

Ordföranden sade att han inte kände till vad premiärminister Chou hade sagt till mig. *Själv ansåg han att flera möjligheter borde nämnas. För det första, en konferens kunde hållas, och Förenta staternas tillbakadragande skulle följa på den. För det andra skulle konferensen kunna uppskjutas till efter tillbakadragandet. För det tredje, en konferens kunde hållas, men USA:s trupper kunde stanna kvar runt Saigon, som i fallet Sydkorea. Slutligen kunde den sydvietnamesiska befrielsefronten driva ut amerikanerna utan någon konferens eller internationell överenskommelse.*

Genèvekonferensen 1954 hade träffat anstalter för tillbakadragandet av franska trupper från hela Indokina och hade förbjudit varje intervention av några andra utländska trupper. Förenta staterna hade inte desto mindre brutit mot Genèveavtalet, och det kunde hända på nytt ... Uppriktigt sagt var det bra att USA höll trupper i Sydvietnam. Det utbildade folket och gjorde dess befrielsearmé stark. Det var inte nog att ha en enda Ngo Dinh Diem, precis som i Kina en enda Chiang Kaishek inte hade varit tillräcklig. Det måste till ett Japan, som härjade landet i åtta och ett halvt år. Först då skaffade nationen fram dugliga ledare och en stark revolutionär armé, i stånd att besegra de inhemska reaktionärerna och driva bort de amerikanska imperialisterna.

”Hur skulle Kina reagera, om Förenta staterna lade sig till med en fredspolitik, erbjöd sig att dra tillbaka sina styrkor från Sydkorea, Taiwan, hela Sydostasien, överallt utomlands, om Kina och andra makter ville gå med på inte bara total förstörelse av kärnvapen utan total avrustning världen över?”

Mao sade att han uppriktigt sagt aldrig hade ägnat en tanke åt en sådan idé.

”Jag har aldrig träffat president Johnson, men jag förmodar att om ni hade något speciellt budskap till honom, då skulle jag kunna överlämna det till honom. Finns det något ni gärna skulle vilja säga honom?”

Efter en paus: Nej, det fanns inget. (Kort och gott, *pu-shih!)*

”Hyser ni verkligen under sådana omständigheter några förhoppningar om en förbättring av de kinesisk-amerikanska relationerna?” frågade jag.

Ja, han trodde att det fanns hopp. Det skulle ta tid. Kanske skulle det inte bli någon förbättring under hans generation (livstid). Han skulle snart gå att skåda Gud. (På

kinesiska ”Pu chiu yao chien Shang-ti”, ”att bli tvungen att skåda Gud inom kort”. Mao sade *Shang-ti*, som betyder ”Kejsaren Gud”, allenarådande över alla andra gudar, en term som är mindre tvetydig än *T'ien*, som kan avse Gud såsom naturen eller en allmän ursprunglig princip.)

Gå att skåda Gud

”Vi har inte talat om er hälsa, men att döma av den här kvällen tycks ni vara i god kondition.”

Mao log skevt och svarade att det kanske rådde vissa tvivel om den saken. Han sade på nytt att han beredde sig på att skåda Gud mycket snart. Trodde jag det?

”Jag jag undrar om ni menar, att ni ämnar ta reda på om det finns en Gud. Tror ni det?”

Nej, det gjorde han inte, men en del personer som påstod sig vara väl underrättade sade att det fanns en Gud. Det tycktes finnas många gudar, och ibland kunde samme gud ta parti för allt och alla. I Europas krig hade den kristne guden stått på engelsmännens, fransmännens, tyskarnas sida, och så vidare, också när de bekämpade varandra. Vid tiden för Suezkanalkrisen stod Gud enig bakom engelsmännen och fransmännen, men då fanns där Allah som stödde den andra sidan.

Under middagen hade Mao nämnt att båda hans bröder hade dödats. Hans första hustru hade också blivit avrättad under revolutionen (1930), och deras son hade dödats i Koreakriget. Ja, han sade att det var märkligt att döden hittills hade förbigått honom. Han hade varit beredd på den många gånger, men döden tycktes helt enkelt inte vilja ha honom. Vad kunde han göra? Vid flera tillfällen hade det verkat som om han skulle dö. Hans personliga livvakt dödades när han stod alldeles bredvid honom. En gång översköljdes han av en annan soldats blod, men bomben snuddade inte ens vid honom.

”Var det i Yenan?”

Också i Yenan. Hans livvakt hade dödats under Den långa marschen. (År 1935 dödades också Maos bror Mao Tse-t'an i strid. Den yngste brodern, Mao Tse-min, deltog i Den långa marschen och dödades 1942, i en antikommunistisk utrensning i Sinkiang.) Flera gånger hade han med knapp nöd sluppit undan. Enligt dialektikens lagar måste alla strider till slut avgöras, också människans kamp för livet här på jorden.

”Slumpartade tillfälligheter som skonat er har möjliggjort den kanske märkligaste karriären i Kinas historia. I hela Kinas långa hävder kan jag inte erinra mig någon man som höjt sig ur lantlig obemärkthet inte bara till att leda en framgångsrik social revolution, utan också till att skriva landets historia, att formulera en ideologisk lära som förändrat Kinas traditionella tänkande och att sedan få uppleva tillämpningen av sin filosofi i en civilisation av ett nytt slag, med omfattande följder för hela världen.”

Efter en stunds begrundan sade Mao, att jag visste att han hade börjat sin bana som folkskollärare. Han hade då ingen tanke på att utkämpa några krig. Inte heller hade han tänkt att han skulle bli kommunist. Han var mer eller mindre en demokratisk person, sådan som jag. Senare – han undrade ibland av vilken tillfällig kombination av orsaker – hade han blivit intresserad av att grunda det kinesiska kommunistiska partiet. Hur som helst, händelserna utvecklades inte i överensstämmelse med den individuella viljan. Det som betydde något var att Kina hade varit förtryckt av imperialism, feodalism och byråkratisk kapitalism. Det var fakta i målet ...

”Ungdomar som hörde er föreläsa 1937 fick sedan lära känna revolutionen i praktiken, men vad kan ersätta det för ungdomar i Kina i dag?”

Givetvis hade de kineser som nu var yngre än tjugo år aldrig deltagit i något krig, och de hade aldrig sett en kapitalist eller lärt känna kapitalismen vid makten. De ägde ingen förstahandskunskap om det gamla samhället. Föräldrarna kunde berätta för dem, men att höra talas om historien och att läsa böcker var inte detsamma som att uppleva den.

”Människan skapar sin egen historia, men hon gör det i enlighet med sin miljö. Ni har på ett avgörande sätt förändrat miljön i Kina. Många undrar vad den yngre generation som växt upp under gynnsammare förhållanden kommer att göra. Vad tror ni om den saken?”

Inte heller han kunde veta det, sade han. Han betvivlade att någon kunde vara säker på det. Det fanns två möjligheter. Det kunde bli en fortsatt utveckling av revolutionen mot kommunism. Den andra möjligheten var att ungdomen kunde förneka revolutionen och göra onda ting (*kan huai shih*): sluta fred med imperialismen, återföra resterna av Chiang Kai-sheks klick till fastlandet och inta samma hållning som den ringa procent kontrarevolutionärer, som alltjämt fanns i landet. Jag hade bett om hans uppfattning. Naturligtvis hoppades han inte på någon kontrarevolution, men framtidens händelser skulle avgöras av framtida generationer, och enligt förhållanden som vi inte kunde förutse. På lång sikt borde framtida generationer vara kunnigare än vi är, precis som människor på den borgerligt-demokratiska tiden var kunnigare än de feodala generationernas. Deras omdöme skulle vara förhärskande, inte vårt. Dagens ungdom och de som kom efter dem skulle bestämma revolutionens arbete i enlighet med sina egna värderingar.

Maos röst sjönk, och han slöt halvvägs ögonen. Människans villkor här på jorden förändrades allt snabbare. Inom tusen år skulle vi alla, sade han, också Marx, Engels och Lenin, förmodligen framstå som ganska löjliga.

Innan jag reste mig för att gå sände ordföranden sina hälsningar till det amerikanska folket och sade enkelt att han önskade det framgång. Om han önskade dem frigörelse, skulle då inte en del personer finna det nödvändigt att protestera? Skulle de inte säga att de redan hade rösträtt? Men bland dessa fanns ändå de som inte var i sann mening fria och som längtade efter frigörelse – hans goda önskningar gällde dem.

Mao Tse-tung gick med mig ut genom dörren och följde mig, trots mina protester, till min bil, där han stod ensam ett ögonblick, utan överrock i en temperatur under noll denna kväll i Peking, för att vinka farväl åt mig på denna gamla förfinade stads traditionella sätt. Jag såg inga säkerhetsvakter kring entrén, och inte heller kan jag nu erinra mig att ha sett ens en enda livvakt i vår närhet under hela kvällen. Två eller tre enkelt klädda unga kvinnor hade kommit in i och lämnat rummet, ibland stod de i bakgrunden, som om de var ordonnanser. Kunde de ha varit Maos döttrar? En av dem höll honom i armen när han reste sig.

Mao skakade hand med mig och gav mig ett varningsord, att vara försiktig. Han citerade en kinesisk levnadsregel: ”Nyckfulla kraftiga vindar och motgångar ligger i luften!”

När bilen satte i gång såg jag mig om och iakttog Mao räta på ryggen och långsamt gå tillbaka in i Folkets stora hus.

II. Samtal med Chou En-lai

22 oktober och december 1964: Intervjuer med premiärminister Chou En-lai

Under två intervjuer med premiärminister Chou En-lai delgavs jag vissa fakta och beräkningar av 1964 års kinesiska jordbruks- och industriproduktion, som var de första upplysningar av det slaget som gjorts tillgängliga på fyra år. De antydde att Kina hade nått en del glädjande resultat i fråga om livsmedelsproduktion och inom vissa delar av industrin, och att folket i det närmaste hade återhämtat sig efter 1959-61 års motgångar med på varandra följande dåliga skördar, i förening med det totala upphävandet av det sovjetiska biståndet. Premiärministern undvek försiktigt varje överdrivet påstående, i enlighet med en allmän uppfattning här att Kina behövde ännu ett eller ett par års rekordskördar för att tryggt kunna ta steget över tröskeln till relativt välstånd.

Chou En-lai tog två gånger emot mig i sin bostad inom ämbetskvarteren i den förutvarande Förbjudna staden, och våra samtal pågick cirka fyra timmar. Han verkade mycket kry och skrattade åt ryktena om sin ”allvarliga sjukdom”. Trots sina sextiosex år var han bara lätt grånad. Den jordbundna realismen i några av hans uttalanden antydde ett utpräglat ogillande av äventyrligheter och harsardspel, i förening med ett grundligt medvetande om de årtionden av arbete, långt utöver hans egen tid, som krävdes för att göra Kina till en helt moderniserad nation. En del av det han sade var inte avsett för publicering, men han gick med på omskrivningar i de flesta fallen och direkta citat i andra.

I premiärministerns överblick över de utländska relationerna uttryckte han inga förhoppningar om någon förestående lättnad i de kinesisk-amerikanska relationerna. Han sade att ett (eventuellt) erkännande av en ”oberoende” regering på Taiwan skulle omöjliggöra det under många år framöver. Om FN handlade på samma sätt, skulle Kina avböja varje kontakt i framtiden med det organet. Han hyllade de Gaulle för att denne ”räddat” Frankrike, och särskilt för hans självständiga finanspolitik. Bland tio större tvistefrågor med Chrusjtjovs Ryssland såg han en förändring till det bättre: Chrusjtjovs avsättning. Kina motsatte sig benhårt att Sovjet representerades vid den förestående afro-asiatiska konferensen, och lika bestämt motsatte han sig ett internationellt möte av kommunistpartier, något som de nya ledarna i SSSR hade förnyat Chrusjtjovs krav på.

Premiärminister Chou sade att de preliminära rapporterna rörande Kinas spannmålsskörd 1964 fortfarande var ofullständiga till cirka 10 procent vid årets slut, men han beräknade försiktigt den totala skördevikten till omkring 200 miljoner ton. Den siffran grundade sig, sade han, på kommunernas faktiska försäljningar och skatteinbetalningar till regeringen. Andra beräkningar, som tog medeltalet av de resultat som man fått fram med hjälp av ”stickprovsmetoden” (genom att mäta typiska avkastningar under olika förhållanden) föredrogs av statistikerna, enligt premiärministern. ”Stickprovsberäkningar” visade en ökning på 14 till 15 procent i jämförelse med 1963 års skörd. (På grundval härav skulle 1964 års skörd bli cirka 210 miljoner ton – kanske den största i landets historia – men kinesiska ämbetsmän undvek försiktigt sådana maximianspråk medan de inväntade de definitiva statistiska uppgifterna.)

Bomullsskörden 1964 uppvisade på stora områden en ökning på 40 till 50 procent, sade premiärministern. (Han lämnade ingen uppskattning av resultatet på hela arealen.) Det fanns skäl att tro, att den totala genomsnittliga ökningen i jämförelse med 1963 var inte mindre än 15 procent och satte ett nytt rekord.

Omfattande bevattningsanläggningar och landsbygdens elektrifiering, ökad användning av konstgödning och i stort sett gynnsamt väder angavs som orsaker till jordbrukets återhämtning. (I en separat intervju med vice jordbruksministern, Wu Chen, fick jag veta att Kinas produktion av konstgödsel 1964 ökade till sju miljoner

ton. Det var ungefär dubbelt så mycket som utländska kemister i Hongkong hade kommit fram till.)

Kvantitativt låg stålproduktionen ”alltjämt en smula under tidigare toppsiffror”, men det var en total ökning på 20 procent i jämförelse med 1963. Premiärministern hävdade att de flesta industriprodukters mycket förbättrade kvalitet och sortiment skänkte Kina en bättre avvägd och modernare industriell ekonomi. (Tillverkning av stål och järn på ”bakgårdar” och i egna småhärdar bidrog till att driva upp de tidigare siffrorna. De metoderna hade nu i stor utsträckning övergivits. Utländska iakttagare i Peking uppskattade 1964 års moderna stålproduktion till mellan tretton och femton miljoner ton.)

På några gamla och nya områden hade det gjorts såväl kvantitativa som kvalitativa vinster. Premiärministern nämnde petroleum, ett område där Kina just nu hade blivit ”självförsörjande”, huvudsakligen beroende på rikt givande fynd i de nya oljefälten i Taching. Han förutsåg en oljeproduktion år 1965 på tio miljoner ton. Kina tillverkar nu många olika slags moderna 'bränslen. Som svar på min fråga, om jag gjort rätt i att rapportera, så tidigt som år 1962, att Kina nu producerade sina egna reamotorer och reaflygplan, bekräftade premiärministern att så var fallet. Under de senaste åren hade kvaliteten förbättrats avsevärt, sade han.

Premiärministern betonade att, som en del av hans regerings strävan att höja folkets levnadsstandard, systematiska och omfattande ansträngningar nu gjordes för att popularisera familjeplanering eller födelsekontroll. Ett propagandaprogram höll på att göras intensivare, men det trängde bara så småningom ut till landsbygdsområdena. (Alla moderna och praktiska preventivmetoder rekommenderades och tillämpades också abort på begäran.) Premiärministern angav Kinas mål vara en gradvis minskning av befolkningstillväxtens siffror, med ett slutmål lika lågt som Japans.

Vad kärnvapnen angick skulle Kina inte spränga ”någonting i likhet med de hundratals bombprov som gjorts i Förenta staterna”, vilka premiärminister Chou ansåg vara helt onödiga. Det hindrade inte att Kinas framtida utveckling av kärnvapen – troligen vätebomben – skulle ske ”i en takt som inte var långsammare än de industriellt välutvecklade ländernas”. Premiärministern sade att Kinas unilaterala löfte att inte bli det första land som använde atombomber definitivt uteslöt något som helst tillgripande av små eller taktiska kärnvapen. Under tiden skulle Kina framhärda i sitt krav på att alla kärnvapen förstördes.

Pekings syn på en lösning av den sydvietnamesiska frågan var att fullfölja Genèveavtalen 1954 rörande ett fredligt och enat Vietnam. Premiärministern betonade särskilt att det främsta problemet var att säkerställa tillbakadragandet av USA:s trupper från Sydvietnam, ”så att människorna där själva får lösa sina interna problem”.

Chou En-lai förnekade att gränstvister var den främsta orsaken till kinesisk-sovjetiska meningsskiljaktigheter. Han medgav dock att ideologiska motsättningar faktiskt påverkade hållningarna på många områden. Han uttryckte stor tillfredsställelse över att Kina i början av år 1965 helt skulle ha betalat sina skulder till Sovjetunionen. Hädanefter skulle Kina inte skaffa sig några utländska skulder. Kinas inhemska obligationer skulle också inlösas före år 1968. (Tidigare upptog Kinas handel med det sovjetiska blocket 80 procent av landets utrikeshandel, men 1964 hade Kina handelsförbindelser med 125 länder och områden, och över 70 procent av dess utrikeshandel bedrevs utanför SSSR.)

En tvistefråga utomlands var i vilken omfattning ”återhämtningen” hade drivits på av utvidgningen av privata jordlotter som incitament. Jag frågade om rapporter att upp till 20 procent av den totala produktionen härrörde från den källan var sanna. Premiärministern sade att privata jordlotter inte utgjorde mera än 7 procent av all odlad jord och inte skulle tillåtas överstiga 10 procent. Det var svårt att beräkna den totala produktionen på de privatägda åkrarna. Ofta förblev den oanmäld, men den var en del av de i o procent som statistikernas ”stickprovsmetoder” angav hade uteslutits ur de statliga beräkningarna av 1964 års skörd. Många privata jordlotter gav utan tvivel bättre avkastning än kollektivjorden. Bönderna ägnade dem stor omsorg på fritiden och använde frikostigt gödseln från sina grisar och andra djur för att öka avkastningen.

Samtalet fortsatte:

Fråga: ”Används genomsnittligt mera gödningsämnen på enskilda jordlotter än på kollektiva arealer?”

Premiärminister Chou: ”Bönderna brukar sälja en viss mängd av sin svingödsel till kollektivet för att få kontanter. Men de sparar i allmänhet en del för eget bruk (på privata jordlotter).

Vi låter uppföra ett skådespel nu, som heter Att köra ut gödsel på åkern. Det är otänkbart att alla uppför sig som de försigkomna kommunmedlemmar, som beskrivs i skådespelet. I så fall skulle det inte ha funnits någon anledning att sätta upp pjäsen. De skarpsynta förstår att vad ett skådespel kräver (i fråga om social inställning) är exakt det som många människor finner svårt att göra. Pjäsen visar upp ett föredöme, för att hjälpa de mindre försigkomna att ta igen det försummade. Därför behöver västerländska tidningsmän inte göra några kommentarer. Vi medger själva att allt inte är fulländat. Vi rekommenderar det som är bra för att ge andra efterföljansvärda exempel.

De som kommer till Kina för att få tag i fakta behöver inte gå på jakt efter interna upplysningar. De kan upptäcka våra problem på scenen och i våra publikationer. Naturligtvis kan ibland det som rekommenderas på scenen eller i våra publikationer vara fel, men den allmänna tendensen kan urskiljas. När vi uppmuntrar det goda och kritiserar det dåliga betyder det att dåliga saker förvisso alltjämt existerar, och att de goda ännu inte är fulländade. Om allt blir bra, då kommer vi säkerligen att leta efter något ännu bättre som föredöme.

Så till exempel ägnar vi nu publicitet åt Ta Chais produktionsbrigads föredöme. Den brigaden arbetar i bergstrakten Taihang – i provinsen Shansi – och på ett område som helt och hållet består av sluttande mark, där det överallt finns raviner och där jorden förr var mager och ofruktbar. Men just på ett sådant ställe har folk, enbart genom av självtillit fyllda ansträngningar under ett årtionde eller mera, förvandlat hela den sluttande marken till terrasserade åkrar, satt i gång produktion och gjort den fattiga dalen till en rik dal.

Under de senaste elva åren lånade den orten pengar av staten bara en enda gång, och betalade tillbaka dem följande år.

Den har utvecklats blott och bart med hjälp av självförtroende. Visserligen håller några stora vattenbyggnadsprojekt på att förverkligas – i Shansi – men de i Ta Chai byggdes uteslutande av invånarna. Under de gångna elva åren har varje hushåll i Ta Chai i genomsnitt årligen sålt ett ton spannmål till staten (via kollektivet). Det är verkligen något underbart. Den mängd som såldes i år översteg till och med i hög grad den siffran. Ta Chai är givetvis ett mycket bra exempel, och sådana exempel kan

påträffas i alla Kinas provinser. Kina har en landsbygdsbefolkning på över 120 miljoner hushåll. Om den mängd spannmål som såldes till staten av varje kommun eller produktionsbrigad – i hela Kina – plötsligt nådde ett genomsnitt av ett ton per hushåll, skulle summan bli dryga 120 miljoner ton. Det kan naturligtvis inte förverkligas ännu, men det är nödvändigt för oss att främja den anda som råder i Ta Chai, och det finns faktiskt möjligheter till det i framtiden."

Kommunerna påstods behålla cirka 60 procent av spannmålsproduktionen efter skattebetalningen och de obligatoriska försäljningarna till staten. Spannmålsleveranser på 120 miljoner ton till staten skulle innebära en totalskörd på över 300 miljoner ton – och placera Kina i förgrunden bland världens spannmålsexportörer. Ta Chai hade 1964 åttiotre hushåll och en sammanlagd brigadbefolkning på 360 personer, ett genomsnitt på 4,3 personer per hushåll. För demograferna skulle de siffrorna kunna utgöra förbryllande material till spekulationer rörande Kinas gäckande "totala befolkningssiffra" och de aldrig offentliggjorda resultaten av 1964 års folkräkning.

Fråga: "Enligt Kinas femtonårsplan (1957) skulle landet hinna i fatt England i fråga om industriproduktion år 1973. Varför hör man inte det slagordet nu för tiden?"

Premiärministern: "Att hinna ifatt England är inte längre medelpunkten för vårt intresse. År 1957, när Sovjetunionen satte som sitt mål att överträffa Förenta staternas bruttoproduktion, framställde vi som mål slagordet att hinna ifatt England. Sedan vi vunnit en hel rad erfarenheter på tillverkningens område under de år, då vi sökte oss fram på självförtroendets väg, insåg vi plötsligt att det inte borde vara vårt främsta mål. Moderniseringen av vår industri kan inte förverkligas bara genom den kvantitativa ökningen av ett fåtal industriprodukter. Ta oljan som exempel. England producerar praktiskt taget ingen olja, och därför kunde landet överträffas av oss med ens, om siffrorna i det avseendet togs som måttstock. Men det skulle vara ett mycket lågt satt mål, och hur skulle vi kunna säga att vi genom att nå det hade hunnit ifatt och överträffat England? Låt oss nu se på det som för oss skulle vara ett högt mål. Ta elektriciteten, till exempel. Efter en tidrymd av flera sekler har England blivit ett modernt industrialiserat land, där elektriciteten kommer till vidsträckt användning. Den har blivit något nödvändigt inte bara för industrin, utan också för den vanlige konsumenten. Vilka kriser som än kan drabba Englands kapitalistiska ekonomi – då produktionen av stål och kol kanske minskar – skulle elproduktionen inte minska avsevärt, eftersom kostnaderna för den kunde bestridas av intäkter från konsumenterna. (Konstant efterfrågan på icke-industriell konsumtion garanterar en grundläggande minimimarknad.) Elkraften på Kinas landsbygd var 1964 tjugotvå gånger större än 1957, men det skulle ta Kina ganska lång tid att hinna förbi England i elproduktion per capita. Beroende på skilda förhållanden i olika länder (råder det en skillnad mellan) den mängd speciella industriprodukter som varje land behöver; ett land behöver mera av en vara, det andra landet mera av en annan. Vi har planhushållning, medan deras är kapitalistisk. De är artskilda. Det viktiga är att studera vår industris och teknologis nivå i dess helhet."

Fråga: "Kan ni ge mig er nuvarande uppskattning av Kinas hela befolkning? Jag har sett och hört övertygande vittnesbörd om att Kinas familjeplaneringssystem nu intensivt försöker begränsa befolkningstillväxten. När väntar ni att den årliga befolkningsökningen skall underskrida 2 procent?"

Premiärministern: "Familjeplaneringen är det första steget mot vårt mål. Den förlöper lyckligt i vissa städer, men det här arbetet kan inte väntas ge omedelbara större resultat på landsbygden. Dödligheten minskar snabbare än födelsetalet. De gamla lever längre, och barnadödligheten är ännu lägre. Det beror på att de

minimiförsörjningsmöjligheter folket har till sitt förfogande har förbättrats. Givetvis kan vi inte säga att det kinesiska folket redan är välbärgat. Men som ni mycket väl vet är dess villkor betydligt bättre än det gamla Kinas. Den nuvarande levnadsstandarden i Kina är naturligtvis mycket lägre än Förenta staternas. Men vi har inte fem miljoner arbetslösa. I USA är de arbetslösa familjernas liv mycket hårt, medan en del andra människor där har en betydligt högre levnadsstandard än kineserna. I Kina råder det inte stor skillnad mellan olika människors levnadsstandard, och det är därför dödlighetsprocenten är låg.

Vi uppmuntrar födelsekontroll. Arbetet på det området har givit tämligen goda resultat i städerna, särskilt i skolorna, fabrikerna och styrelseorgan, där ungdomarna inser fördelarna med sena äktenskap och är villiga att praktisera födelsekontroll efter äktenskapets ingående. Födelsekontroll är genomförbar, men den kräver lämplig publicitet och utbildning, och det tar tid. Det skulle verkligen vara tillfredsställande, om nettoökningen av Kinas befolkning kunde sjunka till under en procent före det här seklets utgång."

Fråga: "Ser ni någon möjlighet att förbättra de kinesisk-amerikanska relationerna? Tror ni att det skulle vara fördelaktigt att ha ett visst utbyte av vetenskapsmän och forskare?"

Premiärministern: "För att förbättra de kinesisk-amerikanska relationerna måste vi börja med principfrågor, inte med bisaker. Under de kinesisk-amerikanska samtalen på ambassadörsnivå i Warszawa sköt vi alltid följande två punkter i förgrunden. Den ena är att en överenskommelse skall nås mellan Kina och Förenta staterna rörande fredlig samexistens, på grundval av de fem principerna. Den andra är att Förenta staterna måste dra tillbaka alla sina väpnade styrkor från Taiwan och Formosasundet. När en överenskommelse väl kan nås beträffande de båda principfrågorna, kan de övriga lösas ganska lätt. I annat fall kommer detta blotta sysslande med bisaker inte att lösa det grundläggande problemet.

Samtalen i Warszawa har redan pågått i över nio år, men USA har hela tiden vägrat att gå in på dessa båda principfrågor. Förenta staterna följer andras exempel när de säger att också de önskar fredlig samexistens; men när Kina kräver det vägrar USA. Bevisar det inte hyckleriet i vad USA:s regering säger? Vad gäller frågan om några personers besök i Kina, är ingen överenskommelse heller möjlig för närvarande. Dem vi välkomnar vill USA:s regering inte tillåta att komma, medan de personer de vill sända till Kina inte välkomnas av oss. Kort sagt, så länge principfrågorna inte är lösta råder det ett dödläge också beträffande mindre frågor. Ni utgör kanske ett undantag. Vi välkomnar er, och USA:s utrikesdepartement gav er nyligen tillstånd att komma."

(Jag insköt en fråga om vilken inverkan på relationerna mellan Kina och USA en omtvistad plan att skapa en "självständig Taiwanrepublik" skulle få.)

"För närvarande gör Chiang Kai-sheks klick på Taiwan anspråk på att representera Kina. Givetvis kan ingen patriotisk kines gå med på det. Men om det skulle finnas någon på Taiwan som är så moraliskt usel, att han lyder USA:s minsta vink och tjänar den amerikanska politikens syften genom att förklara Taiwan för en oberoende politisk enhet och, genom att förlita sig på majoriteten i FN, under påtryckningar och tvång från den amerikanska regeringens håll, fortsätta att lägga beslag på Kinas lagliga plats i FN, då kan jag rent ut säga er att det inte bara skulle vara omöjligt att förbättra och återupprätta de kinesisk-amerikanska relationerna, utan, vad mera är, då skulle vi inte ha något att skaffa med Förenta nationerna. Om en sådan situation skulle uppstå, skulle den kinesisk-amerikanska konfrontationen inte vara en fråga om några år, den skulle bli långvarig, vi vet inte hur många år. Det kommer att förbli på det

sättet till dess att den dag kommer – och jag tror att den skall komma – då Förenta staterna inte längre finner sig i stånd att fortsätta på den här vägen och ger upp den här politiken.”

Fråga: ”Satos regering i Japan verkar också beredd att stödja en amerikansk alternativ plan på ett oberoende Taiwan. Anser ni att det är priset Sato måhända är villig att betala för återlämnandet av Okinawa?”

Premiärministern: ”Det finns inget direkt samband mellan de båda frågorna. Om Japan hade förmåga att återvinna Okinawa, då skulle dess tänkesätt vara olikt Förenta staternas. Ett sådant Japan skulle inte längre vara Japan av i dag. För närvarande följer det den amerikanska regeringen i ropen på 'två Kina' eller 'ett Kina, ett Taiwan', eller att endast erkänna Taiwan. Det är att följa i den amerikanska politikens kölvatten och slå på trumman för den, och det visar att Japan varken har vilja eller förmåga att återfå Okinawa.”

Fråga: ”Kina rekommenderar ett sammankallande av en konferens av Genèveavtalens signatärmakter 1954 för att få slut på kriget i Sydvietnam. Skulle Kina och Folkrepubliken Vietnam vara beredda att diskutera general de Gaulles förslag om internationella garantier för Vietnams oberoende och neutralisering?”

Premiärministern: ”Vi vidhåller att ett fredligt och enat Vietnam bör förverkligas i enlighet med bestämmelserna i 1954 års Genèveavtal, och att dess samhällssystem bör avgöras enligt dess folks önskemål. Frågan rörande Sydvietnam i dag är inte en fråga om att genast kräva en konferens. Det som kommer i första hand är att de amerikanska trupperna måste dras tillbaka från Sydvietnam, så att det sydvietnamesiska folket självt får lösa sina interna problem. Vad beträffar frågorna om att respektera fred, neutralitet och oberoende i Laos och Kambodja, bör Genèvekonferensen sammankallas genast för att diskutera dem.”

Fråga: ”Att döma av i utlandet publicerade artiklar var Kinas bomb av en betydligt mera 'raffinerad' typ än amerikanska experter väntat sig. Vad innebär det egentligen?”

Premiärministern: ”Amerikanska experter drog av de data de samlade den slutsatsen, att den atombomb vi sprängde tekniskt sett var effektivare än Förenta staternas, Englands och Frankrikes första kärnvapenprov. I den här frågan vet de amerikanska experterna mer än ni gör, och kanske också mer än jag gör. Ingen av oss är expert.”

Fråga: ”Den ökade lagringen av kärnvapen kan synas lika barnslig som pojkars lek med tennsoldater, eftersom vapnen faktiskt inte kan användas. Och ändå, var gång det utslungas hotelser om dem är det snarast som att röra vid avtryckaren när man spelar rysk rulett. Då verkar det oerhört farligt, eller hur?”

Premiärministern: ”Det är inte så farligt. Varför är ni så rädd? Det har gått närmare tjugo år sedan andra världskriget.”

Fråga: ”Tiden mellan första och andra världskriget var också tjugo år.”

Premiärministern: ”Vi är inte fatalister. Vi ser saker och ting från dialektisk synpunkt. När ett antal länder har kommit i besittning av kärnvapen vågar inget av dem nu riskera att tillgripa dem. Varför skulle annars (general Maxwell) Taylor ha hittat på 'speciell krigföring'? Det intressanta är att han nu utför experiment med sin uppfinning. Våra kinesiska kadrer försvinner (tillfälligt) ner till enheter på grundnivå ute på landsbygden för att samla förstahandskunskaper, och nu gör Taylor likadant (i Vietnam). Men för honom är det en bitter plats att resa till.”

Premiärministern talade ganska länge om gerillakrigföringens framgångar i Vietnam och nämnde sedan Frankrikes frammarsch, sedan det lämnat Vietnam och Algeriet

och blivit en makt i stånd att trotsa den amerikanska dollarn. Han fortsatte: ”Varför kan de Gaulle vara så stolt? För att han satte stopp för kolonialkriget i Algeriet. Genom att göra det tycktes han ytligt sett ha förlorat prestige, då han hemkallade 800 000 soldater och en miljon civila och erkände Algeriets fullständiga oberoende, men i själva verket räddade han Frankrike i en ekonomisk kris. Skulle det vara möjligt för USA att skaffa fram en president som drog tillbaka alla amerikanska trupper, stationerade runt om i hela världen, och därmed fullständigt förändra världens uppfattning av Förenta staterna?”

På tal om framtiden och de alltjämt svåra uppgifter som väntade anförde premiärministern dramatiska motsatser inom det ekonomiska livet – att man samtidigt hade Kinas jättelika hydrauliska stålpress med 16 000 tons kapacitet, likvärdig med varje annan i hela världen, medan transporterna sköttes av kärror med gummihjul, att man hade fina precisionsinstrument och stora dieseldrivna fartyg på samma gång som böndernas sampaner och deras rovoljelampor. Det skulle ”fortfarande dröja en ganska lång tid innan Kina blev ett moderniserat land”. Han sade till slut:

”I Shanghai är båtarna som samlar ihop och transporterar gödselämnen särskilt sjaskiga. I norra Kiangsu kan det påträffas ännu mera efterblivna företeelser. Så till exempel finns det i häradet Chitung utmed kusten, som ligger sydost om Nantung, där praktiskt taget all jord utgörs av bevattnade fält, inte ens några oxar, för att nu inte tala om jordbruksmaskiner. Varför? Det föreligger inget behov. Varje bonde har bara en mu (370 m^2) jord eller något mera. Och avkastningen är hög: produktionen av rensad bomull är över 50 kilo per mu, av spannmål cirka 50o kilo per mu. Så gott som alla åkrar är vattendränkta och kan bearbetas bara för hand. Ingen djupplöjning är nödvändig. Det finns ett tätt nät av floder och kanaler i området, dit gödseln förs i mycket små båtar eller av människor med bärstänger på axlarna. Men avkastningen är hög, och folket där är ganska välbärgat. Hur skall mekanisering genomföras på de orterna? Det förblir föremål för ytterligare studier.

Förhållandena i Kina är mycket komplicerade. Ta till exempel revolutionskrigen. Vi lärde oss en hel del, och vi besegrade faktiskt Chiang Kai-shek och slogs med Förenta staterna. Det var inte bara någon låtsaslek, vi göt vårt blod för det. Men uppriktigt sagt, som premiärminister har jag inte helt bemästrat Kinas ekonomiska uppbyggnad, som har pågått i femton år. Jag har lärt mig något, men inte särskilt väl. Vi lär oss alla. De lagar som styr den ekonomiska utvecklingen är utomordentligt komplicerade. Vi har förvärvat vissa erfarenheter, men vi måste skaffa oss mycket mera erfarenhet. Vi har kommit underfund med några av lagarna, men det finns många fler lagar som styr den ekonomiska utvecklingen och som återstår att begripa sig på. Vi har gjort ganska många saker rätt och riktigt under de gångna femton åren, men vi har också gjort oss skyldiga till en del felaktigheter. Man måste skaffa sig både positiva och negativa erfarenheter. Så var fallet med krigen i det förflutna. Ibland vann vi en strid, ibland förlorade vi den, och mer än en gång; först då berikade vi vår erfarenhet och ledde vår revolution till seger. Detsamma gäller uppbyggnadsarbetet. Enligt vårt sätt att se är det först när vi trotsigt vågar möta svårigheterna som vi kan övervinna dem, och först när vi vågar erkänna våra brister och misstag kan vi rätta till dem. På det sättet skall vi ständigt gå framåt, genom att oavbrutet övervinna svårigheter och rätta till brister och misstag.

De som inte är förtrogna med sådana saker kanske tror att vi har gjort allt fulländat hela tiden. Hur kan det vara så?

Andra typer av människor är inriktade på att finna fel. När de såg några brister hos oss trodde de att Kina befann sig i ytterst stora ekonomiska svårigheter. Nu när den

ekonomiska situationen i Kina har förändrats till det bättre säger en del personer att allt är underbart. De lyckas aldrig skapa sig en korrekt bild av Kina. Vad oss beträffar, har vi funnit den rätta vägen. Och medan vi går vidare längs den vägen kommer svårigheter och brister att fortsätta att dyka upp, och vi måste ständigt arbeta för att övervinna dem för att nå längre, och vi måste likaså sammanfatta erfarenheterna och lärdomarna kontinuerligt för att hitta bättre metoder att främja vår sak. Detsamma gäller såväl revolutionär kamp som produktion och uppbyggnadsarbete. Med andra ord, det gäller klasskampen såväl som kampen för produktionen. Människan samlar alltid erfarenheter av praktiskt arbete, fortsätter att göra upptäckter och uppfinningar, att skapa och göra framsteg."

III. Resolutioner antagna vid Kinas kommunistiska partis centralkommittés elfte plenarsammanträde. – Kulturrevolutionens sextonpunktersprogram

1. Den stora proletära kulturrevolutionen som nu utbreder sig är en stor revolution, som berör folket i djupet av deras själar och utgör ett nytt skede i utvecklingen av den socialistiska revolutionen i vårt land, ett mera djupgående och omfattande stadium.

Under partiets åttonde centralkommittés tionde plenarmöte sade kamrat Mao Tse-tung: "För att störta en politisk makt är det alltid nödvändigt, först av allt, att skapa en allmän opinion, att utföra arbete på det ideologiska området. Det gäller den revolutionära klassen såväl som den kontrarevolutionära klassen." Denna kamrat Mao Tse-tungs tes har bevisats vara helt riktig i praktiken.

Fastän bourgeoisien har störtats, försöker den alltjämt utnyttja de utsugande klassernas gamla tankar, kultur, sedvänjor och vanor för att korrumpera massorna, fånga deras själar och söka iscensätta en återkomst. Proletariatet måste göra exakt motsatsen: det måste direkt möta varje utmaning av bourgeoisien på det ideologiska området och utnyttja proletariatets nya tankar, kultur, sedvänjor och vanor till att förändra hela samhällets intellektuella uppfattning. För närvarande är vårt mål att bekämpa och krossa de personer med auktoritet som har slagit in på den kapitalistiska vägen, att kritisera och förkasta de reaktionära borgerligt akademiska "auktoriteterna" och bourgeoisiens och alla andra utsugande klassers ideologi samt att omvandla utbildning, litteratur och konst och alla andra delar av överbyggnaden, som inte motsvarar den socialistiska ekonomiska grundvalen, för att befordra konsolideringen och utvecklingen av det socialistiska systemet.

2. De stora massorna av arbetare, bönder, soldater, revolutionära intellektuella och revolutionära kadrer utgör huvudstyrkan i denna stora kulturrevolution. Ett stort antal revolutionära ungdomar, hittills okända, har blivit modiga och djärva banbrytare. De är kraftfulla i sitt handlande och intelligenta. Med hjälp av plakat med stora tecken och livliga debatter diskuterar de igenom frågor, blottlägger och kritiserar grundligt och sätter i gång beslutsamma angrepp på bourgeoisiens öppna och dolda företrädare. I en sådan stor revolutionär rörelse går det knappast att undvika, att de uppvisar brister av ett eller annat slag, men deras huvudsakliga revolutionära inriktning har varit den rätta från början. Detta är huvudtendensen inom Den stora proletära kulturrevolutionen. Det är den huvudriktning, längs vilken Den stora proletära kulturrevolutionen fortsätter att rycka fram.

Eftersom kulturrevolutionen är en revolution, möter den oundvikligen motstånd. Det motståndet kommer i första hand från dem i auktoritativ ställning som har nästlat sig in i partiet och slagit in på den kapitalistiska vägen. Det kommer också från den gamla vanans makt i samhället. För närvarande är det motståndet ännu tämligen kraftigt och

envist. Men Den stora proletära kulturrevolutionen är, trots allt, en oemotståndlig allmän utveckling. Det finns rikliga vittnesbörd om att det motståndet snabbt kommer att vittra sönder, när massorna väl har väckts till liv helt och fullt.

Därför att motståndet är tämligen kraftigt, kommer det att förekomma bakslag och till och med upprepade bakslag i denna kamp. Det gör ingen skada. Det härdar proletariatet och andra arbetande människor, och i synnerhet den yngre generationen, det skänker dem lärdomar och ger dem erfarenhet samt hjälper dem att förstå, att den revolutionära vägen går i sicksack, inte rakt fram mot målet.

3. Det slutliga resultatet av denna stora kulturrevolution kommer att bestämmas av det faktum, om partiets ledning vågar eller inte vågar att djärvt väcka massorna till medvetenhet.

Just nu föreligger det fyra olika situationer, med hänsyn till den ledning som ägnas kulturrevolutionens rörelse av partiorganisationer på skilda nivåer:

(1) Det är den situation, där personerna som sköter partiorganisationerna står i ledningen för rörelsen och vågar egga massorna djärvt. De sätter djärvheten över allt annat, de är oförfärade kommunistiska kämpar och goda lärjungar till ordförande Mao. De rekommenderar plakaten med stora tecken och stora debatter. De uppmuntrar massorna att avslöja gengångare och monster av alla slag, och likaså att kritisera brister och misstag i de ledande personernas arbete. Ett riktigt ledarskap av det slaget är följden av att sätta den proletära politiken i förgrunden och Mao Tse-tungs tänkande i främsta rummet.

(2) I många grupper hyser de ledande personerna föga förståelse för ledarskapets uppgift i denna stora kamp, deras ledarskap är långt ifrån samvetsgrant och effektivt, och de finner sig följaktligen vara inkompetenta och ha en svag ställning. De sätter fruktan över allt annat, håller fast vid urmodiga förfaringssätt och bestämmelser och är ovilliga att slita sig loss från konventionella bruk och gå vidare framåt. De har överrumplats av tingens nya ordning, massornas revolutionära ordning, med resultat att deras ledarskap släpar efter situationen, släpar efter massorna.

(3) I en del grupper är de ledande personerna, som i det förgångna begick misstag av ett eller annat slag, än mera benägna att sätta fruktan över allt annat, då de är rädda att massorna skall avslöja dem. Om de utövar allvarligt menad självkritik och accepterar massornas kritik, kommer partiet och massorna faktiskt att överse med deras misstag. Men om personerna i ledningen inte gör det, kommer de att fortsätta att göra misstag och bli till hinder för massrörelsen.

(4) Några grupper behärskas av dem som har nästlat sig in i partiet och slår in på den kapitalistiska vägen. Sådana personer i ansvarig ställning är utomordentligt rädda att bli avslöjade av massorna och söker därför varje tänkbar förevändning att undertrycka massrörelsen. De tillgriper sådana taktiska finter som att byta ut målen för angreppen och att förvandla svart till vitt, i ett försök att föra rörelsen på avvägar. När de finner att de är mycket isolerade och inte längre i stånd att fortsätta som förut, tar de än mera sin tillflykt till intriger, faller lömskt människor i ryggen, sprider rykten och suddar ut skillnaden mellan revolution och kontrarevolution så mycket de kan, allt i syfte att angripa revolutionärerna.

Vad partiets centralkommitté kräver av partikommittéerna på alla nivåer är att de skall framhärda i att ge riktig ledning, sätta djärvheten över allt annat, förändra svaghetens och inkompetensens tillstånd där det råder, uppmuntra de kamrater som har begått misstag men är villiga att rätta till dem för att kasta av sig sina andliga bördor och delta i kampen, samt att från deras ledande befattningar avskeda alla dem med

auktoritet som slår in på den kapitalistiska vägen och därmed göra det möjligt för de proletära revolutionärerna att återta ledarskapet.

4. I Den stora proletära kulturrevolutionen är den enda metoden att massorna befriar sig själva, och ingen metod att utföra saker och ting för deras räkning får tillgripas.

Hys förtroende för massorna, lita på dem och respektera deras initiativ. Fördriv fruktan. Var inte rädda för oroligheter.

Ordförande Mao har ofta sagt oss att en revolution inte kan vara särskilt förfinad, särskilt mild, särskilt måttfull, vänlig, hänsynsfull, återhållsam och storsint. Låt massorna uppfostra sig själva i denna stora revolutionära rörelse och lära sig skilja mellan rätt och fel och mellan riktiga och oriktiga sätt att göra saker.

Utnyttja till fullo plakat med stora tecken och stora debatter för att diskutera igenom frågorna, så att massorna kan klargöra de rätta åsikterna, kritisera de felaktiga åsikterna och avslöja alla gengångare och monster. På det sättet kommer massorna att kunna stegra sin politiska medvetenhet under kampens gång, öka sin duglighet och sina talanger, skilja rätt från fel och dra upp en tydlig skiljelinje mellan fienden och oss själva.

5. Vilka är våra fiender? Vilka är våra vänner? Det är en fråga av yttersta vikt för revolutionen, och det är likaså en fråga av yttersta vikt för den stora kulturrevolutionen.

Partiledningen bör vara skicklig i konsten att upptäcka vänstern och att utveckla och förstärka vänsterns led, och den bör fast lita på den revolutionära vänstern. Under rörelsen är detta det enda sättet att grundligt isolera de mest reaktionära högerelementen, vinna mitten för vår sak och förenas med den stora majoriteten, så att vi när rörelsen tar slut skall nå enighet inom mer än 95 procent av kadrerna och mer än 95 procent av massorna.

Koncentrera alla krafter på att slå till mot det lilla antalet ultrareaktionära borgerliga högerelement och kontrarevolutionära revisionister, och avslöja och kritisera till fullo deras brott mot partiet, mot socialismen och mot Mao Tse-tungs tänkande, för att så mycket som möjligt isolera dem.

Den nuvarande rörelsens främsta måltavlor är de inom partiet som har auktoritet och har slagit in på den kapitalistiska vägen.

Man bör vara på sin vakt och strikt skilja mellan de partiet motverkande, antisocialistiska högerelementen och dem som stödjer partiet och socialismen men har sagt eller gjort något felaktigt eller skrivit några falska artiklar eller andra verk.

Man bör vara på sin vakt och strikt skilja mellan de reaktionära borgerliga lärda despoterna och ”auktoriteterna” å ena sidan, och människor som hyser de vanliga borgerligt akademiska åsikterna å den andra.

6. En sträng åtskillnad måste göras mellan de två olika typerna av motsägelser: de inom folket och de mellan oss själva och fienden. Motsägelser inom folket får inte göras till motsägelser mellan oss själva och fienden; inte heller får motsägelser mellan oss själva och fienden betraktas så som de inom folket.

Det är normalt att massorna hyser olika uppfattningar. Tvister mellan olika åsikter är oundvikliga, nödvändiga och gagneliga. Under loppet av normal och fullständig debatt kommer massorna att fastställa vad som är rätt, korrigera det som är fel och så småningom nå enighet.

Den metod som skall tillämpas i debatter är att lägga fram fakta, resonera igenom frågorna och övertyga med förnuftsskäl. Varje metod att tvinga en minoritet som hyser avvikande uppfattningar att ge vika är otillåtlig. Minoriteten bör skyddas, därför att den ibland sitter inne med sanningen. Även om minoriteten har fel, bör den ändå tillåtas att hävda sin mening och förbehålla sig sina åsikter.

När det förekommer en diskussion bör den föras med förnuftsskäl, inte med tvång eller våld.

Under diskussionens gång bör varje revolutionär vara noga med att själv tänka igenom frågorna, och han bör utveckla den kommunistiska andan att våga tänka, våga tala och våga handla. Förutsatt att revolutionära kamrater har samma inriktning i stort bör de förstärka enigheten, undvika ändlösa debatter om bisaker.

7. I vissa skolor, grupper och arbetslag inom kulturrevolutionen har en del personer i ledande ställning organiserat motangrepp mot massorna, som satt upp plakat med stora tecken mot dem. De personerna har till och med kommit fram med slagord som: opposition mot ledarna av en grupp eller ett arbetslag betyder opposition mot partiets centralkommitté, betyder opposition mot partiet och socialismen, betyder kontrarevolution. På det sättet är det oundvikligt att deras slag kommer att drabba en del verkligt revolutionära aktivister. Detta är ett missgrepp i fråga om inställning, i fråga om linjen, och det är absolut otillåtligt.

Ett antal personer som lider av allvarliga ideologiska villfarelser, och särskilt några av de partiet motverkande och antisocialistiska högerelementen, drar fördel av vissa brister och misstag inom massrörelsen för att sprida rykten och skvaller, för att ägna sig åt agitation, varvid de medvetet brännmärker en del av massorna som ”kontrarevolutionärer”. Det är nödvändigt att ta sig i akt för sådana ”ficktjuvar” och i god tid avslöja deras knep.

Under rörelsens gång bör, med undantag för aktiva kontrarevolutionärers fall, där det föreligger klara vittnesbörd om brott sådana som mord, mordbrand, förgiftning, sabotage eller stöld av statliga hemliga handlingar, vilka bör behandlas i enlighet med lagen, inga åtgärder vidtas mot studerande vid universitet, läroverk, mellanskolor och folkskolor på grund av problem som inställer sig inom rörelsen. För att förhindra att kampen avleds från sitt huvudsakliga mål är det inte tillåtet, vilken förevändningen än må vara, att egga massorna till att bekämpa varandra, eller att de studerande gör så. Också överbevisade högerelement bör behandlas enligt fakta i målet, vid ett senare skede i rörelsen.

8. Kadrerna tillhör i stort sett följande fyra kategorier:

(1) goda;

(2) jämförelsevis goda;

(3) de som har begått allvarliga misstag men som inte blivit antisocialistiska högerelement som motarbetar partiet;

(4) det lilla antalet högerelement som är mot partiet och antisocialistiska.

I vanliga situationer utgör de båda första kategorierna (goda och jämförelsevis goda) den stora majoriteten.

De partiet motverkande, antisocialistiska högerelementen måste avslöjas helt, drabbas hårt, störtas och fullständigt bringas i vanrykte samt få sitt inflytande undanröjt. Samtidigt bör de ges en utväg, så att de kan bättra sig.

9. Många nya företeelser har börjat dyka upp i Den stora proletära kulturrevolutionen. De kulturrevolutionära grupper, kommittéer och andra organisatoriska organ som har skapats av massorna i många skolor och grupper är något nytt och har stor historisk betydelse.

De kulturrevolutionära grupperna, kommittéerna och kongresserna är utomordentliga nya organisationsformer, varigenom massorna uppfostrar sig själva under kommunistiska partiets ledning. De utgör en förträfflig bro för att hålla vårt parti i nära kontakt med massorna. De är Den proletära kulturrevolutionens maktorgan.

Proletariatets kamp mot de gamla tänkesätten, kulturen, sedvänjorna och bruken som lämnats i arv av de utsugande klasserna under tusentals år kommer nödvändigtvis att ta mycket, mycket lång tid. Därför bör de kulturella revolutionära grupperna, kommittéerna och kongresserna inte vara tillfälliga organisationer, utan permanenta, bestående massorganisationer. De är lämpliga inte bara för universitet, skolor, styrelser och andra organisationer, utan i allmänhet också för fabriker, gruvor, andra företag, stadsdistrikt och byar.

Det är nödvändigt att inrätta ett system med allmänna val, liknande Pariskommunens, för att utse medlemmar i de kulturrevolutionära grupperna och kommittéerna samt delegater till de kulturrevolutionära kongresserna. Kandidatlistorna skall läggas fram av de revolutionära massorna efter grundlig diskussion, och valen bör hållas sedan massorna har gått igenom listorna om och om igen.

Massorna har rätt att när som helst kritisera medlemmarna av de kulturrevolutionära grupperna och kommittéerna, och de delegater som utsetts till de kulturrevolutionära kongresserna. Om de medlemmarna eller delegaterna visar sig vara inkompetenta, kan de ersättas genom val eller återkallas av massorna efter diskussion.

De kulturrevolutionära grupperna, kommittéerna och kongresserna vid universitet och skolor bör bestå huvudsakligen av representanter för de revolutionära eleverna. Samtidigt bör de inrymma ett visst antal representanter för den revolutionära lärarkåren och arbetarna.

10. I Den stora proletära kulturrevolutionen är det en synnerligen viktig uppgift att omvandla det gamla utbildningssystemet och de gamla principerna och metoderna för undervisningen.

I denna stora kulturrevolution måste detta att våra skolor behärskas av borgerliga intellektuella helt förändras.

I varje slags skola måste vi grundligt tillämpa den politik som förts fram av kamrat Mao Tse-tung, att utbildningen tjänar den proletära politiken och att utbildningen kombineras med produktivt arbete, för att sätta dem som får utbildning i stånd att utvecklas moraliskt, intellektuellt och fysiskt och att bli arbetare med socialistisk medvetenhet och kultur.

Skolgången bör förkortas. Kurserna bör bli färre och bättre. Undervisningsmaterialet bör omvandlas grundligt, i vissa fall till en början genom förenkling av komplicerat material. Trots att elevernas främsta uppgift är att studera, bör de också lära sig andra saker. Det vill säga att de utöver sina studier också bör lära sig industriellt arbete, jordbruk och militära uppgifter samt delta i kulturrevolutionens strider, när de förekommer, för att kritisera bourgeoisien.

11. Under kulturrevolutionens massrörelses förlopp bör kritiken av borgerlig och feodal ideologi intimt förenas med spridningen av den proletära världsåskådningen och av marxism-leninismen, Mao Tse-tungs tänkande.

Kritik bör riktas mot typiska borgerliga representanter som har smugit sig in i partiet, och mot typiskt reaktionära borgerliga akademiska ”auktoriteter”, och detta bör innefatta kritik av olika slags reaktionära åsikter inom filosofi, historia, nationalekonomi och utbildning, inom litterära och konstnärliga verk och teorier, naturvetenskapliga teorier och på andra områden.

Kritik av någon namngiven person i pressen bör beslutas efter diskussion inom partikommittén på samma nivå och i vissa fall underställas partikommittén på högre nivå för godkännande.

12. Vad angår vetenskapsmän, tekniker och vanliga medlemmar av arbetslag bör vi, så länge de är patriotiska, arbetar energiskt, inte motsätter sig partiet eller socialismen och inte upprätthåller några olagliga förbindelser med något främmande land, under den nuvarande rörelsen tillämpa politiken ”enighet, kritik, enighet”. Speciell hänsyn bör tas till de vetenskapsmän och den vetenskapliga och tekniska personal som har lämnat värdefulla bidrag. Ansträngningar bör göras att hjälpa dem att gradvis förändra sin världsåskådning och sitt arbetssätt.

13. Partiets och styrelsens kultur- och utbildningsgrupper samt ledande organ i de stora och medelstora städerna utgör de punkter, på vilka den nuvarande proletära kulturrevolutionen främst bör inrikta sig.

Den stora kulturrevolutionen har berikat den socialistiska utbildningsrörelsen både i städerna och på landsbygden och fört den upp på ett högre plan. Det bör eftersträvas att leda de båda rörelserna i nära samband. Åtgärder av den innebörden kan föranstaltas av olika regioner och avdelningar, med de speciella förhållandena för ögonen.

Den socialistiska utbildningsrörelse som nu pågår på landsbygden och i företag i städerna bör inte åsidosättas, där de ursprungliga arrangemangen är lämpliga och rörelsen utvecklas väl, utan den bör fortsätta i enlighet med de ursprungliga arrangemangen. Emellertid bör de frågor som uppstår inom Den stora proletära kulturrevolutionen föreläggas massorna för diskussion vid lämplig tidpunkt, för att ytterligare med kraft befrämja proletär ideologi och utrota borgerlig ideologi.

På en del håll utnyttjas Den stora proletära kulturrevolutionen som en härd för att skänka den socialistiska utbildningsrörelsen ökad kraft och för att reda ut saker och ting på politikens, ideologins, organisationens och ekonomins områden. Det kan göras där den lokala partikommittén anser det ändamålsenligt.

14. Den stora proletära kulturrevolutionens mål är att revolutionera människors ideologi och att till följd härav nå större, snabbare, bättre och mera ekonomiska resultat på alla arbetsfält. Om massorna rycks med helt och vederbörliga arrangemang görs, är det möjligt att fullfölja både kulturrevolutionen och produktionen utan att den ena hindrar den andra, medan de däremot garanterar hög kvalitet i allt vårt arbete.

Den stora proletära kulturrevolutionen är en mäktig drivkraft för utvecklingen av de samhällsproduktiva krafterna i vårt land. Varje tanke på att ställa den stora kulturrevolutionen i motsats till produktionsutvecklingen är felaktig.

15. Inom de väpnade styrkorna bör kulturrevolutionen och den socialistiska utbildningsrörelsen genomföras i enlighet med instruktioner från centralkommitténs militärutskott och Folkets befrielsearmés allmänna politiska avdelning.

16. I Den stora proletära kulturrevolutionen är det absolut nödvändigt att hålla Mao Tse-tungs tänkandes stora röda fana högt och att låta den proletära politiken få herraväldet. Rörelsen som avser ett skapande studium och tillämpning av ordförande

Mao Tse-tungs verk bör föras vidare bland massorna av arbetarna, bönderna och soldaterna, kadrerna och de intellektuella, och Mao Tse-tungs tänkande bör tas som rättesnöre för handlandet i kulturrevolutionen.

I denna komplicerade stora kulturrevolution måste parti-kommittéer på alla nivåer studera och tillämpa ordförande Maos verk allt mera medvetet och på ett levande sätt. Särskilt måste de om och om igen studera ordförande Maos skrifter om kulturrevolutionen och om partiets ledarskapsmetoder, som exempelvis *Om ny demokrati, Föreläsningar i ett forum i Yenan om litteratur och konst, Tal vid Kinas kommunistiska partis rikskonferens om propagandaarbete, Om den riktiga behandlingen av motsättningar inom folket, Några frågor rörande metoderna för ledningen* och *Partikommittéernas arbetsmetoder.*

Partikommittéer på alla nivåer måste stå fast vid de direktiv som lämnats av ordförande Mao under årens lopp, nämligen att de grundligt tillämpar masslinjen ”från massorna och till massorna”, och att de bör vara lärjungar innan de blir lärare. De bör söka undvika att vara ensidiga eller trångsynta. De bör befordra materialistisk dialektik och motarbeta metafysik och skolastik.

Den stora proletära kulturrevolutionen vinner utan tvivel en lysande seger under partiets centralkommittés ledning, med kamrat Mao Tse-tung i spetsen.

IV. Kinas kommunistiska partis stadga

(Antagen vid Kinas kommunistiska partis rikskongress den 14 april 1969)

Kapitel 1 – Allmänt program

Kinas kommunistiska parti är proletariatets politiska parti.

Kinas kommunistiska partis grundläggande program är det fullständiga störtandet av bourgeoisien och alla andra utsugande klasser, upprättandet av proletariatets diktatur i stället för bourgeoisiens diktatur och socialismens triumf över kapitalismen. Partiets slutliga mål är förverkligandet av kommunismen.

Kinas kommunistiska parti är sammansatt av proletariatets avancerade element; det är en kraftfull förtruppsorganisation, som leder proletariatet och de revolutionära massorna i kampen mot klassfienden.

Kinas kommunistiska parti har marxism-leninismen-Mao Tse-tungs tänkande som den teoretiska grundvalen för sitt tänkande. Mao Tse-tungs tänkande är marxism-leninism i den tidsålder, då imperialismen är på väg mot fullständigt sammanbrott och socialismen går fram mot världsomfattande seger.

Under ett halvt sekel har kamrat Mao Tse-tung nu, genom att leda Kinas stora kamp för att genomföra den nya demokratiska revolutionen, genom att leda dess stora kamp för en socialistisk revolution och socialistiskt uppbyggnadsarbete, och i den samtida internationella kommunistiska rörelsens stora kamp mot imperialism, modern revisionism och reaktionärerna i olika länder, förenat marxism-leninismens universella sanning med revolutionens konkreta tillämpning, ärvt, försvarat och utvecklat marxism-leninismen samt fört upp den på ett högre och fullständigt nytt plan.

Kamrat Lin Piao har konsekvent hållit Mao Tse-tungs tänkandes stora röda fana högt och har synnerligen lojalt och beslutsamt genomfört och försvarat kamrat Mao Tse-tungs proletära revolutionära linje. Kamrat Lin Piao är kamrat Mao Tsetungs nära vapenbroder och efterträdare.

Kinas kommunistiska parti med kamrat Mao Tse-tung som sin ledare är ett stort, ärorikt och oklanderligt parti och utgör det kinesiska folkets ledarskaps kärna. Partiet

har härdats under långa år av klasskamp för att gripa och konsolidera den statliga makten med vapen, det har stärkt sig och vuxit under loppet av kampen mot opportunistlinjer både till höger och ”vänster”, och det går modigt och med den allra största tillförsikt vidare på den socialistiska revolutionens och det socialistiska uppbyggnadsarbetets väg.

Det socialistiska samhället omfattar en tämligen lång historisk period. Under hela denna historiska period förekommer det klasser, klassmotsägelser och klasskamp, kampen mellan den socialistiska vägen och den kapitalistiska vägen, faran för kapitalismens återupplivande och hotet om omstörtning och aggression till följd av imperialism och modern revisionism. De motsägelserna kan lösas enbart genom att lita till den marxistiska teorin om fortsatt revolution och till handling under dess ledning. Sådan är Den stora proletära kulturrevolutionen i Kina, en stor politisk revolution genomförd under socialismens förutsättningar av proletariatet mot borgarklassen och alla andra utsugande klasser.

Hela partiet måste hålla marxism-leninismen-Mao Tse-tungs tänkandes stora röda fana högt och anföra de hundratals miljoner människorna tillhörande vårt lands alla nationaliteter i fortsättandet av klasskampens tre stora revolutionära rörelser: kampen för produktion och vetenskapliga experiment, förstärkandet och befästandet av proletariatets diktatur och uppbyggandet av socialismen självständigt och med initiativet i våra händer. Detta skall ske med självtillit och hård kamp och genom att sätta in alla krafter, syfta högt och nå större, snabbare, bättre och mera ekonomiska resultat.

Kinas kommunistiska parti stödjer den proletära internationalismen; det förenar sig fast med de sanna marxist-leninistiska partierna och grupperna runt om i världen, förenar sig med proletariatet, de förtryckta folken och nationerna i hela världen och kämpar tillsammans med dem för att störta den imperialism som leds av Förenta staterna, modern revisionism med den sovjetiska överlöparklicken som sin medelpunkt och reaktionärerna i alla länder, samt för att avskaffa systemet med den ena människans exploatering av den andra på jordklotet, så att hela mänskligheten kommer att frigöras.

Medlemmar av Kinas kommunistiska parti, som ägnar sitt liv åt kampen för kommunismen, måste vara beslutsamma, icke frukta några uppoffringar och övervinna alla svårigheter för att vinna seger!

Kapitel 2 – Medlemskap

Artikel 1. Varje kinesisk arbetare, fattig bonde, lägre mellanbonde, revolutionär armésoldat eller varje annat revolutionärt element som har nått arton års ålder och som erkänner partiets stadga, ansluter sig till en partiorganisation och arbetar aktivt inom den, iakttar partidisciplin och betalar medlemsavgifter kan bli medlem av Kinas kommunistiska parti.

Artikel 2. De som söker medlemskap i partiet måste genomgå inträdesproceduren individuellt. En sökande måste rekommenderas av två partimedlemmar, fylla i en ansökningsblankett om medlemskap i partiet och prövas av en partiavdelning, som måste undersöka de breda lagrens uppfattningar inom och utom partiet. Ansökan är beroende av partiavdelningens allmänna medlemskapsmötes godkännande och av närmast högre partikommittés bifall.

Artikel 3. Medlemmar av Kinas kommunistiska parti måste:

(1) Studera och tillämpa marxism-leninismen-Mao Tse-tungs tänkande på ett levande sätt;

(2) Arbeta till det bästa för det stora flertalet av Kinas och världens folk;

(3) Vara i stånd att samverka med den stora majoriteten, inbegripet medlemmar som med orätt har motarbetat dem men som uppriktigt rättar till sina misstag; emellertid måste speciell vaksamhet upprätthållas mot karriärister, konspiratörer och bedragare, för att hindra sådana ondskefulla element från att tillvälla sig ledarskapet inom partiet och staten på något plan och garantera att partiets och statens ledning alltid förblir i marxistiska revolutionärers händer;

Rådgöra med massorna när problem uppstår;

Vara frimodig i fråga om kritik och självkritik.

Artikel 4. När partimedlemmar bryter mot partidisciplinen skall partiorganisationerna på de berörda nivåerna, enligt sina åligganden och befogenheter och på grundval av fakta i varje enskilt fall, vidta lämpliga disciplinära åtgärder – varning, sträng varning, avsked från befattningar inom partiet, placering under övervakning inom partiet eller uteslutning ur partiet.

Den tidrymd under vilken en partimedlem sätts under övervakning bör icke överstiga två år. Under den tiden äger han icke rätt att rösta, att välja eller bli vald.

En partimedlem som blir politiskt likgiltig och icke ändrar sig trots uppfostran bör övertalas att lämna partiet.

När en partimedlem begär att få lämna partiet skall vederbörande partiavdelning, med godkännande av dess allmänna medlemskapsmöte, avlägsna hans namn ur parti-rullorna och rapportera ärendet till närmast högre partikommitté för registrering. När så krävs bör detta offentliggöras för massorna utanför partiet.

De som bevisats vara överlöpare, fientliga agenter, fullständigt förhärdade personer i maktställning som slår in på den kapitalistiska vägen, kraftlösa och främmande klasselement måste avlägsnas ur partiet och icke heller i framtiden tillåtas återinträde.

Kapitel 3 – Partiets organisationsprincip

Artikel 5. Partiets organisationsprincip är demokratisk centralism.

Partiets ledande organ på alla nivåer väljs efter demokratisk rådplägning.

Hela partiet måste iaktta enhetlig disciplin: individen är underordnad organisationen, minoriteten är underordnad majoriteten, den lägre nivån är underordnad den högre nivån och hela partiet är underordnat centralkommittén.

Partiets styrande organ på alla nivåer skall regelbundet rapportera om sitt arbete till kongresser eller allmänna medlemskapsmöten, ständigt lyssna på massornas åsikter både inom och utom partiet och acceptera deras överinseende. Partimedlemmar har rätt att kritisera partiorganisationer och ledande medlemmar på alla nivåer, och att framlägga förslag till dem. Om en partimedlem hyser avvikande åsikter beträffande partiorganisationernas beslut eller direktiv, har han tillåtelse att hålla inne med sina åsikter och rätt att förbigå den närmaste ledningen och rapportera direkt till högre nivåer, upp till och innefattande centralkommittén och centralkommitténs ordförande. Det är väsentligt att skapa en politisk situation, där det finns både centralism och demokrati, både disciplin och frihet, både viljans enighet och personlighet, sinneslugn och vitalitet.

Statsmaktens organ inom proletariatets diktatur, Folkets befrielsearmé och Kommunistiska ungdomsförbundet samt andra revolutionära massorganisationer,

exempelvis arbetarnas, de fattiga och lägre mellanböndernas och rödgardisternas, måste alla erkänna partiets ledarskap.

Artikel 6. Partiets främsta styrande organ är Nationella partikongressen och, när den icke är sammankallad, kongressens valda centralkommitté. Partiorganisationernas främsta organ på orterna, i arméförband och i olika avdelningar är partikongresserna eller de allmänna medlemskapsmötena på deras respektive nivåer, och de partikommittéer som valts av dem.

Partikongresser på alla nivåer sammankallas av Partikommittéer på deras respektive nivåer.

Sammankallandet av partikongresser på olika orter och inom arméförband är underkastat godkännande av de högre partiorganisationerna.

Artikel 7. Partikommittéer på alla nivåer skall inrätta sina arbetsorgan eller sända sina representanter i enlighet med principerna för enhetligt ledarskap, nära samband med massorna och enkel och effektiv uppbyggnad.

Kapitel 4 – Partiets centralorganisationer

Artikel 8. Nationella partikongressen skall samlas vart femte år. Under speciella omständigheter kan den samlas före den bestämda tidpunkten eller uppskjutas.

Artikel 9. Partiets centralkommittés plenarmöte väljer centralkommitténs politbyrå, centralkommitténs politbyrås ständiga utskott samt centralkommitténs ordförande och vice ordförande.

Partiets centralkommittés plenarmöte sammankallas av centralkommitténs politbyrå.

När centralkommittén icke har plenarmöte utövar centralkommitténs politbyrå och dess ständiga utskott centralkommitténs funktioner och befogenheter.

Under ledning av ordföranden, vice ordföranden och det ständiga utskottet inom centralkommitténs politbyrå skall ett antal nödvändiga organ, som är solida och effektiva, inrättas för att ägna sig åt partiets dagliga arbete, styrelsen och armén på ett centraliserat sätt.

Kapitel 5 – Partiorganisationer på enskilda orter och inom arméförbanden

Artikel 10. Lokala partikongresser på häradsnivå och uppåt samt partikongresser inom Folkets befrielsearmé på regementsnivå och uppåt skall sammankallas vart tredje år. Under speciella omständigheter kan de samlas före den utsatta tiden eller uppskjutas.

Partikommittéer på alla nivåer på enskilda orter och inom arméförbanden väljer sina ständiga utskott, sekreterare och biträdande sekreterare.

Kapitel 6 – Partiets primära organisationer

Artikel 11. I regel bildas partiavdelningar i fabriker, gruvor och andra företag, folkkommuner, kontor, skolor, verkstäder, stadsdelar, kompanier i Folkets befrielsearmé och andra primära enheter; allmänna partiavdelningar eller primära parti-kommittéer kan också upprättas där medlemskapet är relativt stort eller där den revolutionära kampen kräver det.

Primära partiorganisationer skall hålla val en gång om året. Under speciella omständigheter kan valet äga rum före den utsatta tiden eller uppskjutas.

Artikel 12. Primära partiorganisationer måste hålla marxism-leninismen-Mao Tsetungs tänkandes stora röda fana högt, ge den proletära politiken en framskjuten plats

och utveckla metoden att förena teori och praktik, upprätthålla nära förbindelser med folkets massor samt utöva kritik och självkritik. Deras förnämsta uppgifter är:

(1) Att leda partimedlemmarna och de breda revolutionära massorna i studiet och tillämpningen av marxism-leninismen-Mao Tse-tungs tänkande på ett levande sätt;

(2) Att ge partimedlemmarna och de breda revolutionära massorna ständig uppfostran rörande klasskampen och kampen mellan de båda linjerna samt att leda dem i beslutsam kamp mot klassfienden;

(3) Att sprida och genomföra partiets politik, verkställa dess beslut och utföra varje uppgift som förelagts dem av partiet och staten;

(4) Att upprätthålla nära förbindelser med massorna, ständigt lyssna på deras åsikter och krav samt föra en aktiv ideologisk kamp inom partiet, för att energiskt leda partilivet;

(5) Att ta emot nya partimedlemmar, hävda partidisciplinen, ständigt stärka partiorganisationerna och göra sig kvitt det förlegade och föra in det nya och friska, för att vidmakthålla renheten inom partileden.

Lästips

Maurice Meisner: Mao Zedong – Ett politiskt och intellektuellt porträtt
Stuart Schram: Mao och kulturrevolutionen
Philip Short: Mao och kulturrevolutionen

Närmandena mellan Kina och USA bidrog till att relationerna till Vietnam avsevärt försämrades:

Martin Fahlgren: Rötterna till konflikten mellan Kina och Vietnam
Qiang Zhai: Närmandet mellan Kina och USA och Vietnam 1970–1975

Dokument:
Sanningen om relationerna mellan Vietnam och Kina under de senaste 30 åren
(vietnamesisk vitbok)